

Galileo Galilei
 Andrea Sarti
 Paní Sartiová,
 Galileiho hospodyně,
 Andreova matka
 Ludovico Marsili, bohatý
 mladý muž
 Kurátor univerzity
 v Padově, pan Priuli
 Sagredo, Galileiho přítel
 Virginia, Galileiho dcera
 Federzoni, brusič čoček,
 Galileiho spolupracovník
 Dóže
 Radní páni
 Cosmo de Medici,
 florentský velkovévoda
 Dvorní maršálek
 Teolog
 Filozof
 Matematik
 Starší dvorní dáma
 Mladší dvorní dáma
 Velkovévodský lokaj
 Dvě jeptišky
 Dva vojáci
 Stará žena
 Tlustý prelát

Dva učenci
 Dva mniši
 Dva astronomové
 Velmi hubený mnich
 Velmi starý kardinál
 Páter Christopher Clavius,
 astronom
 Malý mnich
 Kardinál-inkvizitor
 Kardinál Barberini,
 později papež Urban VIII.
 Kardinál Bellarmin
 Dva duchovní sekretáři
 Dvě mladé dámy
 Filippo Mucius, učenec
 Pan Gaffone, rektor
 univerzity v Pise
 Pouliční zpěvák
 Jeho žena
 Vanni, slévač
 Úředník
 Vysoký úředník
 Individuum
 Mnich
 Rolník
 Pohraniční stráž
 Muži, ženy, děti
 Písař

Spolupráce: M. Steffinová

GALILEO GALILEI, UČITEL MATEMATIKY V PADOVĚ,
 CHCE DOKÁZAT SPRÁVNOST NOVÉ KOPERNÍKOVY SVĚ-
 TOVÉ SOUSTAVY

*V roce šestnáctistém devátém
 Světlo vědy náhle plá
 Z malého padovského domku k tmám.
 Galileo Galilei vypočítal tam:
 Hýbá se Země, Slunce se nehýbá.*

*Galileiho chudobná studovna v Padově
 Je ráno. Chlapec Andrea, syn hospodyně, přináší sklenku
 mléka a housku.*

GALILEI se zpola s vlečený myje a spokojeně při tom fu-
 ní: Mléko postav na stůl, ale nezaklapni mi žádnou
 knihu.

ANDREA: Matka říká, že musíme mlékaři zaplatit. Nebo
 že jinak za chvíli začne kolem našeho domu dělat
 velký oblouk, pane Galilei.

GALILEI: Oblouk se opisuje, Andreo.

ANDREA: Jak chcete. Když nezaplatíme, opíše kolem nás
 oblouk, pane Galilei.

GALILEI: Kdežto exekutor, pan Cambione, se vypraví
 k nám rovnou, a zvolí při tom jakou vzdálenost mezi
 dvěma body?

ANDREA se zazubí: Tu nejkratší.

GALILEI: Správně. Něco pro tebe mám. Podívej se za tam-
 ty hvězdné tabulky.

*Andrea vyloví za hvězdnými tabulkami dřevěný mo-
 del ptolemaiovské soustavy.*

ANDREA: Co to je?

GALILEI: To je astroláb; ta věc ukazuje, jak se podle dáv-
 něho názoru hvězdy otáčejí kolem Země.

ANDREA: A jak?

GALILEI: Zkusme si to. Ale napřed astroláb popíšme.

ANDREA: Uprostřed je malý kamínek.

GALILEI: To je Země.

ANDREA: Kolem něho jsou nějaké skořápky, jedna nad
 druhou.

GALILEI: Kolik?

ANDREA: Osm.

GALILEI: To jsou krystalické sféry.

ANDREA: Na skořápkách jsou kuličky ...

GALILEI: Hvězdy.

ANDREA: A tady štítky a nějaké nápisy.

GALILEI: Jaké?

ANDREA: Jména hvězd.

GALILEI: Například?

ANDREA: U nejspodnější kuličky je napsáno Měsíc. A nad tím Slunce.

GALILEI: A teď Sluncem zatoč.

ANDREA *pohne skořápkami*: To se mi líbí. Ale jsme tu jako v kleci.

GALILEI *se osušuje*: Měl jsem stejný pocit, když jsem to viděl poprvé. A nejenom já. *Hodí Andreovi ručník, aby mu utřel záda.* Samé zdi a skořápky, samá nehybnost! Dva tisíce let lidstvo věřilo, že Slunce a všechny hvězdy se točí kolem něho. Papež, kardinálové, knížata, učenci, kapitáni, obchodníci, prodavačky ryb i školáci věřili, že sedí nehybně v téhle křišťálové kouli. Ale teď ji opustíme, Andreo. Náramně zhurta. Protože starý věk je za námi a nastane věk nový. Už sto let jako by lidstvo na cosi čekalo.

V městech je těsno a v hlavách taky. Pověry a mor. Ale odedávka platí: právě že tomu tak je, tak to nezůstane. Všecko je totiž v pohybu, příteli. Říkávám s oblibou, že to začalo loďmi. Odnepaměti se ploužily jen podél břehů, ale najednou se od nich odpoutaly a brázdí teď všechna moře.

Na našem starém kontinentě vznikla fáma: jsou ještě jiné kontinenty. A od chvíle, kdy k nim naše lodi míří, rozneslo se po směřících se světadílech, že ono velké obávané moře je vlastně jen louže. Zrodila se velká chuť dopátrat se příčin všech věcí: proč kámen, když jej upustíme, padá, a jak letí, když jej vymrštíme. Každý den se na něco přijde. I stoletým staříkům musejí mladíci ještě křiknout do ucha, co se zase objevilo.

Na všelicos se už sice přišlo, ale víc je toho, na co se ještě přijít může. A tak mají celá pokolení zas plné ruce práce.

Zamlada v Sieně jsem byl svědkem toho, že pár zedníků po pětiminutové debatě přišlo na to, jak novým a účelnějším uspořádáním lan pohnout žulovými kvádry snadněji, než se to dělalo celá tisíciletí. Tam a

tenkrát jsem pochopil, že starý věk skončil a že nastala nová doba. A od té chvíle si to uvědomuji znovu a znovu. Už brzy bude mít lidstvo jasno o svém sídle, o nebeském tělese, na kterém žije. Co stojí ve starých knihách, mu už nestačí. O tom, v co po tisíc let věřilo, teď totiž pochybuje. Celý svět říká: ano, tak to stojí v knihách, ale dovolte, abychom se teď přesvědčili sami. Nejslavnějším pravdám se poklepává důvěrně na rameno; o čem se nikdy nepochybovalo, o tom se najednou pochybuje. I nastal veliký průvan, který dokonce knížatům a prelátům nadzvedává zlatem protkaná roucha, takže se pod nimi objevují nohy tlusté nebo tenké, nohy stejné jako nohy naše. A nebesa, jak se ukázalo, jsou prázdná. Což vyvolalo srdečné veselí.

Ale vody naší Země pohánějí nové přádelny a v loděnicích, v lanárnách a plachtárnách se novým rozdělením práce hýbe pět set rukou zároveň.

Jsem přesvědčen, že se ještě za našeho života bude o astronomii mluvit na trzích. Dokonce synové prodavaček ryb poběží do školy. Lidem našich měst, dychtícím po novotách, se totiž bude zamlouvat, že nová astronomie teď popřává i Zemi, aby se otáčela. Tvrdilo se vždycky, že hvězdy jsou připevněny ke křišťálové klenbě, aby nemohly spadnout. Teď jsme si dodali odvahy a necháváme je, aby se volně, bez opory vznášely a aby se přitom pohybovaly velkou rychlostí, jako naše lodi. Bez opory a velkou rychlostí.

A Země se vesele otáčí kolem Slunce a prodavačky ryb, obchodníci, knížata a kardinálové, ba i papež s ní.

Vesmír ztratil přes noc svůj střed, a ráno jich měl náhle nesčíslně. Takže se teď stal středem každý a nikdo. Najednou je v něm spousta místa.

Naše lodi vyplouvají daleko na moře, naše hvězdy se pohybují daleko v prostoru, dokonce při hře v šachy se poslední dobou tahá věžemi daleko přes všechna pole.

Jak praví básník? „Ó časné jitro počínání...“

ANDREA: „Ó časné jitro počínání!

Ó větre vanoucí

Od nových pobřeží!“

Ale teď si vypijte mléko. Protože za chvíli tady zase bude plno lidí.

GALILEI: Pochopil jsi už, co jsem ti včera vykládal?

ANDREA: Co? To s tím Kipernikovým otáčením?

GALILEI: Ano.

ANDREA: Ne. Proč vlastně chcete, abych to pochopil? Je to moc těžké. V říjnu mně bude teprve jedenáct.

GALILEI: Jenže já právě chci, abys to pochopil i ty. Pracuji a kupuji ty drahé knihy, místo abych zaplatil mlékaři, jen proto, aby to každý pochopil.

ANDREA: Ale copak nevidím, že Slunce je večer jinde než ráno. Nemůže stát na místě! Úplně vyloučeno.

GALILEI: Vidíš! Co vidíš? Nic nevidíš. Jen civíš. A civět neznamená vidět. *Staví železný stojan umyvadla do prostředí světnice.* Tak tohle je Slunce. Sedni si. *Andrea usedne na židli. Galilei stojí za ním.* Kde je Slunce, vpravo nebo vlevo?

ANDREA: Vlevo.

GALILEI: A jak se dostane doprava?

ANDREA: Když je tam prostě odnesete.

GALILEI: Jinak ne? *Zvedne ho i s židlí a udělá s ním půl-
obrat.* Kde je Slunce teď?

ANDREA: Vpravo.

GALILEI: A pohnulo se?

ANDREA: Nepohnulo.

GALILEI: A co se pohnulo?

ANDREA: Já.

GALILEI *zařve*: Chyba, hlupáku! Židle!

ANDREA: Ale já s ní!

GALILEI: Ovšem. A ta židle představuje Zemi. A ty na ní sedíš.

PANÍ SARTIOVÁ *vejde, aby ustlala. Přihlížela*: Co to vlastně s tím mým klukem provádíte, pane Galilei?

GALILEI: Učím ho vidět, Sartiová.

PANÍ SARTIOVÁ: Tím, že ho taháte po světnici?

ANDREA: Nech nás, matko. Tomu nerozumíš.

PANÍ SARTIOVÁ: Jo tak? Zato ty tomu rozumíš, že? Venku je nějaký mladý pán a chce, abyste ho vzal do učení. Moc hezky oblečený, a má doporučení. *Odevzdá mu je.* Dostanete mého Andreu ještě tak daleko, že bude tvrdit, že dvakrát dvě je pět. Stejně se mu už všec-
ko, co povídáte, v hlavě plete. Včera večer mi dokon-

ce dokazoval, že se Země točí kolem Slunce. Je pevně přesvědčený, že to nějaký pan Kipernikus vypočítal.

ANDREA: No, copak to Kipernikus nevypočítal, pane Galilei? Povězte jí to sám!

PANÍ SARTIOVÁ: Cože, vy mu opravdu říkáte takové nesmysly? Aby o tom brebentil ve škole a páni duchovní na mě přišli, že šíří samé bezbožnosti? Že se nestydíte, pane Galilei.

GALILEI *snídá*: Paní Sartiová, při našich výzkumech a vášnivých disputacích jsme přišli s Andreou na věci, které už světu nemůžeme zamlčet. Nastala nová doba, velký věk, v němž bude radost žít.

PANÍ SARTIOVÁ: Ale. Jen abychom v té nové době měli čím zaplatit mlékaři, pane Galilei. *Ukáže na doporučení.* Udělejte mi aspoň tu laskavost, že nepošlete pryč taky tohohle pána. Nezapomeňte na účet za mléko. *Odchází.*

GALILEI *se smíchem*: Nechte mě to mléko aspoň vypít!

Andreovi: Tak něco jsme včera přece jen pochopili!

ANDREA: Řekl jsem jí to jen proto, aby se měla čemu divit. Ale stejně to není pravda. Tou židlí, na které jsem seděl, jste točil jen kolem sebe a ne takhle. *Naznačí paží otáčení ve směru svislém.* Jinak bych z ní totiž spadl, tak je to. Proč jste tou židlí netočil i takhle? Poněvadž by se tím dokázalo, že bych musel spadnout i ze Země, kdyby se otáčela. V tom to je.

GALILEI: Nedokázal jsem ti...

ANDREA: Ale dnes v noci jsem přišel na to, že bych při spaní přece musel viset hlavou dolů, kdyby se Země točila. Není to tak?

GALILEI *vezme ze stolu jablko*: Tak tohle je tedy Země.

ANDREA: Nevybírejte si pořád takové příklady, pane Galilei. S těmi to dokážete vždycky.

GALILEI *položí jablko zpátky*: Dobře.

ANDREA: Když je člověk chytrý, dokáže takhle všecko. Jenomže já nemůžu tahat matku na židli jako vy mě. Z toho vidíte, že takový příklad nesedí. A co by se jako stalo, kdyby tohle jablko představovalo Zemi? Vůbec nic.

GALILEI *se směje*: Vždyť to nechceš vědět.

ANDREA: Tak mi to na něm předved'te. Proč v noci nevisím hlavou dolů?

GALILEI: Tak: Tady je Země a tady stojíš ty. *Prostrčí jablkem třísku z polena přichystaného na zátop. A teď se Země otáčí.*

ANDREA: A já visím hlavou dolů.

GALILEI: Proč? Podívej se pořádně! Kde je hlava?

ANDREA *ukáže na jablko*: Tady. Dole.

GALILEI: Cože? *Vrací jablko do původní polohy.* Copak nezůstala tam, kde byla? Nejsou už nohy dole? Stojíš snad při otáčení takhle? *Vytáhne třísku a obrátí ji.*

ANDREA: Ne. A proč o žádném otáčení nevím?

GALILEI: Poněvadž se točíš s sebou! Ty a vzduch nad tebou a všechno, co na té kouli je.

ANDREA: A proč to vypadá, jako by se točilo Slunce?

GALILEI *točí zase jablkem s třískou*: Vidíš tedy Zemi pod sebou. Zůstává tam, je vždycky dole a máš dojem, že se nepohybuje. A koukni se nad sebe. Nad hlavou máš lampu. Ale teď, když jsem jablko pootočil, co máš nad hlavou teď? Co je nahoře?

ANDREA *dělá pohyby s sebou*: Kamna.

GALILEI: A kde je lampa?

ANDREA: Dole.

GALILEI: Aha!

ANDREA: To je báječné. Matka se bude divit.

Vstoupí Ludovico Marsili, bohatý mladý muž.

GALILEI: Je to tady jak v holubníku.

LUDOVICO: Dobré jitro, pane. Jsem Ludovico Marsili.

GALILEI *studuje jeho doporučení*: Vy jste byl v Holandsku?

LUDOVICO: Kde jsem o vás hodně slyšel, pane Galilei.

GALILEI: Vaše rodina má statky v Campagni?

LUDOVICO: Matka si přála, abych se trochu porozhlédl po tom, co se děje ve světě, a tak.

GALILEI: A v Holandsku jste slyšel, že v Itálii se například děju já.

LUDOVICO: A poněvadž si matka přeje, abych se porozhlédl i po vědách...

GALILEI: Soukromé hodiny deset skudů měsíčně.

LUDOVICO: Souhlasím, pane.

GALILEI: Co vás zajímá?

LUDOVICO: Koně.

GALILEI: Aha.

LUDOVICO: Nemám na vědu hlavu, pane Galilei.

GALILEI: Aha. Pak tedy patnáct skudů.

LUDOVICO: Jsem srozuměn, pane Galilei.

GALILEI: Budu se vám muset věnovat ráno. Půjde to na tvůj úkor, Andreo. Na tebe se pak nedostane. Pochop to. Neplatíš.

ANDREA: Už jdu. Můžu si to jablko vzít s sebou?

GALILEI: Můžeš.

Andrea odchází.

LUDOVICO: Musíte mít se mnou trpělivost. Už jen proto, že to ve vědách bývá pokaždé jinak, než člověku říká zdravý rozum. Vezměte třeba tu legrační rouru, co se prodává v Amsterdamu. Důkladně jsem si ji prohlédl. Trouba ze zelené kůže a dvě čočky, jedna tak — *naznačí konkávní čočku* — druhá tak — *naznačí konvexní čočku*. Slyšel jsem, že jedna zvětšuje a druhá zmenšuje. Každý rozumný člověk by tedy řekl, že se to navzájem ruší. Ale kdepak. Tou věcí je vidět všechno pětkrát větší. Taková je ta vaše věda.

GALILEI: Co je pětkrát větší?

LUDOVICO: Hroty kostelních věží, holubi; všechno, co je daleko.

GALILEI: Vy jste sám takto zvětšené hroty kostelních věží viděl?

LUDOVICO: Ano, pane..

GALILEI: A ta roura měla dvě čočky? *Udělá na kousku papíru náčrtek.* Vypadalo to takhle? *Ludovico přikývne.* Jak je ten vynález starý?

LUDOVICO: Když jsem opouštěl Holandsko, tak snad jen pár dní. Aspoň na trhu déle nebyl.

GALILEI *téměř laskavě*: A proč se chcete věnovat zrovna fyzice? Proč ne chovu koní?

Paní Sartiová vstoupí, aniž to Galilei zpozoruje.

LUDOVICO: Matka soudí, že trocha vědy člověku prospěje. Ani u vína se dnes nikdo neobejde bez vědy.

GALILEI: Mohl jste si stejně dobře vybrat nějaký mrtvý jazyk nebo teologii. Je to snadnější. *Spatří paní Sartiovou.* Dobrá, přijďte v úterý ráno.

Ludovico odchází.

GALILEI: Nekoukej tak na mě. Přijal jsem ho.

PANÍ SARTIOVÁ: Poněvadž jsi mě včas zahlídl. Venku je kurátor univerzity.

GALILEI: Toho sem přivedl, ten je důležitý. Z toho možná kouká pět set skudů. Pak bych žádné žáky nepotřeboval.

Paní Sartiová přivádí kurátora. Galilei se dooblékl a naškrábal při tom na lísteček jakási čísla.

Dobré ráno, půjčte mi půl skudu. *Minci, kterou kurátor vylovil z váčku, dá Sartiové.* Sartiová, pošlete Andreu k brejlaři pro dvě čočky; tady jsou míry.

Paní Sartiová odejde s lístečkem.

KURÁTOR: Přicházím kvůli vaší žádosti o zvýšení platu na tisíc skudů. Bohužel ji univerzitě nemohu doporučit. Vy víte, že matematická kolegia nejsou pro univerzitu valným přínosem. Matematika je, abych tak řekl, umění, které nevynáší. Republika si jí samozřejmě nadmíru považuje. I když není tak potřebná jako filozofie ani tak užitečná jako teologie, přináší znalcům přece jen mnohá potěšení.

GALILEI *nad svými papíry*: Milý pane, nemohu vyjít s pěti sty skudy ročně.

KURÁTOR: Ale pane Galilei, vždyť přednášíte týdně jen dvakrát dvě hodiny! A váš neobyčejný věhlas vám přivádí žáků kolik chcete, a to takových, co si mohou platit soukromé hodiny. Nemáte snad soukromé žáky?

GALILEI: Mám jich přespříliš, pane! Učím a učím, ale kdy se mám učit sám? Nespolykal jsem všechnu moudrost jako pánové z filozofické fakulty. Jsem hlupák. Nerozumím zhora ničemu. Proto jsem nucen ucpávat díry ve svých vědomostech. Jenže kdy? Kdy se mám věnovat bádání? Pane, má věda je ještě vědychtivá! O největších problémech nemáme dnes ještě nic než hypotézy. My však po sobě žádáme důkazy. Ale jak se mám dostat dál, když musím kdejakému hlupákovi, který na to má, vtloukat do hlavy, že se rovnoběžky v nekonečnu protínají? Jen proto, abych měl na domácnost.

KURÁTOR: Republika neplatí snad tolik co některá knížata, ale nezapomínejte, že zaručuje svobodu bádání. My v Padově přijímáme za posluchače dokonce protestanty! A propůjčujeme jim doktorské hodnosti. A pana Cremoniniho jsme nevydali inkvizici, ačkoli se

dokázalo, ano dokázalo, pane Galilei, že vede protináboženské řeči. Naopak jsme mu dokonce schválili zvýšení platu. Až v Holandsku je známo, že Benátky jsou republikou, v níž inkvizice nemá co poroučet. A to pro vás, astronoma, který pracuje v oboru, v němž se už delší dobu neprokazuje učení církve povinná úcta, má jistě jakousi cenu!

GALILEI: Pana Giordana Bruna jste Římu vydali. Protože šířil Koperníkovo učení.

KURÁTOR: Nikoli proto, že šířil učení pana Koperníka, které je ostatně mylné, nýbrž že nebyl Benátčan a nebyl tu ani zaměstnán. Toho upáleného sem tedy nezatahujte. Ostatně, při veškeré svobodě přece jen není radno vykřikovat příliš hlasitě jméno, na němž spočívá výslovná klatba církve. Ani tady ne, ano, ani tady ne.

GALILEI: Ta vaše ochrana svobody myšlení je docela dobrý obchod, co? Tím, že poukazujete na to, jak jinde vládne a upaluje inkvizice, získáváte tady lacino dobré učitelské síly. Ochranu před inkvizicí vyžadujete tím, že platíte nejhorší mzdy.

KURÁTOR: To je nespravedlivé! Nespravedlivé! Co by vám bylo platno, kdybyste měl na bádání dost času, když by vám kdejaký mnišský nedouk od inkvizice mohl ty vaše myšlenky prostě zakázat? Žádná růže bez trní, žádná knížata bez mnichů, pane Galilei!

GALILEI: A co je platná svoboda bádání bez času na bádání? A co se děje s výsledky? Snad byste mohl pánu ze Signorie ukázat tohle pojednání o volném pádu — *ukáže na balík rukopisů* — a zeptat se, jestli přece jen nestojí za pár skudů navíc!

KURÁTOR: Má cenu nekonečně větší, pane Galilei.

GALILEI: Nekonečně větší ne, pane, ale o takových pět set skudů jistě.

KURÁTOR: Za skudy stojí, co skudy vynáší. Jestli chcete dostat peníze, musíte předložit něco jiného. Za vědomosti, které prodáváte, můžete žádat jen tolik, kolik vynesou tomu, kdo vám je odkoupí. Filozofie například, kterou pan Colombe prodává ve Florencii, vynáší knížeti nejméně 10 000 skudů ročně. Vaše zákony o volném pádu jistě vzbudily pozornost. Tleskají vám v Paříži i v Praze. Ale pánové, kteří vám tam tles-

kají, nezaplatí padovské univerzitě, co vy ji stojíte.

Vášm neštěstím je váš obor, pane Galilei.

GALILEI: Rozumím: svobodný obchod — svobodné bádání. Svobodný obchod s bádáním, že?

KURÁTOR: Ale pane Galilei! Jaké to názory! Dovolte mi podotknout, že vašim jízlivým poznámkám ani nerozumím. Kvetoucí obchod republiky se mi nezdá zrovna opovržením hodný. Tím méně bych však já, dlouholelý kurátor univerzity, dokázal mluvit tak frivolním tónem o bádání. *Zatímco se Galilei toužebně dívá po pracovním stole.* Uvažte poměry všude kolem! Otrocťví, pod jehož knutou věda leckde úpí. Ze starých kožených foliantů nařezali biče. Tam nepotřebují vědět, jak padá kámen, nýbrž co o tom píše Aristoteles. Mají oči jen na čtení. Nač nové zákony o volném pádu, když stačí vědět, kdy nutno padat na kolena? A srovnejte si s tím nesmírnou radost, s kterou naše republika přijímá vaše myšlenky, byt' byly jakkoli odvážné! Tady můžete bádát! Tady můžete pracovat! Nikdo vás nehledá, nikdo vás neutiskuje! Naši kupci, kteří vědí, jaký význam má lepší plátno v boji s florentskou konkurencí, naslouchají se zájmem vašemu volání po lepší fyzice. A za co vše vděčí zase fyzika křiku po lepších tkalcovských stavech! Naši nejvýznačnější občané se zajímají o vaše bádání, navštěvují vás, dávají si předvádět vaše objevy; sami lidé, jejichž čas je vzácný. Nepohrdejte obchodem, pane Galilei. Nikdo by tady nepřipustil, aby se vaše práce v nejmenším narušovala, aby vám nepovolání dělali obtíže. Přiznejte, pane Galilei, můžete tu pracovat?

GALILEI *zoufale*: Můžu.

KURÁTOR: A pokud jde o záležitosti materiální: sestrojte zase jednou něco tak pěkného jako to famózní redukční kružidlo, kterým se dá beze všech matematických znalostí — *vypočítává na prstech* — odmocňovat a určovat tíže dělových koulí, vypočítávat úrok z úroků a přenášet půdorysy usedlostí ve zmenšeném nebo zvětšeném měřítku.

GALILEI: Hračka.

KURÁTOR: O něčem, co nejvyšší pány uvádí do vytržení a úžasu a co vynáší hotové peníze, říkáte, že je to

hračka? Slyšel jsem, že dokonce sám generál Stefano Gritti dovede tím nástrojem odmocňovat!

GALILEI: Opravdu zázračná věc! — Ale stejně jste mi, Priuli, nasadil brouka do hlavy. Možná že bych pro vás něco podobného měl. *Uchopí papír s náčrtkem.*

KURÁTOR: Ano? To by bylo řešení. *Vstane.* Pane Galilei, my víme, že jste velký muž, velký, ale nespokojený, smím-li to tak vyjádřit.

GALILEI: Ano, jsem nespokojený, a právě za to byste mi měli ještě zaplatit, kdybyste měli rozum! Jsem totiž nespokojený sám se sebou. Jenže vy se místo toho snažíte, abych byl nespokojený s vámi. Přiznávám, že mě baví prokazovat svou zdatnost i ve vašem slavném Arzenálu, ve vašich loděnicích a dělostřeleckých dílnách, milí pání Benátčané. Ale nedopřáváte mi dost času na to, abych mohl pokračovat ve spekulacích, které mě tam pro můj vědní obor napadají. Zavazujete hubu volovi, který vám táhne žentour. Je mi šestáctýřicet let, a nedokázal jsem zatím nic, co by mě uspokojovalo.

KURÁTOR: Neraď bych vás tedy déle zdržoval.

GALILEI: Dík.

Kurátor odchází.

Galilei zůstává chvíli sám a pustí se do práce. Potom přiběhne Andrea.

GALILEI *při práci*: Proč jsi to jablko nesnědl?

ANDREA: Chci přece na tom jablku matce dokázat, že se točí.

GALILEI: Poslyš, Andreo, nemluv s nikým o našich myšlenkách.

ANDREA: Proč?

GALILEI: Vrchnost to zakázala.

ANDREA: Vždyť jsou pravdivé!

GALILEI: Vrchnost je přesto zakazuje. — A v tomhle případě jde ještě o něco jiného. My fyzici pořád ještě nedovedeme vše, co považujeme za pravdivé, dokázat. Ani pravdivost učení velkého Koperníka. Zůstalo hypotézou. Dej mi ty čočky.

ANDREA: Peníze nestačily. Musel jsem tam nechat jako zástavu kabát.

GALILEI: Co si v zimě počneš bez kabátu?

Pauza. Galilei sestavuje čočky na listě s náčrtkem.

ANDREA: Co je to hypotéza?

GALILEI: Když věříš v pravděpodobnost něčeho, pro co zatím nemáš důkazy. To, že Felicie, která stojí tam dole před košíkářstvím s dítětem u prsu, tomu dítěti mléko dává a nikoli od něho mléko dostává, zůstává tak dlouho hypotézou, dokud tam nemůžeme zajít, podívat se a dokázat to. A pokud jde o hvězdy, jsme jako poloslepí červi. Staré poučky, kterým se po tisíce let věřilo, ztrouchnivěly; na jejich umných stavbách je méně zdravého dřeva než na podpěrách, které je mají držet. Je to mnoho zákonů, jež vysvětlují málo, kdežto nová hypotéza buduje na málo zákonech, které vysvětlují mnoho.

ANDREA: Ale vždyť jste mi všechno dokázal!

GALILEI: Dokázal jsem jen, že tomu tak může být. Rozuměj: ta hypotéza je velmi lákavá a nic proti ní nemluví.

ANDREA: Chtěl bych se také stát fyzikem, pane Galilei.

GALILEI: To věřím, když pomyslím na tu spoustu otázek, které v našem oboru dosud čekají na vyjasnění. *Jde k oknu a podívá se skrz čočky. S mírným zaujetím:* Podívej se do toho, Andreo.

ANDREA: Panenko Maria, všechno se přibližuje! Zvon na Campanile docela blizounko! Přečtu dokonce kovové litery: Gratia dei.

GALILEI: Tohle nám pět set skudů vynese.

GALILEI ODEVZDÁVÁ BENÁTSKÉ REPUBLICE NOVÝ VYNÁLEZ

*Krást můžou velcí muži, můžou lhát:
Leč Galilei jít rád.
Teď slyšte — nechte při a zlob —
Jak „vynalezl“ teleskop.*

Velký arzenál u benátského přístavu

Radní, v jejich čele dóže. Stranou Galileiho přítel Sagredo a patnáctiletá Virginia, Galileiho dcera, se sametovým polštářkem, na němž leží v karmazínově rudém koženém pouzdře asi šedesát centimetrů dlouhý dalekohled. Na pódiu Galilei. Za ním stojan na dolekohled, který obsluhuje brusič čoček Federzoni.

GALILEI: Vaše Excellence, Vznešená Signorie! Jako učitel matematiky na vaší univerzitě v Padově i jako ředitel vašeho Velkého arzenálu tady v Benátkách jsem vždy považoval za povinnost dostat nejen svému vysokému učitelskému poslání, ale snažit se užitečnými vynálezy dopomoci Benátské republice také k neobvyčejným výhodám. S hlubokou radostí a s poníženou pokorou vám dnes mohu předvést a odevzdat zcela nový přístroj, svůj dalekohled čili teleskop, zhotovený ve vašem světoznámém Velkém arzenálu podle svrchovaných vědeckých i křesťanských zásad, plod sedmnáctiletého trpělivého bádání vašeho oddaného služebníka. *Galilei odejde z pódia a postaví se vedle Sagreda. Potlesk. Galilei se ukloní.*

GALILEI *tiše Sagredovi:* Škoda času!

SAGREDO *tiše:* Zaplatíš řezníkovi, starouši.

GALILEI: Ano, vynese jim to peníze. *Ukloní se znovu.*

KURÁTOR *vystoupí na pódium:* Excellence! Vznešená Signorie! Opět jednou se pokrývá list ve slavné knize uměn benátskými literami. *Zdvořilý potlesk.* Učenec světové proslulosti vám a jedině vám tu odevzdává nanejvýš prodejný přístroj, abyste jej mohli podle libosti vyrábět a uvádět na trh. *Silnější potlesk.* Uvědomte si, že tento instrument nám za války umožní rozpoznat počet a druh nepřátelských lodí o plné dvě hodiny dříve než nepřítel! Takže znajíce jeho sílu budeme se moci rozhodnout pro pronásledování, boj či

útěk! *Mohutný potlesk.* A nyní, Excellence, Vznešená Signorie, pan Galilei vás prosí, abyste tento jím vynalezený přístroj přijali z rukou jeho sličné dcerky.

Hudba. Virginia předstoupí, ukloní se a odevzdá dalekohled kurátorovi, který jej postoupí Federzonimu. Federzoni jej položí na stojan a nařídí. Dóže a radní vstupují na pódium a dívají se dalekohledem.

GALILEI *tiše:* Nemohu ti slíbit, že na téhle maškarádě vydržím do konce. Myslím si, že dostali výnosnou hračičku, jenže ono je to mnohem víc. Zamířil jsem rouru včera v noci na Měsíc.

SAGREDO: A cos viděl?

GALILEI: Nemá vlastní světlo.

SAGREDO: Cože?

RADNÍ: Jsou vidět opevnění Santa Rosity, pane Galilei. Tamhle v člunu obědvají. Pečenáče. Dostávám laskominy.

GALILEI: Říkám ti: astronomie se tisíc let nehnula z místa jen proto, že neměla dalekohled.

RADNÍ: Pane Galilei!

SAGREDO: Něco ti chtějí.

RADNÍ: S tou věcíčkou je vidět až příliš dobře. Budu muset poradit svým dámám, aby se slunění na střeše napříště vystříhaly.

GALILEI: Víš, z čeho se skládá Mléčná dráha?

SAGREDO: Ne.

GALILEI: Já ano.

RADNÍ: Za takovou věc se dá klidně požadovat deset skudů, pane Galilei. *Galilei se ukloní.*

VIRGINIA *dovede Ludovika k otci:* Otče, Ludovico ti chce pogratulovat.

LUDOVICO *rozpačitě:* Gratuluji, pane.

GALILEI: Vylepšil jsem to.

LUDOVICO: Ano, pane. Všiml jsem si, že jste udělal pouzdro rudé. V Holandsku bylo zelené.

GALILEI *se obrací na Sagreda:* Dokonce se ptám, jestli bych tou věcí nedokázal správnost jistého učení.

SAGREDO: Buď opatrný.

KURÁTOR: Pane Galilei, těch pět set skudů máte pod střechou.

GALILEI *aniž mu věnuje pozornost:* Nedám se samozřejmě strhnout k unáhleným závěrům.

Dóže, skromný tlustý pán, přistoupí ke Galileimu, aby s ním pln neohrabané uctivosti navázal hovor.

KURÁTOR: Pane Galilei, Jeho Excellence dóže.

Dóže potřese Galileimu rukou.

GALILEI: Pravda, těch pět set! Jste spokojen, Excellence?

DÓŽE: Naneštěstí potřebujeme v Republice vždy pro pány radní záminku, abychom mohli našim učencům něco poskytnout.

KURÁTOR: Ale na druhé straně, kde by jinak zůstala vzpruha, pane Galilei?

DÓŽE *s úsměvem:* Potřebujeme záminku.

Dóže a kurátor odvádějí Galileiho k radním, kteří jej obklopí. Virginia a Ludovico odcházejí pomalým krokem.

VIRGINIA: Udělala jsem to dobře?

LUDOVICO: Myslím, že ano.

VIRGINIA: Co je ti?

LUDOVICO: Ale nic. Zelené pouzdro by to snad spravilo, také.

VIRGINIA: Mám dojem, že všichni jsou s otcem velmi spokojeni.

LUDOVICO: A já mám dojem, že začínám trochu rozumět vědě.

10. LEDNA 1610: GALILEI OBJEVÍ DALEKOHLEDEM NA NEBI ÚKAZY, KTERÉ POTVRZUJÍ KOPERNÍKOVU SOUSTAVU. VAROVÁN PŘÍTELEM PŘED MOŽNÝMI NÁSLEDKY, KTERÉ JEHO VÝZKUMY MOHOU MÍT, PROJEVÍ GALILEI SVOU VÍRU V LIDSKÝ ROZUM

*Rok šestnáctistý desátý:
Galilei zří, že nebe neplatí,*

Galileiho studovna v Padově

Je noc. Galilei a Sagredo, zahalení v huňaté pláště, u dalekohledu.

SAGREDO *se dívá dalekohledem, polohlasně*: Okraj srpku je naprosto nepravidelný, zubatý a drsný. Na tmavé části, v blízkosti jasného okraje, jsou zářící body. Vynořují se jeden po druhém. Od nich se šíří světlo a zachvacuje pořád větší plochy, které se s tou jasnou částí slévají.

GALILEI: Jak si ty zářící body vysvětluješ?

SAGREDO: To možné není.

GALILEI: Je. Jsou to hory.

SAGREDO: Na hvězdě?

GALILEI: Obrovské hory. Jejich vrcholky pozlacuje vycházející Slunce, zatímco na úbočích kolem je ještě noc. Vidíš sestupovat světlo z nejvyšších vrcholů do údolí.

SAGREDO: Ale to odporuje astronomii celých dvou tisíciletí.

GALILEI: Je to tak. Co vidíš, neviděl dosud nikdo, kromě mne. Ty jsi druhý.

SAGREDO: Ale Měsíc přece nemůže být zemí s horami a údolím, stejně jako Země nemůže být hvězdou.

GALILEI: Měsíc může být zemí s horami a údolím a Země může být hvězdou. Obyčejným nebeským tělesem, jedním z tisíců. Podívej se ještě jednou. Je tmavá část Měsíce úplně tmavá?

SAGREDO: Není. Teď, když se pozorněji dívám, vidím, že je ponořena v slabý, popelavý přisvit.

GALILEI: Co to může být za světlo?

SAGREDO: ?

GALILEI: Pochází ze Země.

SAGREDO: Jak by mohla Země, vychladlé těleso, se svými horstvy, lesy a vodami, svítit?

GALILEI: Tak, jak svítí Měsíc. Obě ty hvězdy jsou osvětleny Sluncem, proto svítí. Čím je Měsíc nám, tím my jsme Měsíci. Vidí nás jednou jako srpek, jednou jako půlkruh, jednou jako úplněk a pak vůbec ne.

SAGREDO: Že by tedy nebyl rozdíl mezi Měsícem a Zemí?

GALILEI: Asi ne.

SAGREDO: Není to ještě ani deset let, co v Římě upálili člověka. Jmenoval se Giordano Bruno a tvrdil právě tohle.

GALILEI: Jistě. Jenomže my to vidíme! Zůstaň u dalekohledu, Sagredo. To, co vidíš, znamená, že mezi nebem a Zemí není rozdílu. Dnes je desátého ledna roku 1610. Lidstvo si zapisuje do deníku: Nebe zrušeno.

SAGREDO: Strašlivé.

GALILEI: Přišel jsem navíc na něco, co je snad ještě podivuhodnější.

PANÍ SARTIOVÁ *vchází*: Kurátor.

KURÁTOR *se vřítí dovnitř*: Promiňte, že přicházím tak pozdě. Byl bych vám zavázán, kdybych s vámi mohl mluvit o samotě.

GALILEI: Nemám před panem Sagredem co skrývat, pane Priuli.

KURÁTOR: Ale snad by vám přece jen nebylo příjemné, kdyby tento pán slyšel, co se stalo. Je to bohužel věc naprosto neuvěřitelná.

GALILEI: Pan Sagredo je zvyklý setkávat se u mě s neuvěřitelnými věcmi.

KURÁTOR: Obávám se, obávám. *Ukazuje na dalekohled*. Aha, tady je ten zázrak. Můžete to rovnou vyhodit. K ničemu to není, absolutně k ničemu.

SAGREDO *který neklidně přecházel sem tam*: Jak to?

KURÁTOR: Víte, že ten váš vynález, který jste označil za plod sedmnáctiletého badatelského úsilí, se dá v Itálii koupit za pár skudů na každém rohu? Jako holandský výrobek? Právě teď vykládá holandská loď v přístavu pět set takových dalekohledů!

GALILEI: Opravdu?

KURÁTOR: Nechápu váš klid, pane.

SAGREDO: Co vás vlastně trápí? Dovolte, abych vás upozornil, že pan Galilei tím přístrojem právě v těchto

dnech udělal převratné objevy týkající se světa hvězd.
GALILEI *se smíchem*: Můžete se přesvědčit, Priuli.

KURÁTOR: Dovolte, abych vás já zase upozornil, že mi stačí objev, který jsem udělal jako člověk, jenž panu Galileimu dopomohl za ten šmejď ke zdvojnásobení platu. Je to čirá náhoda, že pánové ze Signorie — přesvědčení, že tím přístrojem zajišťují Republice co-si, co se dá vyrobit jen tady — hned při prvním nahlédnutí do dalekohledu nespatriili na nejbližším ná-roží v sedminásobném zvětšení obyčejného pouliční-ho obchodníka, který právě takovou troubu prodává za babku.

Galilei se hlučně směje.

SAGREDO: Milý pane Priuli, nedovedu možná posoudit hodnotu toho přístroje pro obchod, ale pro filozofii představuje hodnotu tak nesmírnou, že...

KURÁTOR: Pro filozofii! Co má pan Galilei, matematik, co dělat s filozofií? Pane Galilei, před časem jste vynalezl pro město docela obstojnou pumpu na vodu a va-še zavlažovací zařízení funguje. Také soukeníci si chválí váš stroj. Jak jsem tedy mohl něco takového předpokládat?

GALILEI: Ne tak zhurta, Priuli. Námořní cesty jsou stále ještě dlouhé, nejisté a drahé. Chybí nám na nebi cosi jako spolehlivé hodiny, nějaký pomocník při navigaci. A já teď mám důvod k domněnce, že se tím dalekohledem dají jasně postřehnout jisté hvězdy, vykonávající velice pravidelné pohyby. Nové hvězdné mapy, Priuli, by tedy mohly lodní dopravě ušetřit milióny.

KURÁTOR: Dosti všeho! Naslouchal jsem vám až příliš dlouho. Odvětil jste se mi za laskavost tím, že jste mě učinil středem posměchu celého města. Budu navěky žít v paměti lidí jako kurátor, který se dal napá-lit bezcenným dalekohledem. Máte se věru čemu smát. Dostal jste svých pět set skudů. Já vám ale říkám, a prohlašuji to jako čestný muž: mně se tenhle svět hnusí! *Odchází a práskne za sebou dveřmi.*

GALILEI: Když se zlobí, je skoro sympatický. Slyšel jsi? Svět, v němž se nedají dělat kšefty, se mu hnusí!

SAGREDO: Tys věděl o těch holandských instrumentech?

GALILEI: Samozřejmě, z doslechu. Ale sestrojil jsem těm

držgrešlům ze Signorie dalekohled dvakrát lepší. Jak mám pracovat s exekutorem na krku? A Virginia bude brzy potřebovat věno, není zvlášť inteligentní. A pak: rád kupuji knihy, nejen o fyzice, a rád se pořádně najím. U dobrého jídla dostávám nejlepší nápady. Prohnílý věk! Neplatili mi ani tolik, kolik dávají kočímu, který jim vozí sudy s vínem. Čtyři sáhy dříví za dvě přednášky o matematice. Vyrázil jsem z nich pět set skudů, ale pořád ještě mám dluhy, a některé jsou staré dvacet let. Mít pět let na bádání, dokázal bych všechno! Ukážu ti ještě něco.

SAGREDO *váhá, zda má přistoupit k dalekohledu*: Mám z toho skoro strach, Galilei.

GALILEI: Předvedu ti teď jednu z mléčně se lesknoucích mlhovin Mléčné dráhy. Pověz, z čeho se skládá!

SAGREDO: Z hvězd, z bezpočtu hvězd.

GALILEI: Jen v souhvězdí Orion je pět set stálic. Je to ona spousta světů, onen bezpočet jiných, vzdálenějších hvězd, o nichž mluvil člověk, kterého upálili. Neviděl je sice, ale předpokládal je.

SAGREDO: Ale i kdyby naše Země byla hvězdou, ke Koperníkovým tvrzením, že krouží kolem Slunce, je přece jen ještě daleko. Na nebi není jediná hvězda, kolem které by kroužila nějaká druhá. Jenže kolem Země pořád ještě krouží Měsíc.

GALILEI: To je otázka, Sagredo. Od předvčerejška si tím nejsem jist. Například Jupiter! *Zamíří dalekohled*. V jeho blízkosti jsou totiž čtyři menší hvězdy, které jsou vidět jen dalekohledem. Zahlédl jsem je v pondělí, ale nevšiml jsem si nijak zvlášť jejich pozice. Včera jsem se podíval znovu. Mohl bych odpřisáhnout, že všechny čtyři svoji pozici změnily. Zakreslil jsem si ji. A teď stojí zase jinak. Ale co to? Vždyť jsem viděl čtyři! *Vzrušeně*: Podívej se ty!

SAGREDO: Já vidím tři.

GALILEI: Kde zůstala čtvrtá? Tady jsou tabulky. Musíme vypočítat, jaký pohyb mohly vykonat.

Vzrušeně usednou k práci. Jevíště se zatmí, ale na kruhovém horizontu je dále vidět Jupiter s jeho trabanty. Když se jeviště opět zjasní, sedí oba jako předtím, ale zahalení v houních.

GALILEI: Je to dokázáno. Ta čtvrtá mohla zmizet jedině

za Jupiterem, kde ji není vidět. Tak tady máš nebeské těleso, kolem něhož krouží jiné.

SAGREDO: Ale co křišťálová klenba, na které je Jupiter upevněn?

GALILEI: Ano, kam se poděla? Jak může být Jupiter na něčem upevněn, když kolem něho krouží jiné hvězdy? Není na nebi opory, není se čeho chytit ve vesmíru! Další Slunce!

SAGREDO: Uklidni se. Myslíš moc rychle.

GALILEI: Jaképak moc rychle! Člověče, copak s tebou nic nehne! Co vidíš, neviděl dosud nikdo. Měli pravdu!

SAGREDO: Kdo? Koperníkovci?

GALILEI: A ten druhý! Celý svět byl proti nim, a přesto měli pravdu. To je něco pro Andreu! *Celý vzrušený běží ke dveřím:* Paní Sartiová! Paní Sartiová!

SAGREDO: Galilei, měl by ses uklidnit!

GALILEI: Sagredo, měl by ses vzrušit! Paní Sartiová!

SAGREDO *stočí dalekohled jinam:* Přestaneš už konečně povykovat jako blázen?

GALILEI: Přestaneš už konečně postávat jako zařezaný, když vyjde najevo pravda?

SAGREDO: Nestojím jako zařezaný, ale třesu se strachem, že by to mohla být pravda.

GALILEI: Cože?

SAGREDO: Zbláznil ses úplně? Copak opravdu nechápeš, do čeho se dostaneš, jestli to, co tu vidíš, je pravda? A jestli budeš na všech tržištích vykřikovat, že Země je hvězda a není středem univerza?

GALILEI: Ano, a že se celý obrovský vesmír se všemi nebeskými tělesy netočí kolem naší nepatrné Země, jak mohl kdekdo předpokládat!

SAGREDO: Že tam tedy jsou jen hvězdy! — A kde je potom Bůh?

GALILEI: Co tím myslíš?

SAGREDO: Bůh! Kde je Bůh?

GALILEI *vztekle:* Tam ne! Stejně jako by se nenašel tady na Zemi, kdyby tam nahoře byly živé bytosti, které by ho tady chtěly hledat!

SAGREDO: A kde je tedy Bůh?

GALILEI: Jsem snad teolog? Jsem matematik.

SAGREDO: Jsi především člověk. A já se tě ptám, kde je v tvé světové soustavě Bůh.

GALILEI: V nás, nebo nikde.

SAGREDO *křičí:* Jak to tvrdil ten upálený?

GALILEI: Jak to tvrdil ten upálený.

SAGREDO: Proto ho upálili! Není to ani deset let!

GALILEI: Protože nemohl nic dokázat! Protože to jen tvrdil! Paní Sartiová!

SAGREDO: Galilei, znal jsem tě vždycky jako chytrého člověka. Sedmnáct let v Padově a tři roky v Pise jsi trpělivě učil stovky žáků ptolemaiovské soustavy, kterou hlásá církev a stvrzuje Písmo, na němž církev stojí. Stejně jako Kopernikus jsi ji považoval za nepravdivou, ale učils ji.

GALILEI: Nemohl jsem nic dokázat.

SAGREDO: Myslíš, že je v tom rozdíl?

GALILEI: A jaký! Podívej, Sagredo! Věřím v člověka, a to znamená, že věřím v jeho rozum! Bez té víry bych neměl ani sílu vstát ráno z postele.

SAGREDO: A já ti povím, že v člověka nevěřím. Čtyřicet let života mezi lidmi mě utvrdilo v tom, že rozum na ně neplatí. Ukaž jim rudý ocas komety, nažeň jim tajuplný strach, a vyběhnou z domů a zpřelámou si nohy. Ale pověz jim něco rozumného a dokazuj jim to jak chceš — a prostě se ti vysmějí.

GALILEI: To není pravda. To je pomluva. Nechápu, jak s takovým přesvědčením můžeš mít rád vědu. Důkazy nepohnou jedině nebožtíkem.

SAGREDO: Jak můžeš jejich žalostnou vychytralost zaměňovat s rozumností?

GALILEI: Nemluvím o jejich vychytralosti. Vím, že nazvou osla koněm, když jej prodávají, a koně oslem, když ho chtějí koupit. To je ta jejich vychytralost. Ale stařena, která večer před cestou hodí mozolnatou rukou mezkovi mimořádnou dávku sena, lodník, který při nákupu zásob pamatuje na bezvětří i bouři, dítě, které si narazí čepici, když je někdo přesvědčil, že by mohlo pršet, v ty všechny vkládám naději, ti všichni dají na důkazy. Ano, věřím v nevtrhavou moc rozumu nad lidmi. Nemohou jí natrvalo odolat. Nikdo se nedokáže dlouho dívat, jak — *upustí z ruky na zem kamínek* — upouštím kamínek a přitom tvrdím, že nepadá. To nesvede nikdo. Pokušení, které vychází z důkazu, je příliš veliké. Většina mu podlehne, časem

všichni. Myšlení patří k největším potěšením lidského rodu.

PANÍ SARTIOVÁ *vstoupí*: Potřebujete něco, pane Galilei? GALILEI *kteří je zase u dalekohledu a dělá si poznámky, velmi přívětivě*: Ano, Andreu.

PANÍ SARTIOVÁ: Andreu? Je v posteli a spí.

GALILEI: Nemůžete ho vzbudit?

PANÍ SARTIOVÁ: Načpak ho potřebujete?

GALILEI: Chci mu ukázat něco, co ho potěší, co ještě nikdo nespasil, co svět světem stojí. Jenom my.

PANÍ SARTIOVÁ: Snad ne zas něco tou vaší rourou?

GALILEI: Něco tou mojí rourou, paní Sartiová.

PANÍ SARTIOVÁ: A kvůli tomu ho mám uprostřed noci vzbudit? Máte rozum? Potřebuje se vyspat. Ani mě nenapadne, abych ho vzbudila.

GALILEI: V žádném případě?

PANÍ SARTIOVÁ: V žádném.

GALILEI: Pak mi snad pomůžete vy, paní Sartiová. Hledte, vystala nám otázka, na níž se nemůžeme shodnout. Asi proto, že jsme přečetli příliš mnoho knih. Je to otázka, která se týká nebe a hvězd. Zní: Dá se předpokládat, že se něco velkého točí kolem něčeho malého, nebo se něco malého nejspíš točí kolem něčeho velkého?

PANÍ SARTIOVÁ *nedůvěřivě*: Ve vás se člověk těžko vyzná, pane Galilei. To se ptáte vážně, nebo si ze mě zase jednou děláte dobrý den?

GALILEI: Ptám se vážně.

PANÍ SARTIOVÁ: To teda můžete dostat odpověď jedna dvě. Nosím jídlo já vám, nebo vy mně?

GALILEI: Vy mně. Včera bylo připálené.

PANÍ SARTIOVÁ: A pročpak bylo připálené? Protože jsem vám uprostřed vaření musela donést boty. Nebo jsem vám je nedonesla?

GALILEI: Snad.

PANÍ SARTIOVÁ: Vy jste totiž ten, co študoval a co může zaplatit.

GALILEI: Rozumím, je to jasné. Dobré jitro, paní Sartiová.

Paní Sartiová pobaveně odchází.

GALILEI: A tihle lidé že nepochopí pravdu? Chňapnou po ní!

Vyzvánění na jitřní. Vchází Virginia v plášti a s lucernou.

VIRGINIA: Dobré ráno, otče.

GALILEI: Pročpak jsi už vzhůru?

VIRGINIA: Jdu s paní Sartiovou na jitřní. Ludovico přijde také. Jaká byla noc, otče?

GALILEI: Jasná.

VIRGINIA: Smím se podívat dalekohledem?

GALILEI: Nač? *Virginia neví, co by odpověděla.* Není to žádná hračka.

VIRGINIA: Není, otče.

GALILEI: Roura ostatně zklamala, jak se záhy ode všech dozvíš. Prodává se za tři skudy na ulici a byla už předtím vynalezena v Holandsku.

VIRGINIA: Nic nového už jsi s ní na nebi neobjevil?

GALILEI: Nic pro tebe. Jen pár malých nejasných skvrnek po levé straně velké hvězdy. Budu na ně muset soustředit pozornost. *Přes dceru Sagredovi*: Možná že je podle florentského velkovévody nazvu „Hvězdami mediceskými“. *Zase Virginii*: Bude tě zajímat, Virginie, že se asi postěhujeme do Florencie. Napsal jsem tam dopis, jestli by mě velkovévoda nemohl potřebovat jako dvorního matematika.

VIRGINIA *rozzářená*: U dvora?

SAGREDO: Galilei!

GALILEI: Příteli, potřebuji volný čas. Potřebuji důkazy. A chci si polepšit. A v tomhle úřadě nebudu muset soukromým žákům vtloukat do hlavy ptolemaiovskou soustavu, ale budu mít čas, čas na propracování svých důkazů, neboť to, co mám, nestačí. To není nic, to je žalostně málo! S tím před svět nemohu předstoupit. Nemám dosud jediný důkaz o tom, že se nějaké nebeské těleso točí kolem Slunce. Ale já důkazy podám, důkazy pro každého, od paní Sartiové až po papeže. Obávám se jedině, že dvůr o mě nebude mít zájem.

VIRGINIA: Určitě o tebe bude mít zájem, otče, s těmi novými hvězdami i vším ostatním.

GALILEI: Jdi na mši.

Virginia odejde.

GALILEI: Píšu zřídka kdy dopisy velkým osobnostem. *Dá Sagredovi psaní.* Čti! — Myslíš, že to zní dobře?

SAGREDO *čte nahlas konec dopisu, který mu Galilei podal:* „Vždyť netoužím po ničem více než po tom, abych byl blíže Vám, vycházejícímu Slunci, které ozáří náš věk.“ Florentskému velkovévodovi je devět let.

GALILEI: Já vím. Vidím, že ti můj dopis připadá příliš pokorný. A já se ptám, jestli je dosti pokorný, jestli není příliš formální, jako by se mi přece jen nedostávalo skutečné oddanosti. Zdrženlivý dopis by mohl napsat někdo, kdo si získal zásluhy tím, že dokázal správnost učení Aristotelova, ne já. Člověk jako já se může na trochu důstojné místo, jedině když se bude plazit po břiše. A ty víš, že pohrdám lidmi, jejichž mozky nejsou s to naplnit jim žaludky.

Pani Sartiová prochází s Virginii kolem mužů na cestě do kostela.

SAGREDO: Nechoď do Florencie, Galilei.

GALILEO: Proč?

SAGREDO: Vládnou tam mniši.

GALILEI: Na florentském dvoře jsou proslulí vědci.

SAGREDO: Lokajové.

GALILEI: Chytnu je za pačesy a přitáhnou je před dalekohled. Mniši jsou také jen lidé, Sagredo. I oni podlehnou pokušení důkazů. Nezapomeň, že Koperník žádal, aby uvěřili jeho číslům, kdežto já žádám jediné, aby uvěřili svým očím. Jestli je pravda příliš slabá na to, aby se bránila, musí přejít do útoku. Chytnu je za pačesy a donutím je, aby se koukli do téhle roury.

SAGREDO: Galilei, vidím, že ses dal strašlivou cestou. Noc, kdy se člověku zjeví pravda, je nocí zhouby. A hodina, kdy uvěří v rozumnost lidského pokolení, hodinou zaslepenosti. O kom se říká, že chodí s očima vídoucímá? O tom, kdo kráčí do záhuby. Jak by mohli mocní nechat volně pobíhat někoho, kdo zná pravdu, byť by to byla pravda jen o nejvzdálenějších hvězdách! Myslíš, že papež jen vyslechne tvou pravdu, až mu řekneš, že se mýlí, a že si zároveň neuvědomí, že se mýlí? Myslíš, že si do svého deníku prostě zapíše: 10. ledna 1610 — nebe zrušeno? Jak můžeš s pravdou v kapse a s dalekohledem v ruce chtít opustit Republiku a vstoupit do pastí knížat a mnichů? Jsi málo důvěřivý ve své vědě, ale dětsky důvěřivý ve všem, co ti zdánlivě pomáhá se jí věnovat, Aristotelovi

nevěříš, ale florentskému velkovévodovi ano. Když jsem tě prve viděl, jak u dalekohledu pozoruješ ty nové hvězdy, připadalo mi, jako bys stál na planoucích polenech, a když jsi prohlásil, že věříš v důkazy, ucítil jsem pach spáleného masa. Mám rád vědu, ale tebe, příteli, víc: Nechoď do Florencie, Galilei!

GALILEI: Když mě přijmou, půjdu.

Na závěsu se objeví poslední stránka dopisu:

„Propůjčuji-li novým hvězdám, kteréžto jsem objevil, vznešené jméno Medicejského rodu, činím tak s vědomím toho, že bohům a héroům sloužilo povznesení do hvězdné říše ku poctě, leč v tomto případě že naopak vznešené jméno Medicejských zajistí nesmrtelnost hvězdám. Já sám se Vám však připomínám co jeden z nejvěrnějších a nejoddanějších služebníků, jenž si pokládá za nejvyšší čest, že se mohl zrodit jakožto Váš poddaný.

Netoužím po ničem více než po tom, abych stál blíže Vám, vycházejícímu Slunci, jež ozáří tento náš věk.

Galileo Galilei“

GALILEI VYMĚNIL BENÁTSKOU REPUBLIKU ZA FLORENTSKÝ DVŮR. TAMNÍ UČENÝ SVĚT NEVĚŘÍ OBJEVŮM, KTERÉ DALEKOHLEDEM UDĚLAL

Starý svět dí: Mě nezměníš, jenom si křič.
Nový svět dí: Zlý jsi-li, táhni pryč.

Galileiho dům ve Florencii

Paní Sartiová chystá Galileiho studovnu pro hosty. Její syn Andrea sedí a rovná hvězdné mapy.

PANÍ SARTIOVÁ: Co jsme šťastně dorazili do téhle tak velebné Florencie, nebere poklonkování a pochlebování konce. Celé město se vystřídá u té roury a já abych pořád jen stírala podlahu. A stejně to k ničemu nebude! Kdyby na těch objevech něco bylo, tak by to důstojní páni přece nejspíš poznali. Sloužila jsem čtyři roky u monsignora Filippa a nikdá se mi nepovedlo oprášit jeho knihovnu celou. Kožené folianty až ke stropu, a žádné básničky! A chudák monsignore měl na zadku dvoulibrové boláky od vyseďávání nad vši tou vědou. Že by takový člověk nevěděl co a jak? Už vidím, že z toho dneska bude zas jen ostuda a že se zítra nebudu smět podívat mlíkaři do očí. Já věděla, co říkám, když jsem mu radila, aby pánům napřed nabídl dobrou večeři, pořádný kus skopového, než je pustí k té své troubě. Ale kdepak! *Napodobuje Galileiho*: „Nachystal jsem jim něco jiného.“
Zaklepání dole.

PANÍ SARTIOVÁ *se podívá oknem*: Můjtybože, velkovévoda už je tady. A Galilei je ještě na univerzitě! Běží po schodech dolů a vpouští Cosma de Medici, velkovévodu toskánského, s dvorním maršálkem a se dvěma dvorními dámami.

COSMO: Chtěl bych vidět tu rouru.

DVORNÍ MARŠÁLEK: Neposečkala by Vaše Výsost, až přijde pan Galilei a ostatní pánové z univerzity? *Paní Sartiové*: Pan Galilei si chtěl dát od pánů astronomů ověřit nově objevené hvězdy, které nazval Hvězdami medicejskými.

COSMO: Oni té rouře nevěří ani trochu. Kdepak je?

PANÍ SARTIOVÁ: Nahoře v pracovně.

Hoch kývne, ukáže na schody a na kývnutí paní Sartiové vyběhne po nich nahoru.

DVORNÍ MARŠÁLEK, *velmi starý muž*: Vaše Výsosti! *Paní Sartiové*: To se musí tam nahoru? Přišel jsem s sebou jen proto, že vychovatel ochuravěl.

PANÍ SARTIOVÁ: Mladému pánovi se nemůže nic stát. Můj chlapec je nahoře.

COSMO *nahoře vstoupí*: Dobrý večer.

Chlapci se obřadně ukloní jeden druhému. Pauza. Pak se Andrea zase věnuje práci.

ANDREA *napodobuje svého učitele*: Je to tady jako v holubníku.

COSMO: Hodně návštěv?

ANDREA: Jeden zakopává o druhého, všechno očumují a stejně tomu za mák rozumějí.

COSMO: Chápu. Je tohle... *Ukáže na dalekohled.*

ANDREA: Ano, to je on. Ale: nesahat!

COSMO: A co je tohle? *Ukáže na dřevěný model ptolemaiovské soustavy.*

ANDREA: Takhle to vypadá podle Ptolemaia.

COSMO: Ukazuje, jak se Slunce otáčí, že?

ANDREA: Ano, jak se tvrdí.

COSMO *si sedne na židli a vezme model do ruky*: Můj učitel se nachladil. Proto jsem se odtamtud dostal dřív. Je tady příjemně.

ANDREA *se loudá neklidně a nerozhodně kolem, nedůvěřivě si cizího mládence měří a nakonec — neschopen odolat dále pokušení — vyloví za tabulkami druhý dřevěný model, znázorňující soustavu Koperníkovu*: Ve skutečnosti je to ovšem takhle.

COSMO: Co je „takhle“?

ANDREA *ukazuje na Cosmův model*: Lidé si myslí, že je to takhle, a zatím je to — *ukazuje na model svůj* — takhle. Země se točí kolem Slunce, rozumíte?

COSMO: Vážně?

ANDREA: Ovšem. Jsou pro to důkazy.

COSMO: Skutečně? Rád bych věděl, proč mě k vychovateli už vůbec nepustili. Včera byl ještě při večeři.

ANDREA: Vy tomu nevěříte, že?

COSMO: Ale ano. Samozřejmě.

ANDREA *ukáže náhle na model v Cosmově klíně*: Dej to sem, vždyť nerozumíš ani tomuhle!

COSMO: Oboje přece nepotřebuješ.

ANDREA: Dej to sem! To není hračka pro děti.

COSMO: Neříkám, že nedám, ale musil bys být trochu zdvořilejší, víš?

ANDREA: Jsi hlupák, jakápak zdvořilost. Sem s tím, nebo jednu slízneš!

COSMO: Nech toho, slyšíš?

Začínají se prát a za chvíli se válejí po podlaze.

ANDREA: Já ti ukážu, jak se zachází s modelem! Vzdej se!

COSMO: Teď se rozbil! Vykroutiš mi ruku!

ANDREA: Však uvidíme, kdo má pravdu a kdo ne. Řekni, že se točí, nebo uvidíš!

COSMO: Nikdy! Au, ty zrzku! Já tě naučím zdvořilosti!

ANDREA: Zrzku? Já že jsem zrzek?

Rvou se mlčky dál. Dole vstupují Galilei a několik profesorů univerzity. Za nimi Federzoni.

DVORNÍ MARŠÁLEK: Pánové, pro lehké ochuravění vychovatele Jeho Výsosti nebylo panu Surimu možno Jeho Výsost sem doprovodit.

TEOLOG: Doufejme, že to nebude nic zlého.

DVORNÍ MARŠÁLEK: Nic takového.

GALILEI *zklamaně*: Jeho Výsost tu není?

DVORNÍ MARŠÁLEK: Jeho Výsost je nahoře. Prosím pány, aby neztráceli čas. Dvůr je nadmíru dychtivý poznat mínění vznešené univerzity o neobyčejném instrumentě pana Galileiho a obdivuhodných nových hvězdách. *Jdou nahoru.*

Chlapci teď leží klidně. Slyšeli dole hluk.

COSMO: Jsou tady. Pusť mě!

Rychle vstanou.

PÁNOVÉ *na schodech*: Ne, ne, vše je v nejlepším pořádku.

— Lékařská fakulta prohlašuje, že je vyloučeno, aby u nemocných na Starém městě šlo o mor. Miazmy by za nynější teploty zmrzly. — Při tomhle je panika vždycky to nejhorší. — Nic jiného než nachlazení, v té roční době je to běžné. — Jakékoli podezření je vyloučeno. — Všechno v nejlepším pořádku.

Vítání nahoře.

GALILEI: Vaše Výsosti, jsem šťasten, že smím pány z vaší univerzity seznámit s novotami za vaší přítomnosti. *Cosmo se velmi formálně ukloní na všechny strany, i směrem k Andreovi.*

TEOLOG *spatří na zemi rozbitý model ptolemaiovské soustavy*: Tady se myslím něco rozbilo.

Cosmo se rychle sehne a způsobně odevzdá Andreovi model.

Galilei zatím nepozorovaně uklidí model druhý.

GALILEI *u dalekohledu*: Jak je Vaší Výsosti nepochybně známo, dostali jsme se my astronomové poslední dobou s výpočty do značných nesnází. Užíváme při nich velice starého systému, který, jak se zdá, je v souladu s filozofií, ale bohužel nikoli s fakty. Podle tohoto starého systému, systému ptolemaiovského, se soudí, že pohyb hvězd je neobyčejně složitý. Planeta Venuše má například vykonávat takový pohyb. *Nakreslí na tabuli epicyklickou dráhu Venuše, jak si ji představoval Ptolemaios.* Ale i když přijmeme možnost tak spleťtých pohybů, nejsme s to správně vypočíst postavení hvězd předem. Nenalézáme je tam, kde by vlastně měly být. K tomu ještě přistupují takové pohyby hvězd, pro něž ptolemaiovská soustava vůbec vysvětlení nemá. A pohyby toho druhu vykonávají podle všeho některé mnou nově objevené malé hvězdy kolem planety Jupitera. Je pánům libo začít tím, že se podívají na trabanty Jupitera, na Hvězdy medicéjské?

ANDREA *ukáže na stoličku před dalekohledem*: Račte se posadit tady.

FILOZOF: Díky, hochu. Obávám se, že to vše nebude tak jednoduché. Pane Galilei, než použijeme vašeho proslulého dalekohledu, prosili bychom o potěšení disputace na téma: Mohou takové planety vůbec existovat?

MATEMATIK: Formální disputace.

GALILEI: Já myslel, že se prostě dalekohledem podíváte a že se přesvědčíte.

ANDREA: Tady prosím.

MATEMATIK: Jistě, jistě. — Pane Galilei! Vám je ovšem známo, že podle dosavadního mínění je vyloučeno, aby hvězdy kroužily kolem jiného středu než kolem Země a aby existovaly hvězdy, které nejsou zakotveny.

GALILEI: Ano.

FILOZOF: A vůbec nepřihlížeje k možnosti existence takových hvězd, o které matematik — *ukloní se matematikovi* — podle všeho pochybuje, chtěl bych jako fi-

lozof ve vší skromnosti nadhodit otázku: Je takových hvězd vůbec třeba? Aristotelis divini universum..

GALILEI: Neměli bychom pokračovat běžným jazykem? Můj kolega, pan Federzoni, nezná latinsky.

FILOZOF: Je tak důležité, aby nám rozuměl?

GALILEI: Ano.

FILOZOF: Promiňte. Já myslel, že vám jen brousí čočky.

ANDREA: Pan Federzoni je brusič a vědec.

FILOZOF: Děkuji, hochu. Pokud pan Federzoni na tom trvá...

GALILEI: Já na tom trvám.

FILOZOF: Argument tím sice ztratí na lesku, ale budiž, jsme ve vašem domě. — Obraz, který o světě vytvořil božský Aristoteles, svět se svými sférami vyluzujícími mystickou hudbu, se svými křišťálovými klenbami, se svým koloběhem nebeských těles, sklonem sluneční dráhy, tajemstvími tabulí satelitů a hvězdným bohatstvím katalogu jižní polokoule i osvětlenou konstrukcí celestiálního glóbu, je budova tak spořádaná a krásná, že bychom si jistě měli rozmyslet, zda máme tuto harmonii porušit.

GALILEI: Co kdyby Vaše Výsost použila tohoto dalekohledu a na ty neexistující, jakož i zbytečné hvězdy se nyní podívala?

MATEMATIK: Člověk by málem pocítil pokušení odvětit, že váš dalekohled zřejmě není zvlášť spolehlivý, když ukazuje něco, co nemůže existovat. Nemyslíte?

GALILEI: Co tím chcete říct?

MATEMATIK: Bylo by přece mnohem užitečnější, pane Galilei, kdybyste nám uvedl důvody, které vás vedou k domněnce, že v nejvyšší sféře neměnného nebe se mohou hvězdy volně vznášet a pohybovat.

FILOZOF: Důvody, pane Galilei, důvody.

GALILEI: Důvody? Když prostý pohled na hvězdy a mé záznamy ukazují potvrzují? Ten disput se stává nechutným, pane.

MATEMATIK: Kdyby si člověk byl jist, že vás to nepopudí ještě víc, pak by se dalo říci, že mezi tím, co je ve vaší rouře, a tím, co je na nebi, může být rozdíl.

FILOZOF: Zdvouřileji se to vyjádřit nedá.

FEDERZONI: Mají dojem, že jsme ty Medicejské hvězdy na čočku namalovali!

GALILEI: Podezříváte mě z podvodu?

FILOZOF: Jak bychom mohli? V přítomnosti Jeho Výsosti!

MATEMATIK: Váš přístroj, ať jej už nazveme vaším dítětem nebo chovancem, je nesporně sestrojen s neobyčejným umem.

FILOZOF: A nadto jsme naprosto přesvědčeni, pane Galilei, že byste se ani vy, ani kdokoli jiný neodvážil ozdobit hvězdy vznešeným jménem panovnického domu, kdyby jejich existence nebyla nade všechnu pochybnost. *Všichni se velkovévodovi hluboce uklánějí.*

COSMO *se ohlédně po dvorních dámách:* S mými hvězdami není něco v pořádku?

STARŠÍ DVORNÍ DÁMA *velkovévodovi:* S hvězdami Vaší Výsosti je vše v pořádku. Pánové se jen dohadují, zda také skutečně, nad všechnu pohybnost existují.

Pauza.

MLADŠÍ DVORNÍ DÁMA: Tím instrumentem je prý vidět každé kolo Velkého vozu.

FEDERZONI: I na Býku leccos.

GALILEI: Podívali se tedy pánové, nebo nepodívali?

FILOZOF: Jistě, jistě.

MATEMATIK: Jistě.

Pauza. Andrea se náhle otočí a upjatě odchází. Matka ho zadrží.

PANÍ SARTIOVÁ: Co je ti?

ANDREA: Jsou hloupí. *Vytrhne se jí a uteče.*

FILOZOF: Politováníhodné dítě.

DVORNÍ MARŠÁLEK: Vaše Výsosti, pánové, smím připomenout, že za tři čtvrti hodiny začne dvorní ples?

MATEMATIK: Nač tančit mezi vejci? Dříve nebo později se pan Galilei bude muset přece jen smířit se skutečností. Ty jeho Jupiterovy trabanty by prorazily klenbu sfér. Je to zcela prosté.

FEDERZONI: Budete se divit, ale žádná taková klenba není.

FILOZOF: Každá učebnice vám potvrdí, že je, milý pane.

FEDERZONI: Tak bude třeba napsat nové učebnice!

FILOZOF: Vaše Výsosti, můj ctěný kolega i já se opíráme o autoritu nikoho menšího než samotného božského Aristotela.

GALILEI *téměř pokorně:* Pánové, víra v autoritu Aristotelovu je věc jedna, a fakta, která lze nahmatat rukama,

věc druhá. Říkáte, že podle Aristotela jsou tam nahoře křišťálové sféry a že tedy některé pohyby jsou vyloučeny, poněvadž by hvězdy ty sféry musily prorazit. Ale co kdybyste ty pohyby zjistili? Možná že byste došli k názoru, že ty křišťálové sféry tedy vůbec neexistují! Pánové, žádám vás pln pokory, abyste se spolehli na své oči.

MATEMATIK: Milý Galilei, čítávám občas Aristotela, nechť se vám to zdá jakkoli staromódní, a mohu vás ujistit, že při tom na své oči spoléhám.

GALILEI: Už jsem přivykl tomu, že páni všech fakult zavírají před fakty oči a předstírají, že fakta neexistují. Ukazují své záznamy, a oni se usmívají, dávám jim k dispozici svůj dalekohled, aby se mohli přesvědčit, a oni citují Aristotela.

FEDERZONI: Který přece žádný dalekohled neměl!

MATEMATIK: To neměl, to ovšem neměl.

FILOZOF *nakvašeně*: Má-li se tady vláčet blátem Aristoteles, autorita, kterou uznala nejen všechna věda starověku, ale i církevní otcové, pak se mi zdá další diskuse zbytečná. Nevěcný disput odmítám. Punktum.

GALILEI: Pravda je dítětem doby, nikoly autority. Naše nevědomost je bezmezná, odstraňme jí aspoň milimetr! Nač chceme teď ještě být tak chytří, když můžeme být poněkud méně hloupí! Potkalo mě nepředstavitelné štěstí, že se mi dostal do ruky přístroj, s nímž se dá poněkud důkladněji prozkoumat cípeček univerza. Použijte ho!

FILOZOF: Vaše Výsosti, dámy a pánové, ptám se jediné, kam tohle vše vlastně povede.

GALILEI: Domnívám se, že jako vědci se nemáme ptát, kam nás povede pravda.

FILOZOF *prudce*: Pane Galilei, pravda nás může zavést k čemukoli.

GALILEI: Výsosti. Za těchto nocí míří po celé Itálii dalekohledy k nebi. Jupiterovy měsíce mléko nezlevní. Nikdo je sice nikdy neviděl, ale přece jen existují. Z toho prostý člověk vyvozuje, že může existovat ještě leccos, že stačí jen pořádně otevřít oči! Jste povinen mu to potvrdit! Nikoli pohyb několika vzdálených hvězd vzbudil pozornost Itálie; ale zvěst, že učení, o němž se předpokládalo, že je nezvratné, utrpělo

trhlinu. A každý ví, že podobných úkazů je ažaž. Pánové, nechtějte, abychom obhajovali něco, co bylo otřeseno.

FEDERZONI: Právě vy učitelé byste tím měli otřást!

FILOZOF: Přál bych si, aby ten váš člověk nezasahoval do vědecké disputace svými radami.

GALILEI: Výsosti! Práce ve Velkém benátském arzenále mě denně sváděla dohromady s kresliči, stavebníky a nástrojaři. Ti lidé mi nejednou ukázali novou cestu. Nejsou učení, ale spoléhají na svědectví svých pěti smyslů, většinou bez obav, kam je to svědectví zavede...

MATEMATIK: Oho!

GALILEI: Podobně jako naši námořníci, kteří před sto lety odrazili od našich břehů a nevěděli, k jakým druhým břehům dorazí, a jestli vůbec k nějakým. Zdá se, že dnes je třeba zajít do loděnic, aby se člověk setkal s onou velkou zvědavostí, v níž tkví skutečná proslavenost starého Řecka.

FILOZOF: Po všem, co jsme tu slyšeli, už nepochybuji, že pan Galilei najde obdivovatele právě v loděnicích.

DVORNÍ MARŠÁLEK: Výsosti, s hrůzou zjišťují, že neobyčejně poučný rozhovor se poněkud protáhl. Jeho Výsost si musí před dvorním plesem ještě trochu odpocínout.

Velkovévoda se na dané znamení Galileimu ukloní. Dvůr se urychleně chystá k odchodu.

PANÍ SARTIOVÁ *se postaví velkovévodovi do cesty a nabídne mu talíř s pečivem*: Preclíček, Vaše Výsosti? Starší dvorní dáma velkovévodu odvede.

GALILEI *běží za ním*: Ale vždyť by opravdu stačilo, aby se pánové tím přístrojem podívali!

DVORNÍ MARŠÁLEK: Jeho výsost jistě neopomene dotázat se, co o vašich tvrzeních soudí největší z žijících astronomů, pan Christopher Clavius, hlavní astronom papežského kolegia v Římě.

GALILEI SE NEDÁ ZASTRAŠIT ANI MOREM A POKRAČUJE V BĚHÁNÍ

a

Je časně zrána, Galilei nad svými poznámkami u dalekohledu

Vstoupí Virginia s cestovní brašnou.

Galilei: Virginie! Stalo se něco?

VIRGINIA: Zavřeli klášter, musely jsme ihned domů. V Arcetri je pět případů moru.

GALILEI volá: Paní Sartiová!

VIRGINIA: Tržní ulici dnes v noci také už uzavřeli. Na Starém městě jsou prý dva mrtví a tři umírají v nemocnici.

GALILEI: Tak zas jednou všechno až do poslední chvíle utajili.

PANÍ SARTIOVÁ vstoupí: Co tady děláš?

VIRGINIA: Mor.

PANÍ SARTIOVÁ: Můjtybože! Hned začnu balit. *Usedne.*

GALILEI: Nic nebalte. Seberte Virginii a Andreu! Dojdu pro svoje papíry.

Běží rychle zpět ke stolu a ve velkém spěchu sebere papíry. Paní Sartiová oblékne Andreovi plášť a donese trochu ložního prádla a jídla. Vstoupí lokaj velkovévody.

LOKAJ: Jeho Výsost odjela v důsledku epidemie z města směrem na Bolognu. Trvala však na tom, aby se panu Galileimu poskytla možnost uchýlit se rovněž do bezpečí. Za chvíli tady bude koleska.

PANÍ SARTIOVÁ *Virginii a Andreovi*: Vy běžte ihned před dům a tohle vezměte s sebou.

ANDREA: Pročpak? Když mi nepovíš proč, nikam nejdu.

PANÍ SARTIOVÁ: Vypukl mor, dítě.

VIRGINIA: Počkáme na otce.

PANÍ SARTIOVÁ: Pane Galilei, jste hotov?

GALILEI *balí dalekohled do ubrusu*: Posadte Virginii a Andreu do kolesky. Přijdu hned.

VIRGINIA: Ne, bez tebe nepůjdeme. Jak začneš balit knihy, nebudeš s tím hotov nikdy.

PANÍ SARTIOVÁ: Vůz je tady.

GALILEI: Buď rozumná, Virginie, když hned nenasednete, kočí odjede. Mor není maličkost.

VIRGINIA *protestuje, zatímco paní Sartiová ji i Andreu vyvádí*: Pomozte mu s těmi knihami, jinak nepojede.

PANÍ SARTIOVÁ *volá od domovních dveří*: Pane Galilei? Kočí nechce čekat.

GALILEI: Paní Sartiová, myslím, že bych neměl odjet. Víte, mám strašný nepořádek ve svých poznámkách. Dělal jsem je tři měsíce a můžu je zahodit, když v nich nebudu ještě noc nebo dvě pokračovat. A mor je přece všude.

PANÍ SARTIOVÁ: Pane Galilei! Okamžitě pojď a neblázní.

GALILEI: Odjeďte s Virginii a Andreou. Přijdu za vámi.

PANÍ SARTIOVÁ: Za hodinu se odsud už nikdo nedostane! Musíš s námi! *Naslouchá.* Odjíždí! Musím ho zadržet. *Běží pryč.*

Galilei přechází sem a tam. Paní Sartiová se vrací velmi bleďá, bez svého vaku.

GALILEI: Nač čekáte? Koleska s dětmi vám ještě ujede.

PANÍ SARTIOVÁ: Už jsou pryč. Virginii museli držet, aby z vozu zase neutekla. O děti se v Bologni postarají. Ale kdo by vařil vám?

GALILEI: Jsi blázen. Zůstat ve městě kvůli vaření! ...

Uchopí své záznamy. Nemyslete si o mně, paní Sartiová, že jsem blázen! Ale nemůžu prostě zanechat toho pozorování. Mám mocné nepřátele a musím pro jistá tvrzení shromáždit důkazy.

PANÍ SARTIOVÁ: Omlouvat se nemusíte. Ale rozumně to není.

Před Galileiho domem ve Florencii

Galilei vyjde a podívá se ulicí dolů. Dvě jeptišky projdou kolem.

GALILEI *je oslovi*: Sestry, můžete mi povědět, kde by se dalo koupit mléko? Mlékařka dnes ráno nepřišla a má hospodyně tu není.

PRVNÍ JEPTIŠKA: Krámy jsou otevřené už jen v Dolním městě.

DRUHÁ JEPTIŠKA: Vyšel jste odtud? *Galilei kývne.* To je ta ulice!
Obě jeptišky se pokřičují, zamumlají Ave Maria a běží pryč.
Přichází jakýsi muž.
GALILEI *ho osloví:* Nejste vy pekař, co nám nosí chleba? *Muž kývne.* Neviděl jste mou hospodyní? Musela odejít včera večer. Od rána se v domě neukázala.
Muž vrtí hlavou. V domě naproti se otevře okno a vyhlédne žena.
ŽENA *křičí:* Utečte. U těch naproti je mor.
Muž polekaně uteče.
GALILEI: Nevíte o mé hospodyní?
ŽENA: Vaše hospodyně se tam nahoře na ulici zhroutila. Asi něco tušila. Proto odešla. Taková bezohlednost! *Přibouchne okno.*
Jakési děti přicházejí ulicí dolů. Spatří Galileiho a s křikem prcháji. Galilei se otočí, vtom přiběhnou dva vojáci, celí obrnění.
VOJÁCI: Vrať se okamžitě do domu!
Strkají dlouhými kopími Galileiho zpět. Zatarasí za ním vchod.
GALILEI *u okna:* Můžete vy mi povědět, co se s tou ženou mohlo stát?
VOJÁCI: Odvážejí všechny na mrchoviště.
ŽENA *se znovu objeví v okně:* Vždyť tady vzadu je celá ulice zamořena. Proč ji neuzavřete?
Vojáci natáhnou přes ulici provaz.
ŽENA: Takhle se přece už nikdo nedostane ani do našeho domu! Tady to přece uzavírat nemusíte! Tady jsou všichni zdraví! Slyšíte! Tak mě přece vyslechněte! Můj muž je ve městě, takhle se už k nám nedostane! Hovada!
Zevnitř se ozve její pláč a křik. Vojáci odcházejí. V jiném okně se objeví stará žena.
GALILEI: Tam vzadu asi hoří.
STARÁ ŽENA: Když je podezření na mor, tak se už nehasí. Každý myslí jen na mor.
GALILEI: To jsou celí oni! Takový je celý jejich vládní systém. Odříznou nás jako nemocnou větev fíkovníku, která už nerodí.
STARÁ ŽENA: To neříkejte. Jsou prostě bezmocní.

GALILEI: Jste v domě sama?

STARÁ ŽENA: Ano. Syn mi poslal lísteček. Už včera večer se bohudík dověděl, že tam vzadu někdo umřel, a tak nepřišel domů. Za noc bylo tady ve čtvrti čtrnáct mrtvých.

GALILEI: Vyčítám si, že jsem neposlal hospodyní včas pryč. Já měl nálehavou práci, ale ona neměla proč zůstat.

STARÁ ŽENA: Vždyť stejně odsud nemůžeme. Kdo by nás přijal? Nedělejte si výčitky. Viděla jsem ji. Odešla dneska ráno kolem sedmé. Byla nemocná. Když mě viděla vyjít ze dveří pro chleba, vyhnula se mi. Nechtěla asi, aby vám uzavřeli dům. Jenže oni se dovědí o všem.

Je slyšet jakýsi klapot.

GALILEI: Co je to?

STARÁ ŽENA: Pokoušejí se rámussem zahnat mraky, v kterých jsou zárodky moru.

Galilei se hlučně směje.

STARÁ ŽENA: Že se ještě můžete smát!

Ulicí dolů přichází muž a zjistí, že je uzavřena provazem.

GALILEI: Hej, vy tam! Ulice je uzavřená, a v domě není co jíst.

Muž zatím utekl.

GALILEI: Nemůžete nás tady přece nechat umřít hladu! Hej! Hej!

STARÁ ŽENA: Možná že něco donesou. Jinak vám můžu postavit ke dveřím džbánky mlíka, ale až v noci. Jestli se ovšem nebojíte.

GALILEI: Hej! Hej! Vždyť nás musí slyšet!

U provazu stane náhle Andrea. Má uplakanou tvář.

GALILEI: Andreo! Kde se tady bereš?

ANDREA: Byl jsem tu už ráno. Klepal jsem, ale nikdo neotevřel. Lidé řekli, že...

GALILEI: Copak jsi neodjel?

ANDREA: Odjel, ale cestou se mi podařilo seskočit. Virginia jela dál. Nemůžu dovnitř?

STARÁ ŽENA: Ne, nemůžeš. Musíš k uršulinkám. Matka tam je možná taky.

ANDREA: Byl jsem tam, ale nepustili mě k ní. Je příliš nemocná.

GALILEI: To jsi šel takový kus cesty pěšky? Jsou to přece už tři dni, cos odjel.

ANDREA: Opravdu mi to tak dlouho trvalo, nezlobte se. Jednou mě taky chytli.

GALILEI *bezmocně*: Tak už neplač. Na všelicos jsem zatím přišel. Zajímá tě to? *Andrea přikývne vzlykaje*. Dávej dobrý pozor, jinak tomu neporozumíš. Vzpomínáš si, že jsem ti ukázal oběžnici Venuši? Neposlouchej ten hluk, o nic nejde. Vzpomínáš si? Víš, co jsem zjistil? Podobá se Měsíci! Viděl jsem ji jako polokouli i jako srpek. Co tomu říkáš? Můžu ti všechno znázornit pomocí malé koule a světla. Ukazuje se, že ani tahle planeta nemá vlastní světlo. A pohybuje se kolem Slunce po jednoduché kruhové dráze. Není to prostě báječné?

ANDREA *vzlyká*: Jistě, a je to důkaz.

GALILEI *tiše*: Já ji nepřemlouval, aby zůstala.

Andrea mlčí.

GALILEI: Ovšem, kdybych tu byl nezůstal, nestalo se to

ANDREA: Musí vám teď uvěřit?

GALILEI: Mám pohromadě všechny podklady. Víš, až bude tady po všem, půjdu do Říma a ukážu jim to.

Zcela zahalení muži s dlouhými tyčemi a kbelíky přicházejí ulicí dolů. Tyčemi podávají Galileimu a potom staré ženě do oken chléb.

STARÁ ŽENA: Tamhle naproti je ještě žena s třemi dětmi. I tam něco položte.

GALILEI: Ale nemám co pít. V domě není voda. *Oba muži pokrčí rameny*. Přijďte také zítra?

JEDEN Z MUŽŮ *přidušeným hlasem, poněvadž má šátek přes ústa*: Kdopak ví, co bude zítra?

GALILEI: Kdybyste přišli, mohli byste mi podat sem nahoru knížku, kterou potřebuju pro svou práci?

MUŽ *se tlumeně zasměje*: Na co teď potřebuješ knížku? Buď rád, že dostáváš chleba.

GALILEI: Ten chlapec tamhle, můj žák, tady bude a dá vám ji. Je to mapa s oběžnou dobou Merkura. Andreo, někam jsem ji založil. Obstaráš mi ji ve škole?
Muži už zase vykročili.

ANDREA: Jistě. Dojdu pro ni, pane Galilei. *Odchází.*

Také Galilei zmizí. Z domu naproti vyjde stará žena a postaví před Galileiho dveře džbán.

1616: COLLEGIUM ROMANUM, VĚDECKÝ ÚSTAV VATIKÁNU, POTVRDÍ GALILEIHO OBJEVY

*Tohle svět často neviděl:
Učitel do učení šel!
Slyšte hlas pátera Clavia:
Galilei pravdu má!*

Sál Collegia Romana v Římě

*Je noc. Skupinky vysokých církevních hodnostářů, mni-
chů, vědců. Stranou Galilei sám. Obecné veselí. Než děj
začne, ozve se mocný smích.*

TLUSTÝ PRELÁT *se popadá smíchy za břicho*: Ach ta lid-
ská hloupost! Ať mi někdo uvede jedinou věc, které
se neuvěřilo!

UČENEC: Například, že pocítujete nepřekonatelný odpor
k jídlu, monsignore!

TLUSTÝ PRELÁT: Tomu se věří, tomu se věří. Nevěří se je-
dině tomu, co je rozumné. O existenci ďábla se po-
chybuje. Ale že se Země točí jako káča, tomu se věří.
Sancta simplicitas!

MNICH *hraje komedii*: Mám závrať! Země se otáčí moc
rychle. Dovolte, abych se vás přidržel, monsignore.
*Předstírá, že se mu zatočila hlava, a chytne se jedno-
ho z učenců.*

UČENEC *se komedie účastní*: Ba, ta naše stařena je dnes
zase namol. *Chytne se jiného.*

MNICH: Zadrž! Vždyť sklouznem! Zadrž, povídám!

DRUHÝ UČENEC: Venuše už stojí úplně šejdrem. Vidím
z ní jen půl zadku. Pomoc!

*Utvoří se klubko mnichů, kteří se za smíchu tváří, ja-
ko by je bouře hrozila smést z lodí.*

DRUHÝ MNICH: Jen aby to námi nepraštilo na Měsíc. Ty
jeho hory jsou prý hrozně špičaté, bratři!

PRVNÍ UČENEC: Vzepři se nohou.

PRVNÍ MNICH: A nekoukejte se dolů. Všecko se se mnou
houpe.

TLUSTÝ PRELÁT *schválně nahlas směrem ke Galileimu*:
Aby nás v Collegiu Romanu někdo „houpal“? Vylou-
čeno!

*Mohutný smích. Ze dveří vycházejí dva astronomové
Collegia. Nastane ticho.*

MNICH: Ještě to pořád zkoumáte? Je to škandál!

ASTRONOM *vztekle*: My ne!

DRUHÝ ASTRONOM: Kam to povede? Já Clavia nechápu... Kdyby se mělo brát za bernou minci všechno, co se tvrdilo za posledních padesát let! V roce 1572 zazářila v nejvyšší sféře, v té osmé, ve sféře stálíc, nová hvězda, a byla snad ještě zářivější a větší než její sousedi, ale ani ne za půldruha roku zase zmizela a podlehla zkáze. Měli jsme se snad proto ptát: Jakpak je to tedy s věčností a neměnností nebes?

FILOZOF: Kdyby se jím to dovolilo, rozboří nám ještě celou hvězdnou oblohu.

PRVNÍ ASTRONOM: Tak, tak, kam bychom přišli! O pět let později určil Dán Tycho de Brahe dráhu komety. Měla svůj počátek kdesi nad Měsícem a prorážela postupně všechny krystalické sféry, hmotné nosníky pohybujících se nebeských těles! Nikde nenarazila na odpor, její světlo se neodchýlilo. Opravňuje nás to snad k pochybám o existenci sfér?

FILOZOF: To je přece nesmysl! Jak může Christopher Clavius, největší astronom Itálie a církve, něco takového vůbec zkoumat!

TLUSTÝ PRELÁT: Škandál!

PRVNÍ ASTRONOM: A přece to zkoumá! Sedí tam a civí do té ďáblovy roury!

DRUHÝ ASTRONOM: Principiis obsta! Všecko pochází z toho, že tolik věcí již po léta vypočítáváme podle tabulek toho kacíře Koperníka, délku slunečního roku, data zatmění Slunce a Měsíce i postavení nebeských těles.

MNICH: Ptám se: Co je lepší? Dočkat se zatmění Slunce o tři dny později, než stojí v kalendáři, nebo nedočkat se nikdy už věčné blaženosti?

VELMI HUBENÝ MNICH *přechází s otevřenou biblí dopředu a fanaticky ukazuje prstem na jakési místo*: Co stojí tady v Písmu? „Slunce, zastav se nad Gibeonem, a Měsíce, stůj nad údolím Ajalon!“ Jak se může Slunce zastavit, když se vůbec neotáčí, jak tvrdí tihle kacíři? Lže snad Písmo?

PRVNÍ ASTRONOM: Ne, a proto odcházíme.

DRUHÝ ASTRONOM: Jsou jistěže jevy, jež nám astronomům dělají potíže, ale copak člověk musí všemu rozumět? Oba odejdou.

VELMI HUBENÝ MNICH: Domovina lidstva je pro ně oběžnicí. Lidi, zvířata, rostliny a celý svět nakládají na káru a prohánějí ji v kruhu prázdným nebem. Podle nich už není Země ani nebe. Země není, protože je nebeskou hvězdou, a nebe není, protože se skládá ze země. Není už rozdílu mezi nahoře a dole, mezi věčným a pomíjivým. Že my jsme pomíjiví, víme. Ale že také nebe je pomíjivé, to nám teď vykládají oni. Bylo řečeno a stojí psáno, že Slunce, Měsíc a hvězdy a my všichni žijeme na Zemi, ale tady podle toho člověka je také Země hvězdou. Jsou jenom hvězdy! Dožijeme se ještě dne, kdy řeknou: Nejsou ani lidé a vedle nich zvířata, člověk sám je zvíře, jsou jen zvířata!

PRVNÍ UČENEC *Galileimu*: Pane Galilei, něco vám upadlo.

GALILEI *který za toho všeho vytáhl z kapsy svůj kamínek, pohlídl si s ním a upustil jej posléze na zem, se sehne, aby ho zvedl*: Upadlo? Naopak, monsignore, vyletělo vzhůru.

TLUSTÝ PRELÁT *se otočí k němu zády*: Nestydatý chlap. Vstoupí velmi starý kardinál, podepírán jedním z mnichů. Všichni před ním uctivě ustupují.

VELMI STARÝ KARDINÁL: Ještě stále jsou uvnitř? Copak tu maličkost opravdu nemohou vyřídit rychleji? Ten Clavius by přece měl své astronomii rozumět! Jak jsem slyšel, přemísťuje ten pan Galilei člověka ze středu vesmíru kamsi na jeho okraj. Je proto jasně nepřitelem lidského pokolení! A jako s takovým je nutno s ním naložit. Člověk je korunou tvorstva, to ví každé dítě, je nejvyšší a nejmilovanější bytostí Páně. Jak by tedy mohl takové zázračné dílo, takový výtvar umístit na nějaké malé, podřadné a pořád kamsi ubíhající hvězdičce? Vyslal by na něco takového svého Syna? Jak se mohou najít lidé tak perverzní, že věří těm otrokům matematických tabulek! Která boží bytost si dá něco takového líbit?

TLUSTÝ PRELÁT *polohlasně*: Ten pán je přítomen.

VELMI STARÝ KARDINÁL *Galileimu*: Tak to jste vy? Víte, už nevidím zvlášť dobře, ale tolik přece jen vidím, že se nápadně podobáte člověku, kterého jsme svého času upálili — jak se jen jmenoval?

MNICH: Eminence by se neměla rozčilovat. Lékař...

VELMI STARÝ KARDINÁL *toho nedbá, Galileimu: Chcete Zemi potupit, i když na ní a z ní žijete. Kálíte do vlastního hnízda! Ale já si to rozhodně líbit nedám. Odstrčí mnicha a hrdě přechází sem tam.* Já nejsem ledajaká bytůstka na ledajaké hvězdičce, která kdesi nakrátko krouží. Kráčím jistým krokem po pevné Zemi, která je nehybná a středem Všemohíra, jsem v jeho středu a zrak Stvořitele spočívá na mně a jedině na mně. Kolem mne krouží, upevněny na osmi křišťálových sférách, stálice a mohutné Slunce, stvořené k tomu, aby osvětlovalo, co mě obklopuje. A také mne samého, aby na mne Bůh viděl. A tak vše očividně a nezvratně spočívá na mně, na člověku, výtvoru Páně, bytosti středu, stvořené k obrazu Božímu, na věčné časy a... *Zhroutí se.*

MNICH: Eminence přecenila své síly!

V té chvíli se vzadu otevrou dveře a v čele svých astronomů vychází velký Clavius. Projde mlčky a rychle sálem, nikoho si nevšímaje, a až u východu prohodí k jednomu z mnichů:

CLAVIUS: Je tomu tak. *Odejde, následován astronomy. Zadní dveře zůstanou otevřeny. Hrobové ticho. Velmi starý kardinál přichází k sobě.*

VELMI STARÝ KARDINÁL: Co je? Padlo rozhodnutí?

Nikdo si netroufá mu odpovědět.

MNICH: Je nutno Vaši Eminenci dopravit domů.

Pomáhá starému muži při odchodu. Všichni vyděšeně opouštějí sál. Malý mnich z Claviovy vyšetřovací komise se zastaví u Galileiho.

MALÝ MNICH *tajně:* Pane Galilei, páter Clavius, než odešel, řekl: Teď se starají teologové, jak uvést nebeské dráhy zase do pořádku! Zvítězil jste. *Odchází.*

GALILEI *se ho snaží zadržet:* Ne já! To rozum zvítězil! *Malý mnich zatím již zmizel. Rovněž Galilei odchází. Ve dveřích se střetne s urostlým duchovním, kardinálem-inkvizitorem. Provází ho jeden z astronomů. Galilei se ukloní. Než vyjde, zeptá se šeptem na cosi sluhy u dveří.*

SLUHA U DVEŘÍ *rovněž šeptem:* Jeho Eminence kardinál-inkvizitor.

Astronom zavede kardinála-inkvizitora k dalekohledu.

7

ALE INKVIZICE DÁVÁ KOPERNÍKOVO UČENÍ NA INDEX
(5. BŘEZEN 1616)

*Do Říma na velký bál
Zval Galilea kardinál.
Tam najíst, napít dostal host
A chtěli po něm maličkost.*

Dům kardinála Bellarmina v Římě

Koná se ples. Ve vestibulu, kde dva duchovní sekretáři hrají šach a dělají si poznámky o hostech, je Galilei přivítán skupinou maskovaných dam a pánů potleskem. Je provázen dcerou Virginii a jejím snoubencem Ludovikem Marsilim.

VIRGINIA: Nebudu tančit s nikým jiným, Ludovico.

LUDOVICO: Uvolnila se ti přezka na rameni.

GALILEI: „Ten posunutý šátek, Thaido, na řadrech

Si neupravuj. Mnohá neúpravnost

Mi hlubší půvab odhaluje

A jiným též. V hemživém sále

V září svíc už myslit mohou na to

Že temnější jsou místa v čekajícím parku.“

VIRGINIA: Slyšíš, co mi dělá srdce?

GALILEI *jí položí dlaň na srdce:* Tluče.

VIRGINIA: Chtěla bych vypadat hezky.

GALILEI: Musíš, jinak začnou hned zase pochybovat o tom, že se Země točí.

LUDOVICO: Vždyť se vůbec netočí. *Galilei se směje.* Řím mluví jen o vás. Počínaje dnešním večerem, pane, bude mluvit o vaší dceři.

GALILEI: Říká se, že když je v Římě jaro, je snadné vypadat hezky. I já tedy musím vypadat jako poněkud obtloustlý Adonis. *Sekretářům:* Měl jsem pana kardinála čekat tady. *Dvojici:* Běžte a bavte se!

Než oba zmizí v taneční síni, Virginia se ještě jednou vrátí.

VIRGINIA: Otče, holič na Via del Trionfo mě vzal na řadu první. Čtyři dámy nechal čekat! Hned věděl, čím jsem dcera. *Odejde.*

GALILEI *sekretářům hrajícím šachy:* Jak můžete pořád ještě hrát šachy postaru? Tak natěsnaně. Teď se přece táhne většími kameny přes všechna pole. Věží tak —

předvede, jak — a střelcem tak a dámou tak i tak.
Získal se prostor a dají se sprádat plány.

JEDEN ZE SEKRETÁŘŮ: Víte, to by bylo v rozporu s našimi malými platy. My si můžeme dovolit jen drobné skoky. *Naznačí to tahem.*

GALILEI: Naopak, můj milý, právě naopak! Kdo žije na velké noze, tomu zaplatí i největší střevíc! Je třeba jít s dobou, pánové. Ne stále jen podél břehů. Jednou se také musí vyrazit na moře.

Velmi starý kardinál z předcházející scény přejde jevištěm veden mnichem. Spatří Galileiho, mine ho, pak se nejistě otočí a pozdraví. Galilei usedne. Z taneční síně je slyšet zpěv chlapců, začátek slavné básně Lorenza di Medici „O pomíjivosti“:

„Já, jenž jsem viděl, jak smrt růžemi
Cloumá, jak jejich plátky na zemi
Uvadle tlí, já věděl předobře:
Co marnosti je v bujaré té hře!“

GALILEI: Řím. — Velká slavnost?

PRVNÍ SEKRETÁŘ: První karneval po letech moru. Dnes večer jsou tu zastoupeny všechny vznešené italské rodiny: Orsiniovi, Villaniové, Nuccoliové, Soldanierovi, Caneovi, Lecchiové, Estensiové, Colombioniové...

DRUHÝ SEKRETÁŘ *ho přeruší*: Jejich Eminence kardinálové Bellarmin a Barberini.

Kardinálové Bellarmin a Barberini přicházejí. Přidrží si před tvářemi masky ovce a holubice na hůlkách.

BARBERINI *ukazováčkem na Galileiho*: „Slunce vychází a zachází a vrací se na své místo.“ To říká Šalomoun. A co říká Galilei?

GALILEI: Eminence, když jsem byl takhle malý, — *naznačí rukou, jak* — stál jsem na lodi a volal: Břeh utíkal. — Dnes vím, že břeh zůstával nehybný a že se pohybovala loď.

BARBERINI: Chytré, chytré. To, co vidíme, Bellarmine, totiž že se hvězdná obloha otáčí, nemusí být pravda, viz loď a břeh. Ale co je pravda, totiž že se otáčí Země, nelze postřehnout! Chytré. Jenže ty Jupiterovy měsíce jsou pro naše astronomy tvrdý oříšek. Bohužel jsem se také kdysi tak trochu zabýval astronomií, Bellarmine. Drží se to pak člověka jako svrab.

BELLARMIN: Jdeme s dobou, Barberini. Jestliže hvězdné mapy, které se opírají o novou hypotézu, usnadňují našim námořníkům navigaci, ať těch map užívají. Nám se jen nelíbí učení, jež je v rozporu s Písmem! *Mává komusi na pozdrav směrem k taneční síni.*

GALILEI: Písmo. — „Kdo však zadržuje obilí, tomu zlořečí lid.“ Přísloví Šalomounovo.

BARBERINI: „Moudří své svědomí skrývají.“ Přísloví Šalomounovo.

GALILEI: „Kde není volů, čisté jsou chlévy, ale síla volů prospívá úrodě.“

BARBERINI: „Lepší jest, kdo ovládá mysl svou, nežli ten, kdo dobyt města.“

GALILEI: „Duch zkormoucený vysušuje kosti.“
Pauza.

BARBERINI: „Což může někdo chodit po řeřavém uhlí, a nepopálit si nohy?“ — Příteli Galilei, buďte vítán v Římě. Znáte jeho původ? Děma hošíkům se podle báje dostalo mléka a útočiště u vlčice. Od té chvíle musí všechny děti vlčici za mléko platit. Vlčice se jim ale za to stará o nejruznější požitky, nebeské i pozemské: počínaje rozmluvami s mým učným přítelem Bellarminem a konče třemi nebo čtyřmi dámami mezinárodní pověsti. Smím vám je ukázat? *Odvádí Galileiho dozadu, aby mu ukázal taneční síň. Galilei se podvolil jen nerad.*

BARBERINI: Ne? Trvá na vážné zábavě. Dobře. Jste si jist, příteli Galilei, že si vy astronomové nechcete prostě jen tu vaši astronomii usnadnit? *Odvěd je zase do popředí.* Uvažujete v kruzích nebo elipsách a v rovnoměrných rychlostech, v jednoduchých pohybech, přiměřených vašim mozkům. Co však, jestli se Bohu zlíbilo dát svým hvězdám takovouhle dráhu? *Naznačí nestejnoměrnou rychlostí prstem ve vzduchu neobyčejně složitou křivku.* Co by pak zůstalo z vašich výpočtů?

GALILEI: Eminence, kdyby Bůh zkonstruoval svět takhle — *napodobuje Barberiniho pohyb* —, pak by i naše mozky zkonstruoval takhle — *zopakuje tentýž pohyb* —, takže by právě tyto dráhy vnímaly jako dráhy nejjednodušší. Věřím v rozum.

BARBERINI: Považuji rozum za nepostačující. Teď mlčí.

Je příliš zdvořilý, aby řekl, že považuje za nepostačující můj rozum.

Směje se a vrací se k pažení.

BELLARMIN: S rozumem, příteli, se daleko nedojde. Vidíme kolem sebe jen faleš, zločin a slabost. Kde zůstala pravda?

GALILEI *hněvivě*: Já v rozum věřím.

BARBERINI *sekretářům*: Nepište nic, jde jen o vědecký rozhovor mezi přáteli.

BELLARMIN: Uvažte na chvíli, co námahy a přemýšlení stálo církevní otce a tolik lidí po nich, než do takového světa (a není snad odporný?) vnesli trochu smyslu. Uvažte surovost těch, kteří v Campagni honí polonahé rolníky bičem do roboty, a hloupost těchto chudáků, kteří jim za to líbají nohy.

GALILEI: Je to hanebnost! Cestou jsem viděl...

BELLARMIN: Přesunuli jsme odpovědnost za smysl takových napohled nepochopitelných věcí, z nichž se skládá život, na vyšší bytost, tvrdili jsme, že se tím sledují jisté záměry, že se všechno děje v rámci jakéhosi plánu. Neříkám, že tím nastalo absolutní uklidnění, ale vy teď obviňujete tuto nejvyšší bytost, že nemá jasno o pohybu hvězdného světa, o čemž vy jasno máte. Je to moudré?

GALILEI *se chystá vysvětlit*: Jsem věřícím synem církve...

BARBERINI: Je to s ním hrozné! Chce ve vši nevinnosti dokázat Bohu nejhrubší omyly v astronomii! Bůh nestudoval dost svědomitě astronomii, než stvořil Písmo svaté, že? Milý příteli!

BELLARMIN: Nezdá se i vám pravděpodobné, že Stvořitel zná to, co stvořil, lépe než jedno z jeho stvoření?

GALILEI: Ale pánové, člověk si koneckonců může špatně vykládat nejen pohyby hvězd, ale i bibli!

BELLARMIN: Ale jak rozumět bibli, o tom snad koneckonců náleží rozhodnout teologům Svaté církve, nemyslíte?

Galilei mlčí.

BELLARMIN: Vidíte, teď mlčíte. *Dá písařům znamení.* Pane Galilei, Svaté officium došlo dnes v noci k závěru, že Kopernikovo učení, podle něhož je Slunce středem všehomíra a je nehybné a podle něhož naopak Země není středem všehomíra a tudíž není nehybná, je uče-

ní pošetilé, absurdní a kacířské. Mám příkaz vás napomenout a požádat, abyste se tohoto názoru vzdal.

Prvnímu sekretáři: Opakujte to.

PRVNÍ SEKRETÁŘ: Jeho Eminence kardinál Bellarmin jmenovanému Galileu Galileimu: Svaté officium se usneslo, že Kopernikovo učení, podle něhož je Slunce středem všehomíra a je nehybné a podle něhož Země naopak není středem všehomíra a není nehybná, je učení pošetilé, absurdní a kacířské. Mám příkaz vás napomenout a požádat, abyste se tohoto názoru vzdal.

GALILEI: Co to má znamenat?

Z plesové síně se ozvou další verše básně zpívané chlapci:

„Májový čas tak rychle pomine,
utrhní růži. Neříkej ne.“

Barberini naznačí Galileimu, aby mlčel, dokud zpěv neskončí. Naslouchají.

GALILEI: Ale co fakta? Domníval jsem se, že astronomové Collegia Romana uznali správnost mých záznamů.

BELLARMIN: S výrazy nejhlubšího zadostiučinění, způsobem, který je vám nejvýš ke cti.

GALILEI: Ale Jupiterovy satelity, Venušiny fáze...

BELLARMIN: Svatá kongregace došla ke svému rozhodnutí, aniž vzala na vědomí tyto detaily.

GALILEI: To znamená, že jakékoli další vědecké bádání...

BELLARMIN: ... je naprosto zajištěno, pane Galilei. A to v souladu s názorem Církve, že je nám sice odepřeno znát, ale je dovoleno zkoumat. *Zdraví zase jakéhosi hosta v taneční síni.* Máte možnost zabývat se formou matematické hypotézy i tímto učením. Věda je legitimní a nanejvýš milovanou dcerou Církve. Nikdo z nás vážně nevěří, že chcete podrýt důvěru v Církev.

GALILEI *zlostně*: Důvěra se pozbývá tím, že se jí domáháme.

BARBERINI: Ano? *Poklepe mu s hlasitým smíchem na rameno.* Pak se na něho ostře zadívá a řekne nikoli nepřivětivě: Nezahazujte s plevami i zrní, příteli Galilei. My to také nečiníme. My vás potřebujeme více než vy nás.

BELLARMIN: Hořím touhou představit největšího matematika Itálie komisaři Svatého officia, který si vás nanejvýš váží.

BARBERINI *uchopí Galileiho za paži*: Načež se opět promění v jehně. Také vy byste udělal lépe, milý příteli, kdybyste se tu objevil v kostýmu hodného doktora zastávajícího školské názory. Je to maska, která mi dnes dopřává trochu svobody. V takovém přestrojení mě můžete slyšet, jak si říkám: Kdyby nebylo Boha, museli bychom si ho vytvořit. Dobře, nasadme si zase masky. Chudák Galilei, žádnou nemá. *Vezmou Galilea mezi sebe a vedou ho do taneční síně.*

PRVNÍ SEKRETÁŘ: Máš tu poslední větu?

DRUHÝ SEKRETÁŘ: Právě ji píšu. Oba pilně píší. Máš to, jak říká, že věří v rozum?

Vstupuje kardinál-inkvizitor.

INKVIZITOR: Došlo k rozhovoru?

PRVNÍ SEKRETÁŘ *mechanicky*: Nejdřív přišel pan Galilei s dcerou. Zasnoubila se dnes s panem... *Inkvizitor mávne rukou, že ho to nezajímá.* Pan Galilei nás pak poučil, jak se novým způsobem hrají šachy. Proti všem pravidlům možno táhnout některými kameny přes všechna pole.

INKVIZITOR *mávne opět rukou*: Protokol.

Jeden ze sekretářů mu odevzdá protokol a kardinál usedne, aby si jej zběžně přečetl. Dvě mladé dámy v maskách přejdou jevištěm a uctivě zdraví kardinála.

PRVNÍ MLADÁ DÁMA: Kdo je to?

DRUHÁ MLADÁ DÁMA: Kardinál-inkvizitor.

Zachichotají se a odejdou. Vstoupí Virginia a rozhlíží se, kohosi hledá.

INKVIZITOR *ze svého kouta*: Nu, dcero?

VIRGINIA *se poněkud lekne, protože ho neviděla*: Ach, Vaše Eminence!

Inkvizitor jí nastaví pravici, aniž vzhledne. Virginia se přiblíží, poklekne a políbí mu prsten.

INKVIZITOR: Skvostná noc! Dovolte, abych vám blahopřál k zasnubám. Váš ženich pochází ze vznešené rodiny. Zůstanete u nás v Římě?

VIRGINIA: Zatím ne, Vaše Eminence. Svatba vyžaduje tolik příprav.

INKVIZITOR: Tak, vrátíte se tedy s otcem do Florencie. To mě těší. Dovedu si představit, že vás otec potřebuje. Matematika je nevlídná družka, že? Bytost z masa a krve dokáže takový domov naprosto proměnit. Člověk se jinak příliš snadno ztrácí ve hvězdných světech, tím rozlehlejších, čím jsme sami větší.

VIRGINIA: *se zatajeným dechem*: Jste velmi laskav, Eminence. Ale já těm věcem opravdu skoro nerozumím.

INKVIZITOR: Ne? *Směje se.* V rybářově domě se ryby nejdí, že? Pana otce jistě pobaví, až uslyší, že jste nakonec to, co o hvězdných světech víte, slyšela ode mne, dítě. *Listuje v protokolu.* Čtu tady, že naši novotáři, jejichž uznávaným vůdcem v celém světě je váš pan otec — velký muž, jeden z největších — považují naše současné představy o významu naší drahé Země za poněkud přehnané. Inu, od časů Ptolemaiových, jednoho ze starověkých mudrců, až po naše dny se soudilo, že celý vesmír, tedy celá křišťálová koule, v jejímž středu Země spočívá, měří na dvacet tisíc zemských průměrů. Pěkná rozloha, ale pro novotáře příliš, příliš malá. Podle nich je, jak slyšíme, vše nepředstavitelně rozměrnější a vzdálenost Země od Slunce — vzdálenost nikterak nepatrná, jak se nám vždy zdálo — tak mizivě malá ve srovnání se vzdáleností naší ubohé Země od stálic, upevněných na nejzazší sféře, že ji při propočtech není vůbec třeba zakalkulovat! A pak ať někdo řekne, že tihle novotáři si nežijí na velké noze.

Virginia se směje. Inkvizitor se připojí.

INKVIZITOR: Vskutku, někteří pánové ze Svatého officia se nedávno téměř pohoršili nad takovým obrazem světa, proti němuž je náš dosavadní jen obrázkem, který by jako medailónek mohl zdobit rozkošný krček jistých dívek. Obávají se, že by se při tak obrovských vzdálenostech snadno mohl některý z prelátů nebo dokonce i kardinál ztratit. Ba dokonce papež by při tom mohl Všemohoucímu zmizet z očí. Ano, je to zábavné, ale jsem rozhodně rád, že i nadále budete nablízku otci, jehož si všichni tak vážíme, milé dítě. Přemýšlím, zda neznám vašeho zpovědníka...

VIRGINIA: Pátera Christophora od Svaté Uršuly.

INKVIZITOR: Ano, těší mě, že svého pana otce doprovo-

díte. Bude vás potřebovat. Možná, že se vám to ani nezdá, ale je tomu tak. Jste ještě tak mladá a skutečně bytost z masa a krve, a velikost není vždy lehkým břemenem pro ty, kterým ji Bůh propůjčil, tomu věřte. Nikdo ze smrtelníků přece není tak veliký, aby nemohl být zahrnut do modlitby. Ale teď vás už zdržuji, milé dítě, a vzbuzuji žárlivost vašeho snoubence a možná i vašeho milého otce, že jsem vám vyprávěl cosi o hvězdách, co snad již dokonce zastaralo. Vraťte se rychle k tanci. Jen nezapomeňte vyřídít ode mne pozdrav páteru Christophorovi.

Virginia se hluboko ukloní a rychle odejde.

Galilei ortel znal.

Mnich jednou k němu zavítal

Syn chudých lidí z vesnice

jenž cestu k vědě najít chce

Vše chce vědět, vše chce vědět.

Palác florentského vyslance v Římě

Galilei vyslechne malého mnicha, který mu po zasedání Collegia Romana pošeptal výrok papežského astronoma.

GALILEI: Mluvte, mluvte! Hábit, který nosíte, vám dává právo říkat cokoli.

MALÝ MNICH: Studoval jsem matematiku, pane Galilei.

GALILEI: To by vám mohlo být ku prospěchu, pokud vás to přiměje uznat, že dvakrát dvě se občas rovná čtyřem!

MALÝ MNICH: Pane Galilei, už tři noci nemohu usnout. Nedokázal jsem si srovnat dekret, který jsem četl, s Jupiterovými satelity, které jsem viděl. Rozhodl jsem se proto dnes ráno odsloužit mši a zajít za vámi.

GALILEI: Abyste mi sdělil, že Jupiter žádné satelity nemá?

MALÝ MNICH: Ne. Podařilo se mi vniknout do moudrosti dekretu. Odkryl mi nebezpečí, které pro lidstvo v sobě skrývá příliš nespoutané bádání, a rozhodl jsem se zanechat astronomie. Záleží mi však na tom, abych vám ještě objasnil pohnutky, které i astronomi mohou přimět, aby se dalšího propracování jisté nauky vzdal.

GALILEI: Takové pohnutky znám.

MALÝ MNICH: Chápu vaši hořkost. Myslíte na jisté mimořádné mocenské prostředky Církve.

GALILEI: Říkejte klidně mučidla.

MALÝ MNICH: Chtěl bych však uvést jiné důvody. Dovolte, abych mluvil o sobě. Vyrostl jsem na vsi v Campagni. Mí rodiče jsou prostí lidé. O olivovníku vědí všechno, ale jinak toho znají velmi málo. Když pozoruji fáze Venuše, dovedu si představit rodiče, jak sedí s mou sestrou u krbu a jedí sýr. Vidím nad nimi trámy, které začernil staletý kouř, a vidím jasně jejich staré upracované ruce a v nich malé lžice. Nevede

se jim dobře, ale v jejich neštěstí je skryt jakýsi řád, daný několika koloběhy, od vytírání podlah a prací v olivovém háji po placení daní. Pohromy je stíhají pravidelně. Otcova záda se neohnula naráz, ale ohýbají se s každým jarem víc a víc, také porody, které matce dodávají stále bezpohlavnější vzezření, přicházejí docela pravidelně. Ti lidé čerpají sílu, aby mohli v potu tváře vláčet koše nahoru po kamenitých ztezkách, rodit děti, ba i jíst, z pocitu stálosti a nutnosti, který jim vnuká pohled na půdu, na stromy rašící každý rok znovu, pohled na kostelík a poslech nedělních kázání. Byli ujištěni, že na nich spočívá oko Páně, zkoumavě, ba téměř s bázní, že celé divadlo světa bylo vybudováno kolem nich, aby se oni, účinkující, mohli osvědčit ve svých velkých nebo malých rolích. Co by moji lidé řekli, kdyby se ode mne dověděli, že přebývají v nepatrné kamenné hroudě, která bez ustání krouží v prázdném prostoru kolem jiné hvězdy, jedné z mnoha a dost bezvýznamné! K čemu by jim teď ještě byla dobrá nebo potřebná taková trpělivost, takové porozumění pro vlastní bídu? K čemu by jim teď ještě bylo Písmo svaté, které vše vysvětlovalo, které zdůvodňovalo nutnost jejich potu, trpělivosti, hladu a nesvobody, když se ukáže, že je plné omylů? Ne, vidím, jak se jejich pohled naplňuje strachem, vidím, jak jim lži poklesají na plotnu kamen, jak se cítí zrazení a podvedeni. Ničí zrak tedy na nás nespočívá, říkají. Musíme se o sebe postarat sami, nevzdělaní, staří a opotřebovaní? Nikdo nám neurčil žádnou jinou roli než tuto pozemskou, žalostnou, na nepatrné hvězdičce, docela nesamostatné, kolem které se nic netočí? V naší bídě není žádný smysl, náš hlad pochází prostě z nenajedenosti a není žádnou zkouškou našich sil; naše ohýbání zad je jen námaha a dřina a žádné získávání zásluh? Už chápete, proč v dekretu Sváté kongregace vidím šlechetný projev mateřského soucitu a nesmírné dobrotivosti?

GALILEI: Dobrotivosti! Chcete tím asi jen říct: nikde nic není, víno vypito, rty vyprahlé — ať tedy alespoň líbají sutanu! Ale proč tu nic není? Proč je pořádek v této zemi jen pořádkem prázdné truhly a nutnost jen

nutností upracovat se k smrti? Uprostřed vinných keřů ohýbajících se pod tíží hroznů, v sousedství pšenických lánů! Vaši rolníci z Campagně platí války, které zástupce dobrotivého Ježíše Krista vede ve Španělsku a v Německu. Proč umísťuje Zemi do středu vesmíru? Aby stolice Petrova mohla stát ve středu vesmíru? jde. Máte pravdu, nejde o planety, jde o rolníky z Campagně. A nechodte na mne s krásou fenoménů, které pozlatilo stáří! Víte, jak ústřice Margaritifera produkuje perlu? Tím, že na smrt nemocná obalí nesnesitelné cizí těleso, například zrnko písku, chuchvalcem slizu. Téměř při tom zajde. K čertu s perlou, dávám přednost zdravé ústřici! Ctnosti nejsou vázány na bídu, můj milý. Kdyby vaši lidé byli zámožní a šťastní, mohli by rozvíjet ctnosti pocházející ze zámožnosti a štěstí. Nyní pocházejí tyto ctnosti vysílených z vysílených polí, a já je odmítám. Pane, moje nová vodní čerpadla dovedou udělat větší zázraky než to jejich směšné nadlidské plahočení. — „Plodtež a množte se“, neboť role jsou neplodná a války vás hubí. Mám vašim lidem lhát?

MALÝ MNICH *velice pohnut*: To nejvyšší pohnutky nám velí mlčet; jde o mír duší nešťastných lidí!

GALILEI: Chcete vidět hodiny od Celliniho, které tu dneska ráno pro mne odevzdal Bellarminiho kočí? Můj milý, jako odměnu za to, že například vašim hodným rodičům ponechávám mír jejich duše, posílá mi úřad víno, které oni lisují v potu tváře, stvořené, jak známo, k obrazu božímu. Kdybych projevil ochotu mlčet, vedly by mě k tomu zajisté velmi nízké pohnutky: vyhlídka na blahobyť, na konec pronásledování a tak.

MALÝ MNICH: Pane Galilei, jsem kněz.

GALILEI: Jste také fyzik. A vidíte, že Venuše má fáze. Jen se podívej! *Ukáže oknem*. Vidíš tam u vavřínu toho malého Priapa u pramene? Bůh zahrad, ptáků a zlodějů, obscenní stařec, který vypadá jako sedlák. Lhal méně. Nic takového jako: Dobře, jsem také synem církve. Znáte osmou satiru Horácovu? Právě si v něm v těchto dnech zase čtu, dodává člověku trochu rovnováhy. *Sáhne po knížce*. Dává promlouvat právě tomuto Priapovi, malé sošce, která stála v Esquilinských zahradách. Začíná takto:

„Býval jsem kdysi fíkový kmen, jen bezcenné dřevo
Až potom truhlář upadl v rozpaky
Zdali má lavici ze mne zrobit anebo Priapa
Přednost dal bohu...“

Myslíte, že by se byl Horác dal přimět, aby v té básni místo „lavice“ napsal „stůl“? Pane, můj smysl pro krásu by uráželo, kdyby Venuše v mých představách o světě měla být bez fází! Nemůžeme vynalézat mašinerie na čerpání říční vody, když nesmíme studovat největší mašinerii, kterou máme před očima, mašinerii nebeských těles. Součet úhlů v trojúhelníku nelze změnit podle potřeb Kurie. Dráhu letících těles nemožno vypočítat tak, aby se tím zároveň vysvětlil let čarodějnic na koštatech.

MALÝ MNICH: A vy se nedomníváte, že pravda — jde-li skutečně o pravdu — se prosadí i bez nás?

GALILEI: Ne, ne, ne. Prosadí se jen tolik pravdy, kolik jí prosadíme my. Rozum zvítězí jen vítězstvím rozumných. Vždyť o těch vašich rolnících z Campagně už mluvíte tak, jako by šlo o mech na jejich chýších! Jak se může někdo domnívat, že by součet úhlů v trojúhelníku byl v rozporu s jejich potřebami? Jestli se však nerozhýbou a nenaučí myslet, nepomohou jim ani nejkrásnější zavlažovací zařízení. K čertu, vidím božskou trpělivost vašich lidí, ale kde je jejich božský hněv?

MALÝ MNICH: Jsou unaveni!

GALILEI *mu hodí kupu rukopisů*: Jsi fyzik, synu? Tady je vysvětlen příliv a odliv světových moří. Ale ty bys to neměl číst, slyšíš? Vida, ty už čteš? Jsi tedy fyzik? *Malý mnich se zhloubá do rukopisu.*

GALILEI: Jablko ze stromu poznání! Už se jím cpe. Čeká ho věčné zatracení, ale musí se jím cpát, ten nešťastný žrout! Říkám si někdy: dal bych se zavřít deset sáhů pod zem do vězení, do něhož by už nevnikl ani paprsek světla, kdybych se za to dověděl, co je to vlastně světlo. A nejhorší ze všeho je: co vím, musím povědět dál. Jako milenec, jako opilec, jako zrádce. Je to vyslovená neřest a vede do záhuby. Jde jen o to, jak dlouho to ještě dokážu šeptat vrbě.

MALÝ MNICH *ukáže na jakési místo v rukopisu*: Téhle větě nerozumím.

GALILEI: Vyložím ti ji, vyložím.

KDYŽ NA TRŮN NASTOUPÍ NOVÝ PAPEŽ, KTERÝ JE SÁM VĚDEC, DODÁ SI GALILEI PO OSMILETÉM MLČENÍ ODVAHU POKRAČOVAT V BĚDÁNÍ NA ZAKÁZANÉM ÚSEKU. SLUNEČNÍ SKVRNY

*Tak pravdě nastal půst
A nesmí plynout z úst.
Mlčel osm roků, pak neměl už klid.
Pravdo, dál musíš jít.*

Galileiho dům ve Florencii

Galileiho žáci, Federzoni, malý mnich a Andrea Sarti, teď mladý muž, se sešli k experimentální přednášce. Galilei čte vstoje jakousi knihu. Virginia a Sartiová šijí výbavu.

VIRGINIA: Šití výbavy je veselé šití. Tohle je na dlouhý stůl pro hosty. Ludovico má hosty rád. Musíme to udělat pořádně, jeho matka si všimne každé nitky. Nesouhlasí s otcovými knihami. Stejně jako páter Christophorus.

PANÍ SARTIOVÁ: Už léta žádnou knížku nenapsal.

VIRGINIA: Uznal, myslím, že se mýlil. V Římě mi jeden moc vysoký duchovní pán objasnil z astronomie spoustu věcí. Vzdálenosti jsou příliš veliké.

ANDREA *zatímco na tabuli píše denní penzum*: „Čtvrtek odpoledne. Plovoucí tělesa.“ — Zase led; škopek s vodou; váhy; železnou jehlu; Aristotela.

Dojde pro ony předměty.

Ostatní čtou v knihách.

Vstoupí Filippo Mucius, učenec středních let. Vypadá poněkud vyděšeně.

MUCIUS: Můžete panu Galileimu vyřídit, že mě musí přijmout? Zatracuje mě, aniž mě vyslechl.

PANÍ SARTIOVÁ: Ale vždyť vás přece nechce přijmout.

MUCIUS: Bůh vám to oplatí, když ho o to poprosíte. Musím s ním mluvit.

VIRGINIA *zajde ke schodům*: Otče!

GALILEI: Co je?

VIRGINIA: Pan Mucius!

GALILEI *prudce vzhledne, jde ke schodům. Žáky má za sebou*: Co si přejete?

MUCIUS: Pane Galilei, prosím, abyste mi dovolil vysvětlit

vám ona místa ve své knize, kde zdánlivě dochází k zavržení Kopernikovy nauky o otáčení Země. Dospěl jsem...

GALILEI: Jaképak vysvětlování? Vaše mínění je v souladu s dekretem Svaté kongregace z roku 1616. Máte na ně plné právo. Studoval jste tu sice matematiku, ale to nám nedává právo chtít po vás prohlášení, že dvakrát dvě jsou čtyři. Máte plné právo tvrdit, že tento kamínek — *vytáhne z kapsy kamínek a shodí jej dolů* — právě vyletěl vzhůru, ke stropu.

MUCIUS: Pane Galilei, já...

GALILEI: Jen mi nezačínajte o potížích! Mně v mých výzkumech nezabránil ani mor.

MUCIUS: Pane Galilei, mor ještě není to nejhorší.

GALILEI: Pamatujte si: Kdo pravdu nezná, je pouze hlupák. Ale kdo ji zná a nazývá ji lží, je zločinec! Opustěte můj dům!

MUCIUS bezbarvým hlasem: Máte pravdu. *Odejde.*
Galilei se zase vrací do studovny.

FEDERZONI: Je to tak, bohužel: Není to velký člověk a sám by asi nic neznamenal, kdyby kdysi nebyl vaším žákem. Ale teď samozřejmě říkají: Je Galileiho žákem, zná jeho učení, a sám uznává, že to jsou omyly.

PANÍ SARTIOVÁ: Toho pána je mi líto.

VIRGINIA: Otec ho míval rád.

PANÍ SARTIOVÁ: Ráda bych si s tebou promluvila o tvé svatbě, Virginie. Jsi ještě mladá, matku nemáš a tvůj otec pořád jen pokládá na vodu tyhle kousky ledu. Neradila bych ti, aby ses ho ptala na cokoli, co nějak souvisí s tvým manželstvím. Celý týden by při jídle a v přítomnosti mladých lidí vykládal nejstrašlivější věci, poněvadž nemá a nikdá neměl ani krapet studu. Nemyslím ani tak na tyhle věci, jako prostě na to, co ti přinese budoucnost. A co můžu vědět já, jsem jenom nevzdělaná osoba. Ale do tak vážné věci člověk neskáče po hlavě. Proto si myslím, že bys měla zajít na univerzitu za opravdovým astronomem, aby ti sestavil horoskop, aspoň se dovíš, co tě čeká. Proč se směješ?

VIRGINIA: Poněvadž jsem tam už byla.

PANÍ SARTIOVÁ *velmi dychtivě*: A co řekl?

VIRGINIA: Tři měsíce si musím dávat pozor, protože Slun-

ce stojí ve znamení Kozoroha, ale pak dostanu velice příznivého ascendentu a mraky se rozplynou. Jestli neztratím z učí Jupitera, mohu podniknout jakoukoli cestu, poněvadž jsem Štír.

PANÍ SARTIOVÁ: A Ludovico?

VIRGINIA: Je Lev. *Po chvíli*: Prý je smyslný.

Pauza.

VIRGINIA: Tyhle kroky znám. Je to rektor, pan Gaffone. *Vstoupí pan Gaffone, rektor univerzity.*

GAFFONE: Nesu jen knihu, která by vašeho otce mohla zajímat. Ale probiha prosím, abyste pana Galileiho nerušila. Nemohu si pomoci, ale mám vždy pocit, že každou minutu, kterou tomu velkému muži krademe, krademe Itálii. Kladu proto pln šetrnosti knihu do vašich rukou a odcházím po špičkách.

Odejde. Virginia podá knihu Federzonimu.

GALILEI: O čem pojednává?

FEDERZONI: Nevím. *Slabikuje*: „De maculis in sole.“

ANDREA: O slunečních skvrnách. Zase jedna! *Federzoni mu ji mrzutě podá.*

ANDREA: Poslouchejte věnování! „Největší z žijících autorit ve fyzice, Galileu Galileimu.“

Galilei se zase zhloubal do své knihy.

ANDREA: Četl jsem traktát toho holandského Fabricia o skvrnách. Myslí si, že jde o hvězdokupy, které přecházejí mezi Zemí a Sluncem.

MALÝ MNICH: Není to pochybné, pane Galilei?

GALILEI *neodpoví*.

ANDREA: V Paříži a v Praze soudí, že to jsou sluneční výpary.

FEDERZONI: Hm.

ANDREA: Federzoni o tom pochybuje.

FEDERZONI: Mě laskavě vynechte. Řekl jsem „hm“, to je všechno. Jsem brusič a brousím čočky, kdežto vy se skrz ně díváte a pozorujete nebe, a to, co vidíte, nejsou podle vás skvrny, ale „maculis“. Jak mám o čemkoli pochybovat? Kolikrát vám mám ještě povídat, že ty knihy nemůžu číst, když jsou v latině. *Vztekle manipuluje vahami. Jedna miska upadne na zem. Galilei zájde k němu a mlčky misku zvedne.*

MALÝ MNICH: Pochybnosti, které vyvolávají pocit blaženosti: ptám se proč?

ANDREA: Po dva týdny jsem každý slunný den vylezl na půdu, pod střechu. Úzkými škvírami mezi šindelů jde jen slabounký paprsek. Tak se dá na kousku papíru zachytit převrácený obraz Slunce. Viděl jsem na něm skvrnu, velkou jako moucha, rozplizlou jako mráček. Putovala. Proč nezkoumáme ty skvrny, pane Galilei?

GALILEI: Protože se zabýváme plovoucími tělesy.

ANDREA: Matka má prádelní koše plné dopisů. Celá Evropa se ptá na váš názor. Váš věhlas vzrostl tak, že nemůžete mlčet.

GALILEI: Řím mě nechal stoupat ve vážnosti, protože jsem mlčel.

FEDERZONI: Ale teď už si nemůžete dovolit mlčet.

GALILEI: Nemohu si také dovolit, aby mě opékali na hranici jako šunku.

ANDREA: Copak si myslíte, že ty skvrny mají s tou věcí něco společného?

Galilei neodpoví.

ANDREA: Dobrá, držme se tedy kousků ledu, to vám nemůže ublížit.

GALILEI: Správně. — Naše teze, Andreo!

ANDREA: Pokud jde o plavání, soudíme, že nezáleží na tvaru tělesa, nýbrž na tom, zda je lehčí nebo těžší než voda.

GALILEI: Co říká Aristoteles?

MALÝ MNICH: „Discus latus platique ...“

GALILEI: Překládat, překládat!

MALÝ MNICH: „Široký a plochý kus ledu na vodě plave, kdežto železná jehla se potopí.“

GALILEI: Proč se podle Aristotela led nepotopí?

MALÝ MNICH: Protože je široký a plochý a nemůže proto vodu rozdělit.

GALILEI: Dobře. *Dá si podat kus ledu a položí jej do škopku.* Přitisknu teď led silou na dno nádoby. A odtáhnou ruku. Co se stane?

MALÝ MNICH: Vyplave zase nahoru.

GALILEI: Správně. Zdá se, že při stoupání je schopen vodu rozdělit. Fulganzio!

MALÝ MNICH: Ale proč vůbec plave? Je těžší než voda, protože jde o zhuštěnou vodu.

GALILEI: A co kdyby šlo o vodu zředěnou?

ANDREA: Musí být lehčí než voda, jinak by neplaval.

GALILEI: Aha.

ANDREA: Tak jako železná jehla neplave. Vše, co je lehčí než voda, plave, a vše, co je těžší, klesá ke dnu. Což se mělo dokázat.

GALILEI: Andreo, musíš se naučit soudit s rozvahou. Dej mi železnou jehlu. A list papíru. Je železo těžší než voda?

ANDREA: Ano.

Galilei položí jehlu na kousek papíru a ten na vodu.

GALILEI: Co se děje, Andreo?

FEDERZONI: Jehla plave! Nikdy si neověřili, co říká svatý Aristoteles!

Smějí se.

GALILEI: Hlavní příčinou chudoby vědy bývá její zdánlivé bohatství. Jejím cílem není otvírat dveře nekonečné moudrosti, nýbrž vytknout meze nekonečné omylnosti. Udělejte si poznámky.

VIRGINIA: Co se děje?

PANÍ SARTIOVÁ: Vždycky když se smějou, tak se leknu. Říkám si: Čemu se asi smějou?

VIRGINIA: Otec tvrdí: Teologové mají své vyzvánění, a fyzici svůj smích.

PANÍ SARTIOVÁ: Ale jsem ráda, že se už aspoň tak často nekouká tou rourou. To bývalo horší.

VIRGINIA: Teď už přece pokládá jen kousky ledu na vodu; z toho nic zvlášť zlého vzejít nemůže.

PANÍ SARTIOVÁ: Nevím.

Vstoupí Ludovico Marsili v cestovním oděvu, následován sluhou, který mu nese zavazadla. Virginia mu běží vstříc a obejmě ho.

VIRGINIA: Proč jsi mi nenapsal, že přijedeš?

LUDOVICO: Byl jsem jen tady poblíž, abych si prohlédl naše vinice u Bucciole, a tak mi to nedalo.

GALILEI *jakoby krátkozrace*: Kdo přišel?

VIRGINIA: Ludovico.

FEDERZONI: Copak ho nepoznáváte?

GALILEI: Ale ano. Je to Ludovico. *Jde k němu.* Co dělají koně?

LUDOVICO: Daří se jim, pane.

GALILEI: Sartiová, oslavíme to. Dones džbán toho sicilského vína, toho starého!

Paní Sartiová odejde s Andreou.

LUDOVICO *Virginii*: Jsi pobledlá. Život na venkově ti prospěje. Matka tě čeká v září.

VIRGINIA: Počkej, ukážu ti svatební šaty! *Vyběhne.*

GALILEI: Posad se.

LUDOVICO: Jak slyším, navštěvuje vaše přednášky na univerzitě víc než tisíc studentů, pane. Na čem právě pracujete?

GALILEI: Samé všední věci. Jel jsi přes Řím?

LUDOVICO: Ano. — Než zapomenu, matka vám blahopřeje k vašemu obdivuhodnému taktu, který jste projevil při tom novém holandském povyku kolem slunečních skvrn.

GALILEI *suše*: Dík.

Sartiová a Andrea přinášejí víno a sklenky. Všichni zasednou kolem stolu.

LUDOVICO: Řím má zase na celý únor o čem povídat. Christopher Clavius projevil obavu, aby těmi slunečními skvrnami nezačal znovu celý ten mumraj s otáčením Země kolem Slunce.

ANDREA: Buďte bez obav.

GALILEI: Jinak žádné novinky ze Svatého města? Kromě nadějí na nové hříchy z mé strany?

LUDOVICO: Že Svatý otec umírá, to ovšem víte.

MALÝ MNICH: Och!

GALILEI: O kom se mluví jako o nástupci?

LUDOVICO: Většinou o Barberinim.

GALILEI: O Barberinim.

ANDREA: Pan Galilei Barberiniho zná.

MALÝ MNICH: Kardinál Barberini je matematik.

FEDERZONI: Vědec na svaté stolicí!

Pauza.

GALILEI: Tak, teď tedy potřebují muže druhu Barberiniho, kteří rozumějí trochu matematice! Věci se zřejmě dostávají do pohybu. Federzoni, možná že se ještě dožijeme doby, kdy se už nebudeme muset rozhlížet jako zločinci, když řekneme, že dvakrát dvě jsou čtyři. *Ludovikovi*: To víno mi chutná, Ludovico. Tobě ne?

LUDOVICO: Je dobré.

GALILEI: Znam tu vinici. Stráž je příkrá a kamenitá, hrozny téměř modré. Mám rád tohle víno.

LUDOVICO: Ano, pane.

GALILEI: Má zvláštní chuť. Je téměř sladké, ale právě jen „téměř“. — Andreo, odklíď ty věci: Led, škopek a jehlu. — Cením si všeho, co utěšuje tělo. Nesnáším zbabělé duše, které to považují za slabost. Tvrdím: Užívat je výkon.

MALÝ MNICH: Do čeho se chcete pustit?

FERERZONI: Zase do toho mumraje s otáčením Země kolem Slunce.

ANDREA *si pobroukává*:

Dí Písmo: Země stojí. Jak se sluší,

Hned vědátoři klušou s důkazem.

Sám papež pevně drží její uši —

A Země přec se točí navzdor všem.

Andrea, Federzoni a malý mnich spěchají ke stolu na pokusy a odklízují pomůcky.

ANDREA: Mohli bychom zjistit, že se točí i Slunce. Jak by se ti to zamlouvalo, Marsili?

LUDOVICO: Proč najednou takový rozruch?

PANÍ SARTIOVÁ: Snad se nechcete pouštět zase do té čertoviny, pane Galilei?

GALILEI: Teď vím, proč tě tvá matka ke mně poslala. Barberini je na vzestupu! Vědění se stane vášní a bádání rozkoší! Clavius má pravdu, ty sluneční skvrny mě zajímají. Chutná ti moje víno, Ludovico?

LUDOVICO: Řekl jsem již, že ano, pane.

GALILEI: Ale chutná ti opravdu?

LUDOVICO *strojeně*: Chutná.

GALILEI: Šel bys tak daleko, že bys přijal víno nebo dceru muže a nežádal přitom, aby pověsil své řemeslo na hřebík? Co má moje astronomie společného s mou dcerou? Venušiny fáze zadek mé dcery nezmění.

PANÍ SARTIOVÁ: Nebuďte tak ordinární. Dojdu hned pro Virginii.

LUDOVICO *ji zadrží*: Sňatky v rodinách, jako je moje, nejsou jen záležitostí smyslů.

GALILEI: Bránil ti někdo za osm mých zkušebních let, aby ses s mou dcerou oženil?

LUDOVICO: Má žena bude mít svou úlohu i v lavici našeho venkovského kostelíka.

GALILEI: Myslíš, že na zbožnosti statkářovy choti bude záležet, zdali sedláci zaplatí či nezaplatí pacht?

LUDOVICO: Do jisté míry ano.

GALILEI: Andreo, Fulganzio, doneste mosazné zrcadlo a stínítko! Kvůli očím, promítneme si obraz Slunce na ně; podle tvé metody, Andreo.

Andrea a malý mnich dojdou pro zrcadlo a stínítko.

LUDOVICO: Podepsal jste svého času v Římě, že se do té záležitosti s otáčením Země kolem Slunce už nebudete plést, pane.

GALILEI: Ach ano! Ale tenkrát jsme měli papeže zpátečníka!

PANÍ SARTIOVÁ: Měli! Jeho Svatost ještě ani neumřela.

GALILEI: Ale má namále! — Opatřte stínítko sítí kvadrátů. Postupuje se metodicky. A pak dokážeme zodpovědět ty jejich dopisy, viď, Andreo?

PANÍ SARTIOVÁ: „Má namále!“ Svě kousky ledu ten člověk zvaží padesátkrát, ale jak se mu hodí něco do krámu, uvěří tomu slepě!

Stínítko je postaveno.

LUDOVICO: I kdyby Jeho Svatost zemřela, pane Galilei, příští papež bude přece jen muset přihlídnout k velké lásce, kterou k němu chovají nejvznešenější rodiny země — ať už jím bude kdokoli a ať bude jakkoli nakloněn vědám.

MALÝ MNICH: Bůh stvořil fyzický svět, Ludovico; Bůh stvořil lidský mozek; Bůh nebude proti fyzice.

PANÍ SARTIOVÁ: Galileo, něco ti povím. Viděla jsem svého syna upadat kvůli těmhle „experimentům“, „teoriím“ a „observancím“ do hřichu a nemohla jsem nic dělat. Vzepřel ses vrchnostem a ty tě už jednou napomenuly. Nejvyšší kardinálové ti domlouvali jako malému klukovi. Na nějakou dobu to pomohlo, ale před dvěma měsíci, krátce po Početí Panny Marie, jsem tě přistihla, jak s těmi „observacemi“ znova tajně začínáš — na půdě! Nic jsem neřekla, ale věděla jsem, co a jak. Běžela jsem a obětovala svatému Josefovi svíčku. Je to nad mé síly. Když jsem s tebou sama, chováš se poměrně rozumně a říkáš, že víš, že se musíš držet zpátky, protože to jsou nebezpečné věci. Ale stačí dva dny experimentování, a je to s tebou stejně zlé jako dřív. Jestli doplatím svou věčnou blaženost na to, že držím s kacířem, je to moje věc, ale šlapat svýma sloníma nohama po štěstí vlastní dcery, na to právo nemáš!

GALILEI *mrzutě*: Doneste teleskop!

LUDOVICO: Giuseppe, odnes zavazadla zpátky do kočáru. *Sluha odejde.*

PANÍ SARTIOVÁ: To nepřežije! Můžete jí to povědět sám! *Běží pryč, džbán dosud v rukou.*

LUDOVICO: Vidím, že jste připraven, pane Galilei. Žiji s matkou tři čtvrtiny roku na statku v Campagni a můžeme vás ujistit, že vaše traktáty o Jupiterových trabantech naše rolníky nezneklidňují. Pracují na polích příliš těžce. Kdyby se však dověděli, že se teď již lze naprosto beztréstně dopouštět frivolních útoků proti svatým doktrínám Církve, mohlo by je to strašlivě rozrušit. Nezapomínejte tak docela, že tihle politováníhodní lidé ve své zhovadilosti všecko popletou. Jsou to opravdu náramná hovada, stěží si to dovedete představit. Jen se roznese, že někdo spatřil na jabloni hrušku, utečou z polí, aby si o tom požvanili.

GALILEI *se zájmem*: Ano?

LUDOVICO: Jsou to hovada. Když přijdou na statek, aby si stěžovali na nějakou maličkost, musí matka dát před nimi zpráskat psa; jedině to jím připomene, co je kázeň a co se sluší a patří. Vy, pane Galilei, vidíte kvetoucí kukuřičná pole občas leda z kočáru. Naše olivy a náš sýr jíte bez přemýšlení a nemáte zdání, co námahy stojí všechno to vyrobit, na všechno dohlédnout!

GALILEI: Mladý muži, ani když jím olivy, nezapomínám myslet! *Hrubě*: Zdržuješ mě. *Volá ven*: Máte to stínítko?

ANDREA: Ano. Přijdete?

GALILEI: Vy pro udržení kázně jistě nebijete jen psy, že, Marsili?

LUDOVICO: Pane Galilei, máte zázračný mozek. Škoda.

MALÝ MNICH *udiveně*: Hrozí vám.

GALILEI: Ano, mohl bych jeho sedláky přimět, aby přestali uvažovat postaru. Stejně jako jeho sluhý a správce.

FEDERZONI: Jakpak? Nikdo z nich nečte latinsky.

GALILEI: Mohl bych psát jazykem lidu místo latinsky pro těch několik vyvolenců. Potřebujeme pro nové myšlenky lidi, kteří pracují rukama. Kdo jiný si přeje mít jasno o příčinách věcí? Ti, co vidí chléb jen na

stole, se nezajímají o to, jak byl upečen; ta verbež děkuje raději Bohu než pekaři. Ale ti, co chléb vyrábějí, pochopí, že na to, aby se něco pohnulo, je třeba tím pohnout. Tvá sestra, Fulganzio, se u olivového lisu nebude zvlášť divit, až uslyší, že Slunce není zlatý šlechtický erb, ale páka, že se Země hýbe, protože se hýbe Slunce.

LUDOVICO: Zůstanete navždy otrokem svých vášní. Omluvte mě u Virginie, asi bude lépe, když ji teď neuvidím.

GALILEI: Věno je vám kdykoli k dispozici.

LUDOVICO: Sbohem. *Odejde.*

ANDREA: A poručení všem Marsiliům!

FEDERZONI: Těm, co rozkazují Zemi stát, aby se ty jejich zámky nezbořily.

ANDREA: A Cenziům a Villaniům!

FEDERZONI: Cervilliům!

ANDREA: Lecchiům!

FEDERZONI: Pirleoniům!

ANDREA: Těm, co jsou ochotni líbat papeži nohy jen tehdy, když jimi šlape po lidech!

MALÝ MNICH *rovněž u přístrojů*: Nový papež bude osvědčený muž.

GALILEI: A tak se tedy pusťme do pozorování skvrn na Slunci, které nás zajímají. Na vlastní nebezpečí, a aniž budeme příliš spoléhat na ochranu nějakého nového papeže.

ANDREA *jej přeruší*: Ale s plnou důvěrou, že rozptýlíme hvězdné stíny Fabriciovy i pražské a pařížské sluneční výpary a že dokážeme rotaci Slunce.

GALILEI: Se špetkou důvěry, že dokážeme rotaci Slunce. Nemám v úmyslu dokázat, že jsem měl až dosud pravdu, chci se jen přesvědčit, zdali jsem ji měl. Zdůrazňuji: Vy, kteří se pouštíte do zkoumání, vzdejte se vší naděje. Možná že to jsou výpary, možná že to jsou skvrny, ale dříve než usoudíme, že jde o skvrny, které by nám přišly vhod, myslíme raději, že to jsou rybí ocasy. Ano, uvedeme vše, všecinko znovu v pochybnost a nevykročíme vpřed milovými kroky, ale pomalu, hlemýždím tempem. A co dnes zjistíme, zítra zase na tabuli škrtneme a napíšeme to tam znovu teprve tehdy, až to zjistíme podruhé. A až zjistíme,

co si přejeme zjistit, budme obzvláště nedůvěřiví. Přistoupíme tedy k pozorování Slunce s neúprosnou snahou dokázat, že Země je nehybná. A teprve až ztroskotáme, až budeme docela a beznadějně poraženi, až si budeme smutně olizovat rány, začneme se ptát, zdali jsme přece jen neměli pravdu, zda se Země přece jen neotáčí! *S pomrkáváním*: Kdyby se nám ale nakonec každá jiná domněnka než tahle rozplynula pod rukama, pak už žádné slitování s těmi, kteří bez zkoumání jenom žvaní. Sejměte sukno z dalekohledu a zamiřte jej na Slunce!

Nastaví mosazné zrcadlo.

MALÝ MNICH: Věděl jsem, že jste s prací už začal. Věděl jsem to, když jste nepoznal pana Marsiliho.

Všichni se pusť mlčky do pozorování. Když se planoucí obraz Slunce objeví na stínítku, přiběhne Virginie ve svatebních šatech.

VIRGINIA: Tys ho poslal pryč, otče!

Omdlí. Andrea a malý mnich k ní přispěchají.

GALILEI: Musím se to dovědět.

V DALŠÍM DESETILETÍ SE GALILEIHO UČENÍ ROZŠÍŘÍ MEZI LIDEM. PAMFLETISTÉ A POULIČNÍ ZPĚVÁCI SE VŠUDE ZMOCŇUJÍ NOVÝCH IDEJÍ. ZA MASOPUSTU RO-KU 1632 SI CECHY V MNOHÝCH MĚSTECH VYBÍRAJÍ PRO KARNEVALOVÝ PRŮVOD NÁMĚTY Z ASTRONOMIE

Zpola vyhladovělá dvojice zpěváků přichází s pětiletým děvčetem a kojencem na tržiště, kde dav, zčásti masko-vaný, čeká na masopustní průvod. Oba vlečou vaky, bu-ben a jiné potřeby.

ZPĚVÁK *bubnuje*: Vážení občané, dámy a pánové! Před velkým karnevalovým průvodem cechů vám předne-seme nejnovější florentinskou píseň, která se zpívá po celé horní Itálii a kterou jsme dovezli bez ohledu na výdaje. Jmenuje se „Hrůzostrašné učení a mínění pana dvorního fyzika Galilea Galileiho aneb Co nás čeká a nemine“. *Zpívá*:

Když Pánbůh Všemohoucí pravil: Budiž světlo

Povolal Slunce k sobě, aby hned

Na cestu s lampou kolem Země vzlétlo

A hledělo ji řádně obletět.

A přál si, ať se všechno otáčí

Jen kolem toho, kdo je lepší a jinačí.

I začali se točit

Kolem velkých pánů menší pání

A kolem předních zase zadní

Jako v nebi tak i na zemi.

A kolem papeže krouží kardinálové.

A kolem kardinálů krouží biskupové.

A kolem biskupů krouží páni sekretáři.

A kolem sekretářů krouží páni sudí.

A kolem pánů sudích krouží živnostníci.

A kolem živnostníků krouží sluhové a služky.

A kolem nich krouží smečky psů a žebráků a drů-bež.

To je, lidičky, onen Veliký pořádek, ordo ordinum, jak říkají páni theologové, regula aeternis, pravidlo pra-videl. Ale co se, lidé draží, nestalo? *Zpívá*:

I povstal doktor Galilei

(Zahodil bibli, vzal dalekohled a vrhl pohled do ves-míru)

A pravil Slunci: Stát!

Ted' musí se creatio dei

Zas jinou cestou brát.

Ted' ať se točí paničky

Kol služek napořád.

A co vy na to, he? Ó — je to náramné!

S čeledí stejně den co den je horší práce!

Už je to tak: vytřel nám zrak. Kdo řek by ne

Když náhle mohl by jak pán žít a vládce?

Vážení občané, takovéhle nauky jsou zhola nemož-Né. *Zpívá*:

Jak s čeledí si poradit?

Pes řezníkův by chtěl jen žrát

Ministrant mše nechal být

A učeň chtěl by pořád spát.

Ne, lidičky, ne, ne! S biblí si nehrajme!

Najednou špás zlomí ti vaz — v ten ráz jsi ztracen!

Už je to tak: vytřel nám zrak. Kdo řek by ne,

Když náhle mohl by jak pán si žít a vládce?

Ted', lidičky, upřete zrak do budoucnosti, jak učený Doktor Galileo Galilei již předvídá. *Zpívá*:

Pro ryby na trh jde dvě žen

A podobny jsou mátohám

Neb rybář, dobře naložen

Jim jejich ryby žere sám.

Dům zedník staví den co den

Z pánova kamení!

A když ten dům je postaven

Bydlit v něm nelení!

Jo, copak to jde? Ne, ne, ne! Toť hanebné!

Najednou špás zlomí ti vaz — v ten ráz jsi ztracen!

Už je to tak: vytřel nám zrak. Kdo řek by ne

Když náhle mohl by jak pán si žít a vládce?

Kmán do zadnice kope pána

V tvář odhodlán mu plít.

Svým dětem dává mléko zrána

Jež měl pan farář pít.

Ne, lidičky, ne, ne! S biblí si nehrajme!
Najednou špás zlomí ti vaz — v ten ráz jsi ztracen!
Už je to tak: vytřel nám zrak. Kdo řek by ne
Když náhle mohl by jak pán si žít a vládce?

ZPĚVÁKOVA ŽENA:

Já nejsem zrovna svatej tvor
A tak jsem řekla muži:
Chceš říct, že jinej meteór
Nezná ty hejble tvý?

ZPĚVÁK:

Ne, ne a třikrát ne! Dost, Galilei, dost!
Vem šelmě náhubek a zakousne tě hladce.
Ba, je to tak: vytřel nám zrak a marná zlost:
Kdo z lidí nechtěl by jak pán si žít a vládce?

OBA:

Člověče bídný, jenom nezoufej
Vzmuž se už, neboť slaboch, neboť zrádce
Ať naučí tě doktor Galulej
Jak na Zemi ti bude věčně hej
Kříž poneseš pak aspoň poslušnej!
Kdo z lidí nechtěl by jak pán si žít a vládce?

ZPĚVÁK: Vážení občané, hle, fenomenální objev Galilea
Galileiho: Země krouží kolem Slunce!

Mocně zabubnuje. Žena předstoupí s dítětem. Žena
drží primitivní model Slunce a dítě — nad hlavou ty-
kev, obraz Země — krouží kolem ženy. Zpěvák exal-
tovaně ukazuje na dítě, jako by předvádělo nebez-
pečné salto mortale, když při jednotlivých úderech
na buben postupuje trhaně krok za krokem. Pak se
ozve bubnování zezadu.

HLUBOKÝ HLAS volá: Procesí!

Přicházejí dva muži v cárech a táhnou vozíček. Na
směšném trůnu sedí „Florentský velkovévoda“, figu-
rina s papírovou korunou; je oděn v pytlovinu a hle-
dí teleskopem. Nad trůnem štítek: „Vyhlíží mrzutos-
ti.“ Pak připochoďují čtyři maskovaní muži, kteří ne-
sou velkou plachtu. Zastaví se a hodí do vzduchu pa-
náka, který představuje kardinála. Po straně zaujal
místo trpaslík s tabulkou: „Nový věk“. V davu se ja-
kýsi žebrák s pomocí berlí zvedne a pustí se nemo-
torně do tance; po chvíli se však s hlasitým žuchnu-
tím svalí. Na jevišti vejde panák v nadživotní veli-

kosti — Galileo Galilei — a klaní se publiku. Před
ním nese dítě obrovskou otevřenou biblí s proškrtá-
nými stránkami.

ZPĚVÁK: Galileo Galilei, vyvraceč bible!

Dav se hlasitě směje.

II
INKVIZICE VYZVE SVĚTOZNÁMÉHO BADATELE, ABY SE
DOSTAVIL DO ŘÍMA

*Nahoře mrdá a dole hic
Hluk v ulicích — u dvora nic.*

*Hala a schodiště v Medicejském paláci ve Florencii
Galilei a jeho dcera čekají, až je velkovévoda přijme.*

VIRGINIA: Trvá to nějak dlouho.

GALILEI: Ano.

VIRGINIA: Je tady zase ten člověk, co nás sem sledoval.
*Ukáže na individuum, které projde kolem, aniž si jich
všimne.*

GALILEI *jemuž se zhoršil zrak*: Neznám ho.

VIRGINIA: Já ho ale v posledních dnech viděla několikrát. Mám z něho strach.

GALILEI: Nesmysl. Jsme ve Florencii, a ne mezi korzickými lupiči.

VIRGINIA: Tady přichází rektor Gaffone.

GALILEI: Toho se bojím. Ten hlupák mě zase zaplete do nekonečného rozhovoru.

*Po schodech schází pan Gaffone, rektor univerzity.
Znatelně se lekne, když spatří Galileiho, sotva kývne
a přejde kolem obou s křečovitě odvrácenou hlavou.*

GALILEI: Co to do něho vjelo? Oči mi dnes zase neslouží. Pozdravil vůbec?

VIRGINIA: Skoro to nebylo znát. — Co stojí v tvé knize? Je možné, aby ji považovali za kacířskou?

GALILEI: Trávíš moc času po kostelích. To ranní vstávání a běhání po mších ti ještě zničí pleť. Modlíš se za mě, co?

VIRGINIA: Tady je pan Vanni, slévárník, co jsi mu dělal návrhy na tavírnu. Nezapomeň mu poděkovat za křepelky.

Ze schodů sejde muž.

VANNI: Pochutnal jste si na křepelkách, které jsem vám poslal, pane Galilei?

GALILEI: Byly výtečné, mistře Vanni, ještě jednou srdečný dík.

VANNI: Nahoře se o vás mluvilo. Svalují na vás odpověd-

nost za pamflety proti biblí, které se poslední dobou všude prodávají.

GALILEI: O pamfletech nic nevím. Moje nejmilejší četba jsou bible a Homér.

VANNI: I kdyby tak činili neprávem: rád bych vás tady teď ujistil, že my z manufaktury jsme při vás. Nejsem člověk, který toho mnoho ví o pohybech hvězd, ale vy jste pro mě muž, který bojuje za to, aby se směly učit novoty. Popsal jste mi například ten německý kultivátor. V Londýně vyšlo jen za poslední rok pět knih o agrikultuře. Byli bychom tady vděční i za jednu jedinou knihu o holandských kanálech. Tytéž kruhy, které dělají potíže vám, nedovolují lékařům v Bologni, aby k vědeckým účelům pitvali nebožtíky.

GALILEI: Váš hlas má váhu, Vanni.

VANNI: To doufám. Víte, že v Amsterdamě a v Bologni mají peněžní trhy? A také živnostenské školy. Pravidelně vycházející noviny se zprávami. Tady nemáme ani svobodu vydělávat peníze. Jsou proti slévárnám, protože zastávají názor, že mnoho dělníků na jednom místě podporuje nemravnost! Stojím a padám s muži jako vy, pane Galilei. Kdyby se někdy pokoušeli něco proti vám podniknout, pak si prosím vzpomeňte, že máte přátele v každém odvětví podnikání. Hornoitalská města stojí za vámi, pane.

GALILEI: Pokud vím, nemá nikdo v úmyslu proti mně vystoupit.

VANNI: Ne?

GALILEI: Ne.

VANNI: Podle mého názoru by o vás bylo v Benátkách postaráno lépe. Je tam méně flandáků. Odtamtud byste se mohl pustit do boje. Mám kočár a koně, pane Galilei.

GALILEI: Nedovedu si představit sám sebe jako uprchlíka. Příliš si cením pohodlí.

VANNI: Dobře. Ale po tom, co jsem slyšel tady nahoře, není času nazbyt. Mám dojem, že právě teď by byli radši, kdybyste ve Florencii nebyl.

GALILEI: Nesmysl. Velkovévoda je můj žák a kromě toho by se sám papež rozhodně postavil proti každému pokusu uplést mi z něčeho oprátku.

VANNI: Zdá se, že nedovedete rozeznat přátele od nepřátel, pane Galilei.

GALILEI: Dovedu rozeznat moc od bezmocnosti. *Hrdě se odvrátí.*

VANNI: No dobře. Mnoho štěstí! *Odejde.*

GALILEI *se vrátí k Virginii*: Ať si tady kdokoli stěžuje na cokoli, vybere si za mluvčího mne, a zvláště na místech, kde mi to zrovna neprospívá. Napsal jsem knihu o mechanismu univerza, to je všechno. Co kdo z toho dělá nebo nedělá, do toho mi nic není.

VIRGINIA *hlasitě*: Kdyby lidé věděli, jak jsi odsuzoval všechno, co se dělo o posledním masopustním úterku!

GALILEI: Ba, podej čertu ruku, peklem se ti odvděčí.

VIRGINIA *tíše*: Objednal tě velkovévoda vůbec na dnešek?

GALILEI: Ne, ale dal jsem se ohlásit. Chce tu knihu, zaplatil ji. Zeptej se úředníka a postěžuj si, že nás tu nechávají čekat.

VIRGINIA *následována individuem, jde oslovit jednoho z úředníků*: Pane Mincio, byla Jeho Výsost zpravena, že si s ní otec přeje mluvit?

ÚŘEDNÍK: Jak to mám vědět?

VIRGINIA: To není odpověď.

ÚŘEDNÍK: Není?

VIRGINIA: Mohl byste být zdvořilejší.
Úředník se k ní otočí zpola zády a živne, hledě na individuum.

VIRGINIA *se vrátí ke Galileimu*: Říká, že velkovévoda je dosud zaneprázdněn.

GALILEI: Slyšel jsem, žes říkala něco o „zdvořilosti“. Co je?

VIRGINIA: Poděkovala jsem mu za zdvořilost, nic víc. Nemůžeš tady tu knihu nechat? Ztrácíš čas.

GALILEI: Začínám se sám sebe ptát, nač tady ztrácím čas. Možná přece jen přijmu Sagredovo pozvání, abych přijel na několik týdnů do Padovy. Zdraví mi zvláště neslouží.

VIRGINIA: Nedokázal bys žít bez svých knih.

GALILEI: Nějaká bednička toho sicilského vína by se dala vzít do kočáru.

VIRGINIA: Vždycky jsi tvrdil, že nesnáší přepravu. A dvůr

ti ještě dluží za tři měsíce plat. Ten za tebou nepošlou.

GALILEI: To je pravda.

Kardinál-inkvizitor sestupuje po schodech.

VIRGINIA: Kardinál-inkvizitor.

Když míjí Galileiho, hluboce se mu ukloní.

VIRGINIA: Co dělá kardinál-inkvizitor ve Florencii, otče? GALILEI: Nevím. Nechoval se neuctivě. Věděl jsem, co dělám, když jsem odešel do Florencie a celá ta léta mlčel. Vychválili mě tak, že mě teď musí brát takového, jaký jsem.

ÚŘEDNÍK *zvolá*: Jeho Výsost velkovévoda!

Cosmo di Medici schází po schodech dolů. Galilei k němu přistupuje. Cosmo se poněkud rozpačitě zastaví.

GALILEI: Chtěl jsem Vaší Výsosti odevzdat své Dialogy o obou největších světových soustavách...

COSMO: Ach tak, ach tak. Jak vám slouží zrak?

GALILEI: Nevalně, Vaše Výsosti. Dovolí-li Vaše Výsost, já jsem tu knihu...

COSMO: Váš zrak mě zneklidňuje. Opravdu, zneklidňuje mě. Svědčí o tom, že svého pověstného dalekohledu užíváte snad trochu přespříliš, ne? *Jde dál, aniž přijal knihu.*

GALILEI: On knihu nepřijal, že?

VIRGINIA: Otče, mám strach.

GALILEI *tlumeně a pevně*: Nedávej na sobě nic znát. Nepůjdeme odtud domů, ale ke sklenáři Volpimu. Mám s ním domluveno, že na dvoře sousední vinárny bude připraven vůz s prázdnými vinnými sudy, který mě kdykoli vyveze z města.

VIRGINIA: Tys věděl...

GALILEI: Neohlížej se.

Chtějí pryč.

VYSOKÝ ÚŘEDNÍK *schází se schodů*: Pane Galilei, bylo mi uloženo, abych vám oznámil, že florentský dvůr nadále není s to odporovat přání Svaté inkvizice v Římě, aby vás vyslechla. Vůz Svaté inkvizice čeká, pane Galilei.

Komnata Vatikánu

Papež Urban VIII. (kdysi kardinál Barberini) přijal kardinála-inkvizitora. Za audience ho oblékají. Zvenčí doléhá přecházení mnoha nohou.

PAPEŽ *velmi hlasitě*: Ne! Ne! Ne!

INKVIZITOR: Vaše Svatost chce tedy sdělit všem, kdož se právě scházejí, doktorům všech fakult, zástupcům všech Svatých řádů a veškerého duchovenstva, všem, kteří v dětinské víře ve slovo Páně, uložené v Písmu, se dostavili jen proto, aby vyslechli od Vaší Svatosti potvrzení své víry — že Písmo už nadále nelze považovat za pravdivé?

PAPEŽ: Nedovolím rozbít početní tabulku. Nedovolím to!

INKVIZITOR: Tihle lidé sice říkají, že jde o početní tabulku a nikoli o ducha vzpoury a pochyb. Ale o žádnou početní tabulku nejde. Strašlivý nepokoj zachvátil svět, nepokoj jejich vlastních mozků, který přenáší na nehybnou Zemi. Křičí: Čísla nás nutí! Ale odkud ta čísla pocházejí? Každý ví, že pocházejí z pochyb. Tihle lidé pochybují o všem. Má snad být lidská společnost založena na pochybování, a ne již na víře? „Jsi můj pán, ale pochybuji, jestli je to dobře.“ — „Je to tvůj dům a tvá žena, ale pochybuji, jestli by neměly patřit spíš mně.“ Na druhé straně se láska Vaší Svatosti k umění, které vděčíme za tolik krásných sbírek, setkává s hanlivým výkladem. Na zdech římských domů možno například číst: „Co barbaři Římu ponechali, o to ho Barberiniové připravují.“ A v zahraničí? Bohu se zlíbilo podrobit Svatou stolicí těžkým zkouškám. Španělská politika Vaší Svatosti nenachází porozumění u lidí, kteří nemají dost rozhledu. Litují roztržky s císařem. Již půldruhého desetiletí se Německo podobá jatčím, kde se jeden snaží rozsápat druhého s biblickými citáty na

rttech. A teď, v dobách moru, války a reformace, kdy se křesťanstvo smrskává na několik málo houfů, šíří se Evropou pověst, že jste v tajném spolku s luteránskými Švédy, abyste oslabil katolického císaře. A v téže době zaměřují tihle matematictí červíčkové své roury proti nebi a vytrubují do světa, že Vaše Svatost se ani v tom jediném prostoru, který vám dosud neupírají, vlastně dobře nevyzná. Možná si tedy klást otázku: Proč náhle ten zájem o vědu tak odlehlou, jakou je astronomie? Není lhostejné, jak se ty koule otáčejí? Ale v celé Itálii není člověka, až po pacholky od koní, který by podle špatného příkladu toho Florentana nežvanil o fázích Venušiných. A všichni při tom myslí na leccos, o čem se ve školách i jinde vykládá, že je nezvratné, a co je tak nepříjemné. Kam by to vedlo, kdyby všichni ti lidé, tak málo odolní vůči pokušení těla a schopní každého excesu, věřili už jen vlastnímu rozumu, který ten šílenec vyhlašuje za jedinou instanci! Chtěli by — pochybuji — napřed o tom, zda Slunce se skutečně zastavilo nad Gibeonem — uplatňovat své špinavé pochybnosti i na právo církve vybírat desátky! Od doby, co brázdí moře — vůbec proti tomu nejsem —, spoléhají na mósaznou kouli, které říkají kompas, a nikoli už na Boha. Se stroji, o kterých tenhle Galilei psal již jako mladík, prý dokážou zázraky. Jaké zázraky? Boha k tomu už v žádném případě nepotřebují. Nemá například již být rozdíl mezi „nahore“ a „dole“. Není prý toho už třeba. Aristoteles, který je pro ně jinak jen mrtvolou, řekl — a to cituji —: Kdyby tkalcovský člunek tkal sám a citera sama hrála, pak by ovšem mistři tovaryšů a páni sluhů už nepotřebovali. A oni se domnívají, že ta doba už nadešla. Ten ničema ví, co dělá, když sepisuje své astronomické práce místo v latině jazykem prodavaček ryb a obchodníků vlnou.

PAPEŽ: Svědčí to o velmi špatném vkusu, povím mu to.

INKVIZITOR: Popichuje jedny a podplácí druhé. Hornoitalská města požadují pro své lodě stále naléhavěji hvězdné mapy pana Galileiho. Bude nutno jim ustoupit, jde o hmotné zájmy.

PAPEŽ: Ale ty hvězdné mapy spočívají na jeho kacířských tvrzeních. Vycházejí právě z těch pohybů nebeských těles, k nimž nemůže docházet, pokud se jeho učení popírá. Nelze zatratit učení, a zároveň přijmout hvězdné mapy.

INKVIZITOR: Proč ne? Nelze jinak.

PAPEŽ: Ten šum tam venku mě znervózňuje. Promiňte, že stále naslouchám.

INKVIZITOR: Pová vám možná víc, než vám mohu povědět já, Svatosti. Mají snad ti všichni odtud odejít s pochybnostmi v srdcích?

PAPEŽ: Ten muž je koneckonců největší fyzik naší doby, světlo Itálie a žádný pomatenec. Má přátele. Ve Versailles. Na vídeňském dvoře. Nazvou Svatou církev žumpou prohnílych předsudků. Proto raději ruce pryč od něho!

INKVIZITOR: Prakticky by se ani nemuselo zacházet příliš daleko. Je to člověk tělesný. Okamžitě by ustoupil.

PAPEŽ: Je větší požitkář než kdokoli, s kým jsem se kdy setkal. Přemýšlí ze smyslnosti. Nedovedl by se zřít starého vína ani nové myšlenky. Nepřeji si žádné odsouzení fyzikálních faktů, žádný válečný pokřik jako „Tady je Církev!“ a „Tady rozum!“ Povolil jsem mu vydat tu jeho knihu, jestliže na konci vysloví názor, že poslední slovo nepatří vědě, ale víře. Držel se toho.

INKVIZITOR: Ale jak? Předvádí ve své knize spor hlupáka, který samozřejmě zastává názory Aristotelovy, s moudrým člověkem, který se stejnou samozřejmostí zastává názory pana Galileiho. A tu závěrečnou poznámku pronáší kdo, Vaše Svatosti?

PAPEŽ: Co zas? Kdo ji tedy pronáší?

INKVIZITOR: Ten moudrý člověk ne.

PAPEŽ: To je ovšem nestydatost. Ten dupot na chodbách je nesnesitelný. To se tu schází celý svět?

INKVIZITOR: Celý ne, ale jeho nejlepší část.

Velká pauza. Papež teď již v plném ornátu.

PAPEŽ: V nejkrajnějším případě mu ty instrumenty můžou ukázat.

INKVIZITOR: To postačí, Vaše Svatosti. Pan Galilei se v instrumentech vyzná.

DNE 22. ČERVNA 1633 ODVOLÁVÁ GALILEO GALILEI
PŘED INKVIZICÍ SVÉ UČENÍ O POHYBU ZEMĚ

*Byl červnový den, minul jak sen
Leč významný byl pro nás pro všechny.
Z tmy najednou rozum vyšel ven
A celý den stál před dveřmi.*

*V paláci florentského vyslance v Římě
Galileiho žáci čekají na zprávy. Malý mnich a Federzoni hrají šachy a naznačují tahy přes celou šachovnici
nový způsob hry. V koutě klečí Virginia a modlí se Ave Maria.*

MALÝ MNICH: Papež ho nepřijal. Konec vědeckých diskusí.

FEDERZONI: Byla to jeho poslední naděje. To, co mu řekl tehdy před lety v Římě, když ještě byl kardinálem Barberinim, byla pravda: Potřebujeme tě. Teď ho mají.

ANDREA: Odpraví ho. „Discorsi“ už nedopíše.

FEDERZONI se naň pokradmu podívá: Myslíš?

ANDREA: Protože nikdy neodvolá.

Pauza.

MALÝ MNICH: Když člověk nemůže v noci spát, zakousne se vždycky do naprosto nepodstatné myšlenky. Dnes v noci například jsem si pořád říkal: Neměl nikdy opustit Benátskou republiku.

ANDREA: Tam by nemohl napsat svou knihu.

FEDERZONI: A ve Florencii ji nemohl uveřejnit.

Pauza.

MALÝ MNICH: Jestlipak mu ponechají kamínek, který pořád nosí v kapse. Kámen důkazu.

FEDERZONI: Tam, kam ho povedou, se chodí bez kapes.

ANDREA vykřikne: Toho se neodvážím! A i kdyby to udělali, neodvolá. „Kdo pravdu nezná, je pouze hlupák. Ale kdo ji zná a nazývá lží, je zločinec.“

FEDERZONI: Taký tomu nevěřím a nechtěl bych už žít, kdyby to udělal. Ale co když použijí násilí?

ANDREA: Ani násilím se nedokáže všechno.

FEDERZONI: Snad ne.

MALÝ MNICH tiše: Byl třiatdvacet dní ve vězení. Včera se konal velký výslech. A dnes je velké zasedání. Poně-

vaďž Andrea naslouchá, hlasitě: Když jsem ho tenkrát, dva dni po dekretu, tady navštívil, seděli jsme tam na druhé straně. Ukazoval mi na zahradě malého bůžka Priapa u slunečních hodin — můžete jej odtud vidět — a srovnával své dílo s jednou básní Horácovou, v níž se také nic nedá změnit. Mluvil o svém smyslu pro krásu, který prý ho nutí, aby hledal pravdu. A uvedl motto: *hieme et aestate, et prope et procul, usque dum vivam et ultra*. A myslel tím pravdu.

ANDREA *malému mnichovi:* Vyprávěl jsi mu, jak stál v Collegiu Romanu, když zkoumali ten jeho dalekohled? Řekni! *Malý mnich vrtí hlavou.* Choval se jako jindy. Měl ruce na šunkách, břich vystrčený a řekl: „Pánové, račte použít svého rozumu!“ *Se smíchem napodobí Galileiho.*

Pauza.

ANDREA *o Virginii:* Modlí se, aby odvolal.

FEDERZONI: Nech ji. Co si ji vzali na paškál, je úplně popletená. Pozvali sem z Florencie jejího zpovědníka.

Individuum z paláce florentského velkovévody vejde.

INDIVIDUUM: Pan Galilei přijde co nevidět. Bude možná potřebovat lůžko.

FEDERZONI: Propustili ho?

INDIVIDUUM: Očekává se, že pan Galilei v pět hodin na zasedání inkvizice odvolá. Pak zazní velký zvon ze Svatého Marka a bude veřejně přečteno úplné znění jeho odvolání.

ANDREA: Tomu nevěřím.

INDIVIDUUM: Pro nával lidí v ulicích bude pan Galilei odveden tady zadem, zahradní brankou. *Odejde.*

ANDREA *náhle hlasitě:* Měsíc je jednou ze Zemí a nemá vlastní světlo. A nemá je ani Venuše a stejně jako Země se otáčí kolem Slunce. A kolem Jupitera, který není upevněn na žádné křišťálové sféře, krouží čtyři malé měsíce. A Slunce je středem vesmíru a stojí nehybně na místě, a Země není jeho středem a není nehybná. A to nám ukázal on, Galilei.

MALÝ MNICH: A co z toho jednou bylo spatřeno, nelze násilím udělat nikdy nespátřené.
Mlčení.

FEDERZONI *pohlédne na sluneční hodiny v zahradě:* Pět hodin. *Virginia se modlí hlasitěji.*

ANDREA: Nevydržím už déle čekat! Stínají pravdu! *Zacpe si uši, malý mnich rovněž. Ale zvon se neozve. Po pauze, naplněné Virginiiným mumlavým modlením, zavrčí Federzoni hlavou. Ostatní spustí ruce.*

FEDERZONI *chraptivě:* Nic. Tři minuty po páté.

ANDREA: Nepodlehl.

MALÝ MNICH: Neodvolá!

FEDERZONI: Ne. My šťastlivci!

Obejmou se. Jsou přešťastní.

ANDREA: Nic nesvedli násilím! Není všemocné! Hloupost je tedy poražena, není nezranitelná! Člověk se tedy nebojí smrti!

FEDERZONI: Teď opravdu nastává věk vědění. Zrodil se v této chvíli. Představte si, kdyby odvolal!

MALÝ MNICH: Neříkal jsem nic, ale bál jsem se. Já malověrný!

ANDREA: Já to ale věděl.

FEDERZONI: Mně by to připadalo, jako by po ránu hned zase padla noc.

ANDREA: Jako by hora řekla: Jsem voda.

MALÝ MNICH *poklekne a pláče:* Pane můj, díky!

ANDREA: Ale dneškem se všechno změnilo! Trýzněný člověk pozvedá hlavu a praví: Mohu žít. Stačí, aby jeden jediný povstal a řekl: Ne! — a je vyhráno. *V tom okamžiku se rozezní zvon ze Svatého Marka. Všichni strnou.*

VIRGINIA *vstane:* Zvon ze Svatého Marka! Není zatracen! *Z ulice je slyšet, jak hlasatel předčítá Galileiho odvolání.*

HLASATELŮV HLAS: „Já, Galileo Galilei, učitel matematiky a fyziky ve Florencii, zříkám se toho, co jsem učil, že Slunce je středem světa a je nehybné a že Země jeho středem není a není nehybná. To přísahám a s upřímným srdcem a nepředstíraným přesvědčením zatracuji a zavrhuji všechny tyto omyly a všechno to kacírství, jakož i omyly a jakákoli jiná mínění protivící se Svaté církvi.“

Zatmí se. — Když se znovu vyjasní, zvon dosud duní, potom však zmlkne. Virginia odešla. Galileiho žáci jsou dosud tady.

FEDERZONI: Nikdy ti za práci pořádně nezaplatili! Nemohl sis koupit kalhoty ani vydat vlastní knihu. Smířil ses s tím, protože to bylo „v zájmu vědy.“

ANDREA *hlasitě*: Nešťastná země, která nemá hrdiny! Vstoupil Galilei, procesem změněn téměř k nepoznání. Zaslechl Andreovu větu. Čeká chvíli u dveří na pozdrav. Protože se k tomu nikdo nemá — jeho žáci před ním ustupují —, vykročí pomalu, a protože špatně vidí, nejistě dopředu, kde najde stoličku a posadí se na ni.

ANDREA: Nemůžu ho ani vidět. Ať jde pryč!

FEDERZONI: Uklidni se.

ANDREA *vykřikne na Galileiho*: Ožírko! Břichopase! Zachránil sis milovanou kůži? Usedne. Je mi zle.

GALILEI *klidně*: Dejte mu sklenku vody!

Malý mnich donese Andreovi zvenčí sklenku vody. Ostatní si Galileiho, který sedí na stoličce a naslouchá, nevšímají. Z dálky se znovu ozývají slova hlasatele.

ANDREA: Už to přešlo. Když mi trochu pomůžete, mohu jít.

Vedou ho ke dveřím. V tom okamžiku Galilei promluví.

GALILEI: Ne. Nešťastná země, která hrdiny potřebuje.

Před oponou se předčítá:

„Není jasné, že kůň, který spadne z výše tří nebo čtyř loktů, si může zlámat nohy, kdežto pes škody neutrpí, stejně jako kočka, i kdyby spadla třeba osm nebo deset loktů hluboko, nebo cvrček, kdyby spadl z kostelní věže, či mravenec z Měsíce? A tak jako jsou menší zvířata poměrně zdatnější a silnější než zvířata velká, tak jsou také malé rostliny odolnější: dvě stě loktů vysoký dub by neudržel své větve, kdyby mu narůstaly ve stejných proporcích jako dubu malému, a příroda nemůže dát vyrůst koni do velikosti dvacet koní ani obru desetkrát většímu než člověk, aniž přitom změní proporce všech údů, zvláště kostí, které je třeba zesílit daleko přes míru, jaká by odpovídala příslušné velikosti. — Obecné mínění, že velké a malé stroje vydrží stejně dlouho, je zřejmě mylné.“
Galilei, „Discorsi“

1633—1642. GALILEO GALILEI ŽIJE VE SVÉM VENKOVSKÉM DOMKU POBLÍŽ FLORENCIE, AŽ DO SMRTI ZAJATEC INKVIZICE. „DISCORSI“

*V letech šestnáct set a třicet tři
Až šestnáct set čtyřicet dva:
Galileo Galilei žil jako zajatec
Inkvizice až do konce svých dnů.*

Velká místnost se stolem, koženým křeslem a glóbusem Galilei, teď starý a poloslepý, pečlivě experimentuje malou dřevěnou koulí na zahnuté dřevěné kolejnici; v přední sedí na stráži mnich. Zaklepání na vrata. Mnich otvírá a vstoupí sedlák s dvěma oškubanými husami. Virginia přichází z kuchyně. Je jí teď asi čtyřicet let.

SEDLÁK: Mám je odevzdat.

VIRGINIA: Od koho jsou? Žádné husy jsem neobjednala.

SEDLÁK: Mám říct, že jsou od někoho, kdo tudy zrovna projíždí.

Odejde.

Virginia prohlíží s údivem husy. Mnich jí je vezme z ruky a nedůvěřivě je zkoumá. Pak je s uspokojením vrátí. Virginia je uchopí za krky a donese za Galileim do velké místnosti.

VIRGINIA: Někdo, kdo jel kolem, tu nechal dárek.

GALILEI: Jaký?

VIRGINIA: Nevidíš?

GALILEI: Ne. *Dojde blíž.* Husy. Není u nich lístek, od koho jsou?

VIRGINIA: Ne.

GALILEI *jí vezme jednu husu z ruky*: Pěkná, dal bych si.

VIRGINIA: Nemůžeš mít už zase hlad. Zrovna jsi večerel.

A co máš zase s očima? Měl bys ty husy od stolu rozeznat.

GALILEI: Stojíš ve stínu.

VIRGINIA: Nestojím ve stínu. *Odnese husy.*

GALILEI: Přidej tam tymián a jablka.

VIRGINIA *mnichovi*: Musíme poslat pro očního lékaře.

Otec stál u stolu, a nepoznal, že to jsou husy.

MNICH: Potřebuji napřed souhlas monsignora Carpuly.

— Psal zase sám?

VIRGINIA: Ne. Diktoval svou knihu mně, vždyť to víte.

Máte stránku sto třicet jedna a dvě, to byly poslední.

MNICH: Je to starý lišák.

VIRGINIA: Nedělá nic proti předpisům. Jeho lítost je opravdová. Dávám na něho pozor. *Dá mu husy.* Řekněte v kuchyni, aby játra udusili, s jablkem a s cibulí. *Vrací se do velké místnosti.* Ale teď myslíme na oči, přestaňme si hrát s koulí a nadiktujme zas kousek týdenní zprávy arcibiskupovi.

GALILEI: Na to se dnes necítím. Přečti mi něco z Horáce.

VIRGINIA: Teprve minulý týden mi řekl monsignore Carpula, kterému za tolik vděčíme — minule zase poslal zeleninu —, že se ho arcibiskup pokaždé ptá, jak se ti líbí otázky a citáty, které ti posílá. *Usedne k diktátu.*

GALILEI: Kam až jsem došel?

VIRGINIA: Odstavec čtvrtý: Pokud jde o stanovisko Sváté církve k nepokojům v benátském arzenále, sdílím vůči vzbouřeným provazníkům postoj kardinála Spolettiho...

GALILEI: Ano, *Diktuje:*... sdílím vůči vzbouřeným provazníkům postoj kardinála Spolettiho, totiž že je lépe rozdávat jim jménem křesťanské lásky k bližnímu polévku, než platit jim víc za lodní lana a provazy ke zvonům. Poněvadž se zdá moudřejší posilovat nikoli jejich ziskuchtivost, nýbrž jejich víru. Apoštol Pavel říká: Dobrodiní neodpírejte nikdy. — Jak to zní?

VIRGINIA: Báječně, otče.

GALILEI: Nemyslíš, že by se z toho dala vyčíst ironie?

VIRGINIA: Ne, arcibiskup bude šťastný. Je tak praktický!

GALILEI: Spoléhám na tvůj úsudek. Co dál?

VIRGINIA: Překrásné rčení: „Jsem-li sláb, jsem silný.“

GALILEI: Bez komentáře.

VIRGINIA: Proč?

GALILEI: Co je tam dál?

VIRGINIA: „A poznati přenesmírnou lásku Kristovu důležitější než veškeré poznání jest.“ Pavel Efezským III, 19.

GALILEI: Obzvláště děkuji Vaši Eminenci za nádherný citát z epištoly Efezským. Jím podnícen, našel jsem v naší nenapodobitelné imitatio ještě toto. *Cituje z paměti:* „On, ke kterému hovoří slovo věčné, prost jest mnohého tázání.“ Smím při té příležitosti říci

něco o sobě? Ještě stále se mi vytýká, že jsem kdysi napsal knihu o nebeském tělesech v řeči trhovců. Neměl jsem tím v úmyslu navrhnout nebo doporučit, aby knihy o mnohem důležitějších předmětech, jako například o teologii, byly skládány rovněž v žargonu prodavačů těstovin. Argument pro latinskou bohoslužbu, totiž že univerzalita tohoto jazyka umožňuje všem národům naslouchat mši svaté, se mi zdá málo šťastný, poněvadž posměváčkové, kteří nikdy neupadnou do rozpaků, mohou namítnout, že takto textu nerozumí žádný z národů. Vzdám se rád snadné srozumitelnosti svatých věcí. Latina kazatelný, která chrání věčnou pravdu církve před zvědavostí nevědoucích, vzbuzuje důvěru, je-li duchovními z nižších tříd přednášena přízvukem, který je obvyklý pro místní nářečí. — Ne, to škrtni.

VIRGINIA: Všecko?

GALILEI: Všecko, co přijde za slovy „prodavači těstovin“. *Zaklepání na vrata. Virginia jde do předsíně. Mnich otevře. Je to Andrea Sarti, teď muž středních let.*

ANDREA: Dobrý večer. Chystám se opustit Itálii a vědecky pracovat v Holandsku. Požádali mě, abych ho cestou vyhledal a mohl pak o něm podat zprávu.

VIRGINIA: Nevím, jestli tě bude chtít vidět. Nikdy jsi nepřišel.

ANDREA: Zeptej se ho.

Galilei poznal hlas. Sedí nehnutě. Virginia k němu vejde.

VIRGINIA: Ano. Mám ho poslat pryč?

GALILEI *po zámlece:* Přiveď ho.

Virginia přivede Andreu.

VIRGINIA *mnichovi:* Je neškodný. Byl jeho žákem. Proto teď patří mezi jeho nepřátele.

GALILEI: Nech mě s ním o samotě, Virginie.

VIRGINIA: Chci slyšet, co vykládá. *Sedne si.*

ANDREA *chladaň:* Jak se vám vede?

GALILEI: Přístup blíží! Co děláš? Vypravuj o své práci. Slyšel jsem, že se zabýváš hydraulikou.

ANDREA: Fabricius z Amsterodamu mi uložil, abych se zeptal, jak se vám vede.

Pauza.

GALILEI: Vede se mi dobře. Věnují mi velikou pozornost.

ANDREA: Těší mě, že budu moci oznámit, že se vám vede dobře.

GALILEI: Fabricius bude mít radost, když to uslyší. A můžeš ho informovat, že žiju v přiměřeném komfortu. Hloubkou své kajcnosti jsem si udržel přízeň nadřazených natolik, že mi ve skrovném rozsahu povolili vědecké studium — pod duchovní kontrolou.

ANDREA: Ano. Také jsme slyšeli, že církev je s vámi spokojena. To, že jste se zcela podrobil, zapůsobilo. Nadřazení se zadostiučiněním zjistili, že od té doby v Itálii už nevyšlo jediné dílo, které by tvrdilo cokoli nového.

GALILEI *naslouchaje*: Jsou bohužel země, které se ochrany církve vzdávají. Obávám se, že se tím odsouzenému učení dostává i nadále podpory.

ANDREA: I tam došlo po vašem odvolání k obratu, který je pro církev potěšitelný.

GALILEI: Ano? *Pauza*. Co Descartes? Z Paříže nic nového?

ANDREA: Ale ano. Na zprávu o vašem odvolání strčil svůj traktát o podstatě světla do šuplíku.

Dlouhá pauza.

GALILEI: Mám starost o několik vědeckých přátel, které jsem svedl na scestí. Poučili se mým odvoláním?

ANDREA: Mám v úmyslu odejít do Holandska, abych mohl vědecky pracovat. Co si nedovolí Jupiter, nedovolí se ani volovi.

GALILEI: Rozumím.

ANDREA: Federzoni zase v jednom milánském krámě brousí čočky.

GALILEI *se směje*: Neumí latinsky.

Pauza.

ANDREA: Fulgenzio, náš malý mnich, se vzdal bádání a vrátil se do lůna církve.

GALILEI: Tak.

Pauza.

GALILEI: Moji nadřazení doufají, že i já duševně ozdravím. Dělán větší pokroky, než se dalo čekat.

ANDREA: Tak.

VIRGINIA: Díkybohu.

GALILEI *příkře*: Běž dohlédnout na ty husy, Virginie. *Virginia zlostně vyjde. Když jde kolem mnicha, osloví ji.*

MNICH: Ten člověk se mi nelíbí.

VIRGINIA: Je neškodný. Vždyť slyšíte. *Na odchodu*: Došli jsme čerstvý kozí sýr.

Mnich vyjde za ní.

ANDREA: Pojedu celou noc, abych zítra ráno mohl překročit hranice. Mohu jít?

GALILEI: Nevím, proč jsi přišel, Sarti. Abys mě vytrhl z klidu? Co jsem tady, žiju opatrně a myslím opatrně. Stejně mívám recidivy.

ANDREA: Nerad bych vás rozčilil, pane Galilei.

GALILEI: Barberini to nazval svrabem. Sám se ho docela nezbavil. Dal jsem se zase do psaní.

ANDREA: Tak?

GALILEI: Dopsal jsem „Discorsi“.

ANDREA: Cože? „Rozhovory o dvou nových vědních oborech: mechanice a zákonech volného pádu“? Tady?

GALILEI: Ach, dávají mi papír a pero. Moji nadřazení nejsou hloupí. Vědí, že zakořeněné neřesti se nedají vymýtit ze dne na den. Chrání mě před nepříjemnými následky tím, že stránku po stránce zabavují.

ANDREA: Bože!

GALILEI: Říkal jsi něco?

ANDREA: Dovolují vám, abyste oral vodu! Dávají vám papír a pero, abyste se uklidnil! Jak jste vůbec dokázal s takovou perspektivou psát?

GALILEI: Jsem otrokem svých zvyklostí.

ANDREA: „Discorsi“ v rukou mnichů! A Amsterdam, Londýn i Praha po nich baží!

GALILEI: Dovedu si představit, jak Fabricius běduje, jak si buší do své hory sádla — sám v bezpečí, v Amsterdamu.

ANDREA: Dva nové vědní obory víceméně ztraceny!

GALILEI: Ale Fabricia a několik dalších nepochybně potěší, že jsem riskoval poslední skrovné zbytky svého pohodlí, abych zhotovil opis. Jaksi za vlastními zády, obětuje po dobu šesti měsíců svůj zrak a poslední unci světla jasnějších nocí.

ANDREA: Vy máte opis?

GALILEI: Ješitnost mi dosud bránila, abych jej zničil.

ANDREA: Kde je?

GALILEI: „A pakli oko tvé pohoršuje tebe, vylup je a vrz od sebe.“ Ať to napsal kdokoli, věděl o komfortu víc

než já. Domnívám se, že by bylo vrcholem bláznovství jej vydat. Poněvadž jsem se nedokázal zdržet vědecké práce, můžete jej ovšem také dostat. Je v glóbusu. Kdybys jej chtěl vzít s sebou do Holandska, musel bys samozřejmě celou odpovědnost nést sám. V tom případě bys musel tvrdit, žeš to koupil od někoho, kdo má přístup k originálu ve Svatém officiu. *Andrea zašel ke glóbusu. Vyjme opis.*

ANDREA: „Discorsi“! *Listuje v rukopise. Čte: „Mám v úmyslu vytvořit zhola novou vědu, pojednávající o prastarém tématu, o pohybu. Pokusy jsem zjistil několik jeho vlastností, které stojí za povšimnutí.“*

GALILEI: Co jsem si měl počít s volným časem?

ANDREA: To se stane základem nové fyziky.

GALILEI: Strč to pod kabát.

ANDREA: A my si mysleli, že jste zběhl! Já vás odsuzoval nejhlasitěji.

GALILEI: To bylo správné. Učil jsem tě vědět a popíral pravdu.

ANDREA: Tohle mění vše. Naprosto vše.

GALILEI: Ano?

ANDREA: Skryl jste pravdu. Před nepřítelem.

GALILEI: Tomu nerozumím.

ANDREA: Také v etice jste nás předešel o staletí.

GALILEI: Jak to myslíš, Andreo?

ANDREA: Říkali jsme s lidmi z ulice: Zemře, ale nikdy neodvolá. — Vrátil jste se se slovy: Odvolal jsem, ale budu žít. — Říkali jsme: Vaše ruce jsou poskvrněné. — Odpověděl jste: Lépe poskvrněné než prázdné.

GALILEI: Lépe poskvrněné než prázdné. To zní realisticky. Galileovský. Nová věda, nová etika.

ANDREA: Já především to měl vědět! Bylo mi deset, když jste benátskému senátu prodal dalekohled kohosi jiného. A pak jsem viděl, jak toho přístroje používáte způsobem, který je nesmrtelný. Vaši přátelé vrtěli hlavami, když jste se klaněl před tím dítětem ve Florencii, ale věda získávala publikum. Vysmíval jste se vždycky hrdinům. „Trpící lidé mě nudí,“ říkával jste. „Neštěstí pochází z nedostatečných propočtů.“ A také: „Narazí-li se na překážky, pak může být i křivá čára nejkratší spojnici mezi dvěma body.“

GALILEI: Ano, vzpomínám si.

ANDREA: Když se vám pak v třiatřicátém roce zlíbilo odvolat populární část svého učení, měl jsem vědět, že jste se jen stahoval z beznadějně politické bitky, abyste se mohl věnovat dál tomu, co vědu teprve dělá vědou.

GALILEI: A to...

ANDREA: ...studiu vlastností pohybu, který je otcem všech strojů a který jediný udělá Zemi natolik obyvatelnou, že bude možné se zřítci nebe.

GALILEI: Aha.

ANDREA: Získal iste čas k napsání vědeckého díla, jaké jste mohl napsat jedině vy. Kdybyste skončil v gloriolen plamenů na hranici, stali by se vítězi ti druzí.

GALILEI: Jsou vítězi. A není vědeckého díla, které by nemohl napsat někdo jiný.

ANDREA: Proč jste tedy odvolal?

GALILEI: Odvolal jsem, protože jsem se bál tělesné bolesti.

ANDREA: Ne!

GALILEI: Ukázali mi mučidla.

ANDREA: Nešlo tedy o záměr?

GALILEI: Ne. Nešlo.

Pauza.

ANDREA *hlasitě*: Věda zná jen jediný příkaz: aby byla vědeckým přínosem.

GALILEI: A tomu příkazu jsem dostál. Buď vítán ve stoce, bratře ve vědě a bratranče ve zradě! Jíš ryby? Mám rybu. To, co smrdí, není má ryba, to jsem já sám. Vyprodávám, a ty jsi kupec. Och jak neodolatelný pohled na knihu, na ono posvěcené zboží! Sliny se sbíhají v ústech a utápějí kletby. Velká nevěstka babylónská, šelma vražedná, šarlatová, roztahuje stehna, a všechno je jiné! Budiž posvěceno naše čachrující, vše očišťující, smrti se strachující společenství!

ANDREA: Bázeň ze smrti je lidská! A po lidských slabostech vědě nic není.

GALILEI: Není! — Milý Sarti, i ve svém současném postavení se ještě cítím schopný naznačit vám, do čeho vědě, které jste se upsal, něco je.

Malá pauza.

GALILEI *ruce akademicky sepjaty na břiše*: Ve volných chvílích, jichž mám víc než dost, jsem si znovu prošel

svůj případ a přemýšlel jsem o tom, jak jej posoudí svět vědy, ke kterému se sám už nepočítám. I obchodník vlnou se musí starat, aby nejen lacino nakoupil a draho prodal, nýbrž aby obchod také nic nenarušovalo. Vědecká činnost si v tom ohledu žádá, jak se mi zdá, zvláštní statečnosti. Obchoduje s vědomostmi vzešlými z pochyb. Tím, že získává poznatky o všem pro každého, snaží se z každého udělat pochybovače. Knížata, statkáři a duchovní však nutí většinu lidu, aby setrvala ve třpytivém oparu pověr a zašlých slov, jenž jejich machinace zastírá. Bída, v níž tolik lidí žije, je stará jako horstva a je z kazatelny i z katedry prohlašována za nezničitelnou jako horstva. Naše nové umění pochybovat nadchlo široké publikum, které nám vytrhlo teleskop z ruky a namířilo jej na své trýznitele. Tito sobečtí násilníci, kteří si až dosud lačně přisvojovali plody vědy, cítili, že chladné oko vědy je zároveň upřeno na tisíciletou, ale umělou bídu, která se dá odstranit tím, že oni budou odstraněni. Zasypávali nás hrozbami a úplatky, jimž slabé duše těžko odolávají. Ale copak se můžeme vzpěčovat mase a zůstat přitom vědci? Dráhy nebeských těles se staly přehlednějšími, ale stále ještě jsou národům nevyzpytatelné dráhy jejich vládců. Boj o nesmiřitelnost nebes se vyhrál pochybami; vírou se musí boj římské hospodyně o mléko prohrávat stále znovu. Věda má co dělat i s tím, i s oním bojem, Sarti. Lidstvo, potácejíc se v tom tisíciletém třpytivém oparu pověr a zašlých slov, příliš nevědomé, aby mohlo plně rozvinout vlastní síly, nebude schopno rozvinout síly přírody, které odhalujete. Pro koho pracujete? Domnívám se, že věda by měla usilovat jedině o to, aby ulehčovala lidem lopotnost jejich existence. Jestli se ale vědci, zastrašení sobeckými vládci, spokojují tím, že hromadí vědění pro vědění, pak se z vědy může stát mrzák a vaše nové stroje se mohou stát jen novým zdrojem útrap. Můžete časem objevit všechno, co objevit lze, a váš pokrok bude přesto jen dalším pokročením směrem od lidstva. Propast mezi vámi a jím by se jednoho dne mohla prohloubit tak, že by váš jásot nad nějakou novou vymožeností mohl zaniknout v jediném výkřiku hrůzy. — Měl

jsem jako vědec jedinečnou příležitost. V mé době dosáhla astronomie tržišť. Za těchto docela zvláštních okolností mohla neochvějnost jediného muže vyvolat velké otřesy. Kdybych byl nepodlehl, mohli přírodovědci dojít k něčemu, co by se rovnalo hippokratovské přísaze lékařů, totiž ke slibu, že použijí svých vědomostí jedině pro blaho lidstva! Jak se dnes situace jeví, dá se nanejvýš doufat v pokolení vynalézacích skrčků, které je možno najmout k čemukoli. Došel jsem nadto k přesvědčení, Sarti, že jsem nikdy v opravdovém nebezpečí nebyl. Po několik let jsem byl stejně silný jako vrchnost. A já dával své vědění vládcům, aby ho užili nebo neužili, a třeba i zneužili, prostě jak se jim líbí. *Virginia vejde s mísou a zastaví se.* Zradil jsem své povolání. Člověka, který udělal to, co jsem udělal já, nelze v řadách vědy strpět. VIRGINIA: Byl jsi přijat do řad věřících. *Jde dál a postaví mísu na stůl.*

GALILEI: Správně. — Musím se teď najíst. *Andrea mu podává ruku. Galilei ruku vidí, ale neuchopí ji.* Učíš teď sám. Můžeš si dovolit podat ruku někomu takovému, jako jsem já? *Jde ke stolu.* Někdo tudy projel a poslal mi husy. Pořád se ještě rád dobře najím.

ANDREA: Vy tedy už nesoudíte, že nastal nový věk?

GALILEI: Ale ano. — A dej na sebe pozor, až pojedeš Německem, s pravdou pod kabátem.

ANDREA *neschopen jít*: Pokud jde o vaše hodnocení autora, o němž jsme mluvili, nedokážu vám odpovédět. Nedovedu si představit, že by vaše vražedná analýza mohla být posledním slovem.

GALILEI: Srdečný dík, pane. *Pustí se do jídla.*

VIRGINIA *doprovodí Andreu ven*: Nemáme rádi návštěvníky z minulosti. Rozčilují ho. *Andrea jde. Virginia se vrací.*

GALILEI: Máš tušení, od koho jsou ty husy?

VIRGINIA: Od Andrey ne.

GALILEI: Možná že ne. — Jaká je noc?

VIRGINIA *u okna*: Jasná.

1637. GALILEIHO KNIHA „DISCORSI“ PŘEKRAČUJE ITALSKÉ HRANICE

Vězte lidé odevšad
 že věda musila vám sbohem dát.
 Kdo je chtivý vědění
 Zbyl tu s námi — v zázemí.
 Dáno nám je nad světlem věd bdít
 Nesmíme je zneužít
 Jinak hrůzný žár a pád
 Bude v cary nás rvát
 V cary nás rvát.

Malé italské pohraniční městečko brzy zrána
 U závor pohraniční stráže si hrají děti. Andrea čeká vedle
 kočího, než stráž prozkoumá jeho papíry. Sedí na bedýnce
 a čte v Galileiho rukopise. Na druhé straně závor stojí ko-
 čár.

DĚTI zpívají:

Koukněme Mařenku
 Růžovou košilku
 Si počůrala.
 Když vítr zavál zle
 Košilku na sebe
 Si zase vzala.

POHRANIČNÍ STRÁŽ: Proč opouštíte Itálii?

ANDREA: Jsem vědec.

POHRANIČNÍ STRÁŽ *písaři*: Napiš do rubriky „Důvod vý-
 jezdu“: vědec. Musím prohlédnout vaše zavazadla.
 Učiní tak.

PRVNÍ HOCH *Andreovi*: Tady byste neměl sedět. Ukáže
 na chalupu, před níž Andrea sedí. Bydlí tady čarodějnice.

DRUHÝ HOCH: Stará Marina žádná čarodějnice není.

PRVNÍ HOCH: Mám ti zkroutit ruku?

TŘETÍ HOCH: A je to čarodějnice. Lítá v noci povětřím.

PRVNÍ HOCH: A proč jí tedy ve městě nedá nikdo ani hr-
 nek mlíka, když čarodějnice není?

DRUHÝ HOCH: Jakkak by mohla lítat povětřím? To nedo-
 káže nikdo. *Andreovi*: Nebo to snad někdo dokáže?

PRVNÍ HOCH *o druhém*: To je Giuseppe. Je hloupý, poně-
 vadž nechodí do školy, má nadranc všechny kal-
 hoty.

POHRANIČNÍ STRÁŽ: Co je to za knihu?

ANDREA *aniž vzhledne*: Napsal ji veliký filozof Aristote-
 les.

POHRANIČNÍ STRÁŽ *nedůvěřivě*: Co je to zač?

ANDREA: Už umřel.

*Chlapci se vysmívají čtoucímu Andreovi: tváří se, ja-
 ko by při chůzi rovněž četli.*

POHRANIČNÍ STRÁŽ *písaři*: Koukni se, jestli tam stojí ně-
 co o náboženství.

PÍSAŘ *listuje*: Nemůžu nic najít.

POHRANIČNÍ STRÁŽ: Tohle hledání taky nemá smysl.

Kdyby chtěl někdo něco schovat, tak by nám to ne-
 strkal takhle pod nos. *Andreovi*: Musíte podepsat, že
 jsme všechno prohledali. *Andrea váhavě vstane a od-
 chází se stráží do domu, aniž ustane v četbě.*

TŘETÍ HOCH *písaři*, *ukazuje na bedýnku*: Tady je ještě
 něco, podívejte!

PÍSAŘ: To tu prve nebylo.

TŘETÍ HOCH: Postavil to sem čert. Bednu.

DRUHÝ HOCH: Žádný čert, je toho cizince.

TŘETÍ HOCH: Já bych k ní nešel. Očarovala kočímu Pas-
 simu koně. Sám jsem se kouk dírou ve střeše, co tam
 zůstala po sněhové vánici, a slyšel jsem, jak kašlou.

PÍSAŘ *který byl už téměř u bedýnky, teď otálí a nakonec
 se vrací*: Nějaká čertovina, co? Nu, zkontrolovat ne-
 můžeme všechno. Kam bychom přišli?

*Andrea se vrací se džbánkem mléka. Usedne zase na
 bedýnku a čte dál.*

POHRANIČNÍ STRÁŽ *přichází za ním s listinami*. Tu bed-
 nu zase zavří. Máme všecko?

PÍSAŘ: Všecko.

DRUHÝ HOCH *Andreovi*: Vy jste přece vědec. Řekněte
 sám: Může někdo lítat povětřím?

ANDREA: Počkej chvíli.

POHRANIČNÍ STRÁŽ: Můžete jít.

*Kočí sebral zavazadla. Andrea uchopí bedýnku a
 chce jít.*

POHRANIČNÍ STRÁŽ: Počkat! Co je to za bedýnku?

ANDREA *vytáhne zase svou knihu*: Jsou v ní knihy.

PRVNÍ HOCH: To je ta od čarodějnice.

POHRANIČNÍ STRÁŽ: Blbost, jak by mohla očarovat bed-
 nu?

TŘETÍ HOCH: Když jí čert pomůže?
POHRANIČNÍ STRÁŽ *se směje*: To na nás neplatí. *Písaři*:
Otevři ji.

Písař otvírá bedýnku.

POHRANIČNÍ STRÁŽ *nevrle*: Kolik jich je?

ANDREA: Čtyřiatřicet.

POHRANIČNÍ STRÁŽ *písaři*: Jak dlouho by ti to trvalo?

PÍSAŘ *kteřý se začal zběžně probírat obsahem*: Všecko už
vytištěno. Jestli to mám prolistovat celé, tak z vaší
svačiny zaručeně nic nebude. A kdy mám doběhnout
za kočím Passim, abych při dražbě domu vybral mýt-
né, které dluží, taky nevím!

POHRANIČNÍ STRÁŽ: Ba, ty peníze musíme dostat. *Od-
strčí knihy nohou*. No, co by v nich mohlo být! *Kočí-
mu*: Odnes to! *Andrea přechází s kočím, kteřý nese
bedýnku, hranice. Na druhé straně zastrčí Galileiho
rukopis do cestovní brašny.*

TŘETÍ HOCH *ukáže na džbánec, kteřý Andrea nechal stát*:
A co tohle?

PRVNÍ HOCH: A bedna je pryč! Vidíte, že v tom měl prsty
čert!

ANDREA *se obrátí*: Ne, to já. Musíš se naučit chodit s oči-
ma otevřenýma. Mléko i džbán jsem zaplatil. Ať si jej
stařena vezme. A ještě něco, Giuseppe! Zůstal jsem ti
dlužen odpověď. Na koštěti se povětřím lítat nedá.
Přinejmenším by na něm musil být připevněn nějaký
stroj. Ale takový stroj dosud není. A možná, že nikdy
nebude. Člověk je moc těžký. Ale kdopak ví? Ještě
zdaleka toho nevíme dost, Giuseppe. Jsme opravdu
teprv na začátku.

DODATEK

Prolog k tzv. americké verzi z roku 1945

Vážené publikum tohoto města i okolí
Zveme vás tímto do světa měr a křivek neboli
Abyste znaleckým zrakem za malou chvíli
Zrození fyziky odhalili.
Uvidíte život velkého Galilea Galileiho, v němž událostí je
požehnaně.

Boj zákona o volném pádu s milostí Páně
Boj vědy s mocnými tohoto světa
Na prahu novověku, jenž všechno staré smetá.
Uvidíte vědu mladě kupředu se drát
A poté rovněž její pád.
Pravda zbožím se dosud nestala
Vyznačuje se však už zvláštností, podivuhodnou bezmála
Že totiž k mnohým lidem vůbec nedorazí
A život jim neulehčí, nýbrž je naopak přivede do nesnází.
Takové úvahy nám dnes připadají časové
Neboť nová doba se mimořádně rychle štve a štve.
I doufáme, že nebudete nás přespříliš hanět
A že aspoň vlídně přijmete náš námět.
A nyní už je načas, zdá se
Předvést vám proslulého vědce v plné kráse.